

diyanet

Aylık Dergi | Ekim 2019 | Sayı: 346

CAMİ VE HAYAT

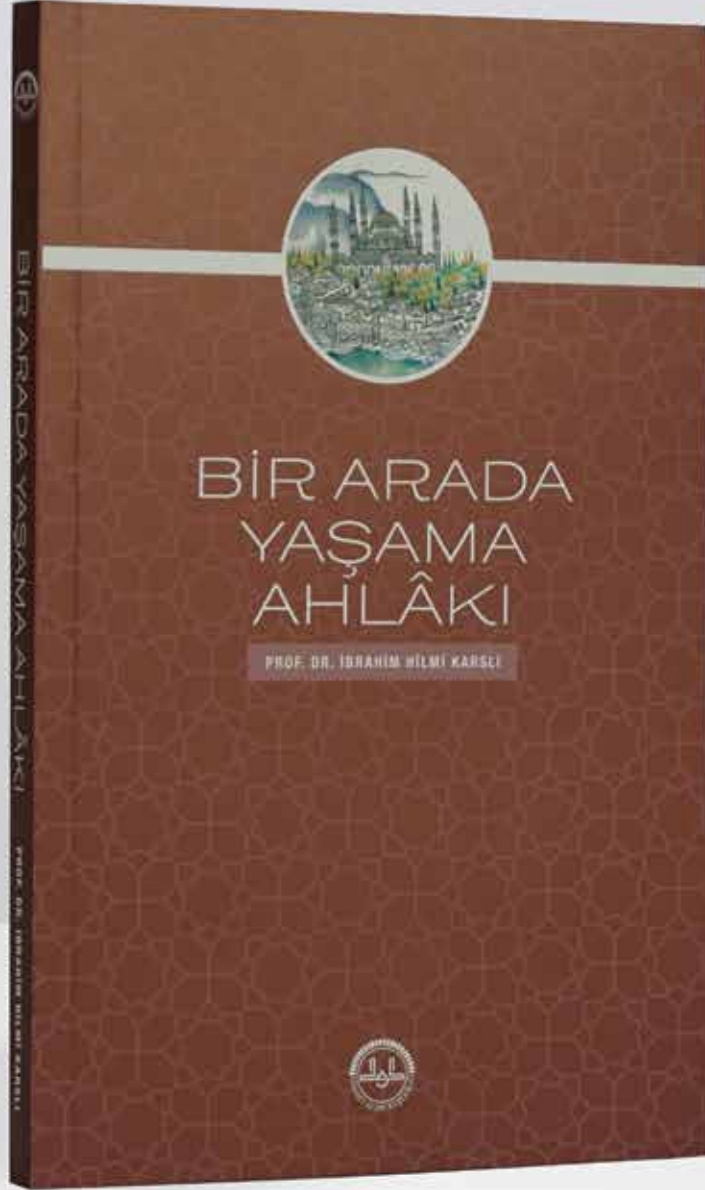
ASRISAADET'TE
CAMİ VE
HAYAT

MABEDİN
GÖLGESİNDE
YAŞAMAK

HAYATIN
KALBİ
CAMİLER

PROF. DR. ALİ ERBAŞ
İLE CAMİ VE HAYAT
ÜZERİNE SÖYLEŞİ

KUR'AN VE SÜNNET
ÇERÇEVESİNDE
HAYVAN HAKLARI

İnsanların bir arada barış ve huzur içerisinde yaşamaları İslam'ın temel amaçlarından biridir. Bu açıdan bir arada yaşama konusu, doğrudan din eğitimi ve din hizmetleri alanına girmektedir. Bu konuda sağlıklı bir din eğitiminin yapacağı katkının yerini bir başka çabanın doldurması mümkün değildir. Çünkü din, insanın, duygu ve düşüncelerini bütünüyle kuşatır, ona apayrı bir güç verir.

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

Mabetler yeryüzünde Allah Teâlâ'nın evleridir. Müslümanların hayatında cami merkezî bir konuma sahiptir. Camiler ilim, irfan yuvalarıdır. Mescid-i Nebevi'de Ashabı Suffe örneğinden beri camiler yaygın eğitimin bir parçası olarak telakki edilirler. Asrısaalette mabedin dinî, sosyal ve kültürel anlamda bir eğitim, öğretim merkezi olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

İslam toplumunda sosyal hayat camilerin çevresinde şekillenir. Taşrada olsun, merkezde olsun tarih boyu yerleşim yerlerinin en saltanatlı yerinde camiler inşa edilmiş; evler, medreseler, bedestenler, imarethaneler, çarşılar onun çevresinde halkalanmıştır. Geçmişte İslam şehirlerinde bütün sokakların camiye çıkmasına verilen ehemmiyet, fiziki olduğu kadar manevi anlamda bir koordinat inşa etme gayretinin ürünüydü. İnsan mekânı inşa ederken bir yandan da mekân insanı inşa eder. Caminin simgesel himayesinde yetişen nesiller, aslında sonlu dünyayla sonsuz hayat arasında bir irtibat noktası olan bu mekânlar tarafından terbiye edilmiş olurlar.

Camiler bulundukları şehri aydınlatan, günde beş vakit tevhide, kulluğa, namaza davet eden medeniyet merkezleridir. Bir Müslümanın hayatında çocukluğundan itibaren camiye dair hatıralar, duygu ve düşünceler önemli yer tutar. Cami yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Sadece vakit, cuma ve bayram namazlarının kılındığı mekânlar değil, ibadet, huzur ve sükûn bulmak üzere Müslümanların sığınabilecekleri gölgeliklerdir.

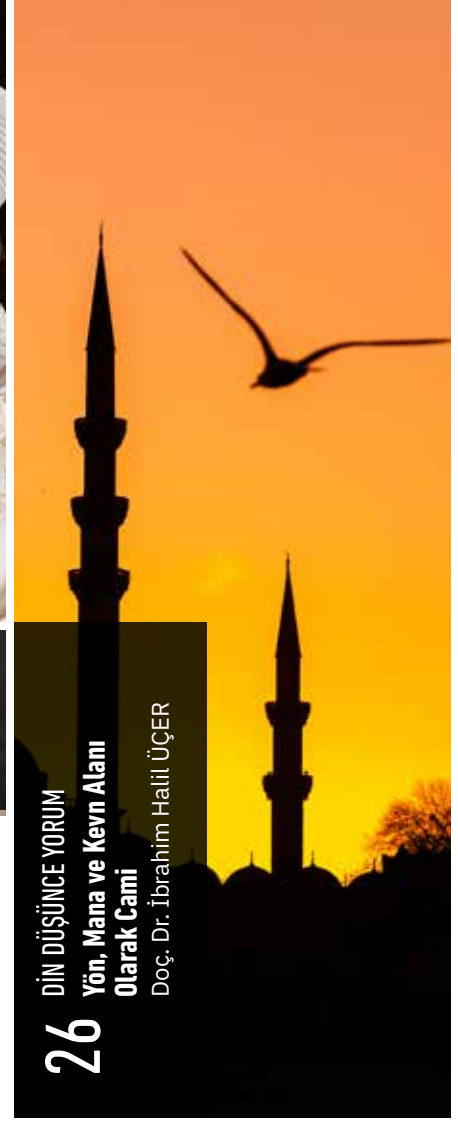
Mabetler buluşma, birleşme, birlik olma mekânlarıdır. Müslümanlar sürekli irtibat hâlinde, yan yana, omuz omuza olursa sosyal hayatlarında da birlik ve beraberliği koruyup ümmet olmanın gereğini ortaya koyabilir, aralarına girmesi muhtemel fitnelerden korunabilirler. Modern hayatta camilere daha çok ihtiyacımız var. Onların taşıdığı yüksek anlam ikliminde arınmaya, yorucu ve gündelik meşguliyetlerimize ara vermeye, yaralarımızı sarmaya, ihlasımızı çoğaltmaya ihtiyacımız var. Diyanet İşleri Başkanlığımız bu yıl Camiler ve Din Görevlileri Haftası'nın temasını "Cami ve Hayat" olarak belirledi. Biz de Diyanet Aylık Dergi olarak bunu bir fırsata dönüştürerek, dünü ve bugünüyle cami ve insan arasındaki ilişkiyi sayfalarımıza taşıdık.

Bu sayımızda Doç. Dr. Fatımatüz Zehra Kamacı, "Asrısaalette Cami ve Hayat"; Dr. Neşet Bodur, "Mabedin Gölgesinde Yaşamak"; Prof. Dr. Ramazan Altıntaş, "Cami ve Birlikte Yaşama Ahlakı"; Meral Günel, "Hayatın Kalbi Camiler"; Doç. Dr. İbrahim Halil Üçer, "Yön, Mana ve Kevn Alanı Olarak Cami" başlıklı yazılarıyla dosyamıza katkıda bulundu. Söyleşi konuğumuz Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Erbaş.

Mabedin gölgesinde bir yaşam dileğiyle bütün din gönüllülerimizin Camiler ve Din Görevlileri Haftasını kutluyorum.

İyi okumalar...

Dr. Fatih Kurt

14 GÜNDEM
Cami ve Birlikte Yaşama Ahlakı
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

22 SÖYLEŞİ
Prof. Dr. Ali ERBAŞ

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM
Yön, Mana ve Kevn Alanı
Olarak Cami
Doç. Dr. İbrahim Halil ÜÇER

GÜNDEM

6 Asrısaadet'te Cami ve Hayat
Doç. Dr. Fatimatüz Zehra KAMACI

10 Mabedin Gölgesinde Yaşamak
Dr. Neşet BODUR

18 Hayatın Kalbi Camiler
Meral GÜNEL

DİN DÜŞÜNCE YORUM

28 En Müstesna Huzurgâh
Ayşeli POLAT

DİYANET ARŞİVİ

30 Başkanlığın Hutbe Kitapları:
"Yeni Hutbelerim" ve Diğerleri
Dr. Mehmet BULUT

VAHYİN AYDINLIĞINDA

34 Şefkat ve Merhamet Peygamberi
Dr. Abdülkadir ERKUT

HADİSLERİN İŞİĞİNDE

36 Ebedî Kurtuluşun Ayrılmaz İki
Sermayesi: Mal ve Can
Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY

EN GÜZEL İSİMLER

38 Mutlak İyiliğin ve Şaşmaz
Hakikatin Kaynağı: Berr
Fatma BAYRAM

AHVAL-İ DÜNYA

40 Beyaz Ülke: Lübnan
Taha KILINÇ

52 DİN VE HAYAT Kur'an ve Sünnet Çerçevesinde Hayvan Hakları Dr. Adil BOR

BUNU KONUŞALIM

44 Mustafa SÖZEN ile Söyleşi
Mahir KILINÇ

İZ BIRAKANLAR

46 Âmâ Bir Deha: Tirmizi
Kaan H. SÜLEYMANOĞLU

BÜYÜTEÇ

48 Küçük Bedenlerin Büyük Öfkesi
Prof. Dr. A. Bülent BALOĞLU

DİN VE HAYAT

55 Gençlik Çağı
Meryem KOÇ ŞEN

KAFAMA TAKILANLAR

58 Evrenin Düzeni ve Kaynağı
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT
Divan Şiirinde Ahlakı
Değerlerimiz: Kanaat
Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

62

DİYANETE SORALIM

60 Farz, Vacip ve Nafile Namazların
Hangileri Cemaatle, Hangileri Tek
Başına Kılınmalı?

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

66 Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Yazma Eser Koleksiyonu
Zeynep YEŞİLDAL AKTAŞ

70 Bana Bir Masal Anlat Baba
Mustafa Mirza DEMİR

76 HATIRA DEFTERİ Yeşil Cami Kemal YAZICI

GEÇMİŞ ZAMANIN İZİNDE

72 Bir Zamanlar Avrupa'da
Müslümanlar Vardı
Koray ŞERBETÇİ

TEBDİL-İ MEKÂN

78 Kalan Minare ve Camii
F. Hilâl FERŞATOĞLU

KİTAPLIK

80 Hayat, Fıkıh ve Dinamizm
Uğur ÜNAL

ekim
2019

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

online abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 72.00 ₺
Yurt Dışı yıllık: ABD: 30 ABD Doları
AB Ülkeleri: 30 Euro
Avustralya: 50 Avustralya Doları
İsveç ve Danimarka: 250 Kron
İsviçre: 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner
Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün
T.C. Ziraat Bankası, Ankara
Kurumsal Şube IBAN: TR94 0001
0017 4505 9943 0850 41 nolu
hesabına yatırılması ve makbuzun
fotokopisi ile abonemin hangi
sayıdan başlayacağını bildirir bir
dilekçe, mektup, yazı, faks veya
e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı
Döner Sermaye İşletmesi
Müdürlüğüne gönderilmesi
gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl
Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -
Yurt Dışı: Din Hizmetleri
Müşavirlikleri, Din Hizmetleri
Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli
Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)
Basım Tarihi: 18.09.2019

Baskı
Çağlayan A.Ş.
Tel: 0232 274 22 15

Yayımlanacak yazılarda düzeltme
ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların
bilimsel sorumluluğu yazarlarına
aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet
İşleri Başkanlığı yayın organıdır.
Dergide yayımlanan yazı, konu,
fotoğraf ve diğer görsellerin her
hakkı saklıdır.

İzinsiz, kaynak gösterilmeden her
türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyanet İşleri Başkanı

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

CAMİ VE HAYAT

Bir inancın, düşüncenin veya fikrin varlık ve hayat bulabilmesi insanı, zamanı ve mekânı birlikte ele alması ve kuşatmasıyla mümkündür. Buna göre, bir müminin hayat serüvenindeki en değerli hazinesi olan vahiy; “Nitekim kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.” (Bakara, 2/151.) ayetiyle tescil edilen Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şahsında vücut bulmuş, insanlığın huzur çağı asırsaadetle anlam kazanmış ve tarihe mührünü vuran mescitlerle bugüne uzanmıştır. Bu açıdan, söz konusu silsilenin nihai noktası olması hasebiyle camiler, varlık, kulluk, gaye, değer ve ahlak ekseninde çok önemli

bir fonksiyon icra etmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’in; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.” (Tevbe, 9/18.) ayeti, bu hususu bütün yönleriyle önümüze koyan ilahî bir fermanıdır.

Bütün güzelliklerin ve ahlaki erdemlerin en büyük ve en güzel temsilcisi olan Allah Resulü, şehirlerin anası Mekke’den Medine’ye hicretle Yesrib’i medenileştirerek tarihin en büyük ahlak ve hukuk dönüşümüne imza atmış ve bu milat; bilgi, hikmet ve marifet yurdunda doğup iman ve ahlakla neşvünema bulan

muhteşem medeniyetimizi şekillendirmiştir. Hicret sonrası ilk iş olarak Hz. Peygamber’in Medine’ye varır varmaz bir mescit inşa ettirmesi ise oraya İslam’ın mührünün vurulması açısından oldukça önemli bir hadisedir. Zira mescit, mümin bilincini inşa etmek, gönülleri imar etmek, zihinleri beslemek, birlik-beraberlik ve kardeşliği pekiştirip sevgi ve dayanışma bağı kurmak, iman ve İslam’ın toplumsal boyutlarını yaşanır kılmak için muazzam bir imkândır. Bu itibarla, kalabalıkları nitelikli birer topluluk hâline dönüştürecek, kardeşlik iklimini tam manasıyla derinden yaşatarak iman kardeşliğinin her şeyden üstün olduğunu ihsas ettirecek biricik mekânın camiler olduğunu ifade etmek gerekir.

Yüce dinimiz İslam'ın Kur'an ve sünnetten neşet eden değerlerinin hayata dönüşmesinde camiler tarih boyunca önemli görevler icra etmiştir. Bu yönüyle camiler, bizlere ufuk çizip yön tayin eden vahyin ve nebevi düsturun doğru anlaşılıp en güzel şekilde yaşanan bir hayata dönüşmesinde aktif rol oynamaktadır. Zira hayata taşınmayan bir düşüncenin, soyut mecraya hapsolup bir müddet sonra işlevsiz hâle geldiği göz önüne alındığında, camilerin söz konusu işlevi daha net ortaya çıkmaktadır. Bu da açıkça göstermektedir ki camiler, ilahi inayet, rahmet ve ebedî mutluluk kaynağı olarak insanlığa gönderilen İslam'ın evrensel hakikat ve değerlerini yeryüzüyle buluşturan anayol mesabesindedir.

Hayata hakikat penceresinden bakmayı öğreten camiler, saygın ve üstün vasıflarla donatılmakla birlikte, aynı zamanda birtakım noksanlıklarla yüklü bir varlık olarak dünyaya gelen insanoğlunun, zaaf ve sapmalara yenilmeden kulluk yolculuğuna devam edebilmesi için her daim yolunu ve ufkunu aydınlatmaktadır. Bu açıdan bir nevi sigorta vazifesi gören camiler, Cenab-ı Hakk'ın bizlerden ne istediğini bilme ve onu davranışlara dönüştürme gayretinin tabii neticesi olan istikamet idealinin de teminatıdır. Dolayısıyla dünyada salahın, ahirette felahın cümle kapısı olan camilerin, insanlığı hayra yönlendirip rehberlik eden, hayatı vahyin ilkeleriyle düzenleyip dinamikleştiren, insanın tutum ve davranışlarını Ya-

raticının muradıyla buluşturan eşsiz müesseseler olduğunu ifade etmek izahtan varestedir.

Yeryüzü gidişatına yön veren cihanşümül ilke ve değerleri ihdas eden kadim medeniyetimizde, yaşadığımız toplumun dinî ve kültürel dünyasıyla irtibat kurmaya imkân sağlayan en temel eğitim yuvamız ailenin; ilim, hikmet ve marifetin beşiği okulun ve yüce Allah'ın katına sığındığımız, huzuruna durduğumuz, hicret yurdumuz caminin önemi yadsınamaz. Sözü edilen üç eğitim merkezi içerisinde cami, kişinin kulluk yaşantısının kemal noktasını teşkil etmektedir. Zira ailede kazanılan değerler, okulda öğrenilenlerle taçlandıktan sonra cami eliyle hayatla buluşup bütünleşmediği takdirde akamet kaçınılmazdır. Bu yönüyle camiler, insan-bilgi ilişkisine derin bir anlam ve yüce bir ruh kazandıran vazgeçilmez mekânlardır. Diğer taraftan inanç, kulluk ve ahlakla bezenmiş huzurlu bir hayatı tesis eden ve insanlığın ebedî kurtuluşunu her gün minarelerinden haykıran camiler mazi, hâl ve istikbalin yeryüzü nişaneleri olması sebebiyle hem geçmişle hem idrak edilen zamanla hem de gelecekle köprü vazifesi gören mukaddes yapılardır. Bu bağlamda tezekkür, tefekkür ve tedebbürün köklü simgesi hâline gelen camiler, kendisiyle hemhâl olan herkese İslami bir kimlik, etkin bir şuur ve muhkem bir istikamet aşılamaktadır. Böylelikle, nereden gelip nereye gideceği hakkında duruş, fikir ve aksiyon sahibi kimse için

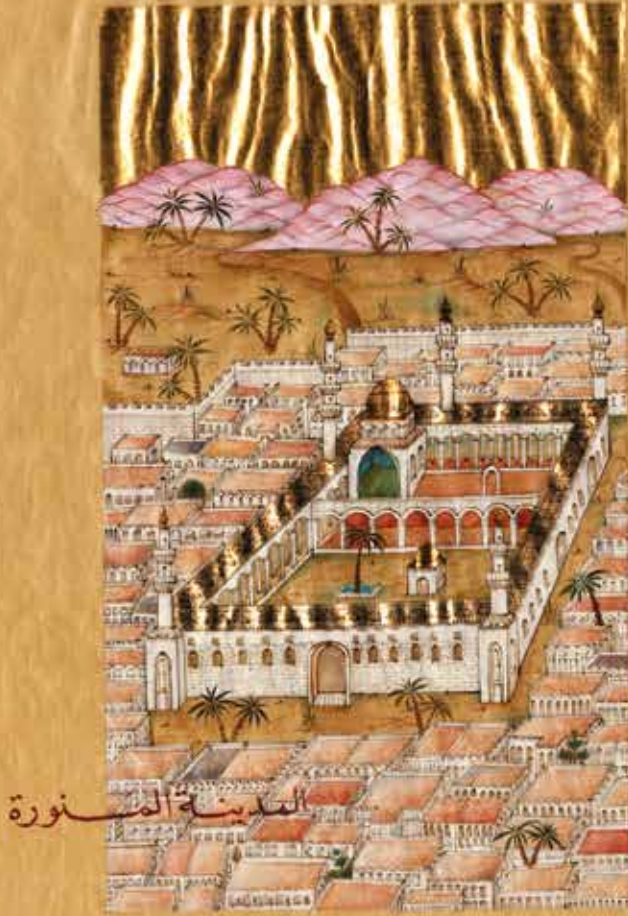
camî, deniz feneri mesabesindeki en önemli umut ve ufuk merkezidir.

Modern yaşayış biçimlerinin küresel bir etkiyle hayatı bütün yönleriyle kuşattığı; maddiyat düşkünlüğü, güç ve çıkar tutkusu, tüketim iştahı ve aşırı dünyevileşmeyle bütün insanlığın madde ve mana boyutunda ciddi savrulmalara maruz kaldığı günümüz dünyasında, günden güne yalnızlaşan insanın iman ekseninde sosyalleşmesine vesile olacak en güzel ve müstesna mekân camilerdir. Hâl böyleyken esasında huzur ve dinginlik arayan modern insanın, kendisini özlediği limana ulaştıracak imana, tevhide, hakka, hakikate, adalete, ahlak ve fazilete çağırıp kötülük ve cehaletten uzaklaştıran camilere karşı zaman zaman zihnini, kalbini ve ruhunu kapatarak yabancılaştığı calib-i dikkat bir husustur. Bu sebeple, hayatımızın çıkmaz sokaklarını her daim camiye açmak, onu mihver edinerek yoluna ram olmak, bizlere iki cihan saadetinin anahtarını sunacak esaslı bir yaklaşımdır.

Bu vesileyle, kendisini asil bir hayatın inşasına ve soylu bir gayenin ihyasına adanmış; sorumluluk bilinciyle, ilim ve irfan donanımıyla, ahlak ve faziletiyle aziz milletimizin dinî ve manevi hayatına hizmet eden değerli din görevlilerimizin "Camiler ve Din Görevlileri Haftası"nı tebrik ediyorum. Ahirete irtihal eden hademe-i hayrata Yüce Allah'tan rahmet diliyor; hayatta olanlara sıhhat ve afiyet içerisinde daha nice hizmetler nasip etmesini niyaz ediyorum.

ASRISAADET'TE CAMİ VE HAYAT

Doç. Dr. Fatimatüz Zehra Kamacı
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Minyatür: Taner Alakuş

XX. yüzyıl, geleneksel üretim usullerinin değişmesiyle insanların gitgide yalnızlaştığı bir yüzyıl olmuştur. Bir arada yaşayıp farklı alanlarda emek vererek el işi üretim yapma ve üretilen bu farklı ürünleri paylaşmaya dayalı geleneksel sistem yerini, ihtiyaçların ma-

kinelere gördürüldüğü, daha az insana ve paylaşıma dayalı bir sisteme bırakmıştır. Oysaki medeniyetler paylaşım ve etkileşimle doğar, büyür ve gelişir. Dolayısıyla insanların çeşitli vesilelerle bir araya gelip kaynaşmalarını sağlayan yönüyle mescit ya da cami, içinde bu-

lunduğumuz yüzyılda daha da önem kazanır hâle gelmiştir.

Mescit, Arapçada "sücut" kökünden ismi mekân olup "Secde edilen, namaz kılınan yer." demektir. Cami'dede Arapça bir kelime olup "cem" kökünden ism-i fâil'dir ve "Toplayan, bir araya getiren."

demektir. Arapçada “namaz kılma yeri” anlamında “cami” değil “mescit” kelimesi kullanılır. Bu sebeple ilk dönem kaynaklarında cami kelimesine rastlanmamaktadır. Hicri dördüncü ve beşinci asırdan itibaren mescit yerine müstakil olarak cami kelimesinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Mescit kelimesi, “namaz kılmayı” ifade eden, eylem odaklı bir kelimedir. Cami ise “toplayan” anlamıyla namaz kılmanın öncesinde ve sonrasında yapılan eylemlere, Müslümanlar arasındaki birliktelik ve paylaşımlara işaret eden bir anlamı ihtiva etmektedir. Cami kelimesinin sahip olduğu bu kapsayıcılık esasen, Hz. Peygamber’in yapımında bizzat çalışarak inşa ettirdiği Mescid-i Nebevi’nin, onun dönemindeki işlev ve fonksiyonlarına tam anlamıyla muvafık düşmesiyle önem arz etmektedir.

Hicretin hemen ardından yapımına başlanan Mescid-i Nebevi, tamamlanmasının ardından Hz. Peygamber’in Medine günlerinin büyük bölümünün geçtiği bir mekân hâline gelmiştir. Çünkü Resulüllah’ın eşlerinin odalarının bir kısmı da mescidin içerisinde, doğu sınırı boyunca sıralanmıştır. Dolayısıyla Mescid-i Nebevi, inşasının tamamlanmasının ardından Hz. Peygamber’in yaşam alanı hâline gelmiş; sahabiler, Hz. Peygamber’in gece namazıyla başlayan günlük rutinlerini, yatsı namazını eda edip hanesine çekildiği vakte kadar görme, izleme ve kendi hayatlarına tatbik etme imkânına kavuşmuşlardır.

Hz. Peygamber’in Mescid-i Nebevi’de meşgul olduğu iki temel husus bulunmaktadır. Bunlardan birisi “ibadet etmek”, diğeri “ashabıyla ilgilenmek” idi. Hz. Peygamber her sabah, sabah namazını kıldırdıktan sonra bir miktar Mescid-i Nebevi’de oturmak suretiyle ashabıyla hemhâl olmuş, bu durum arada fasılalar verse de yatsı namazıyla hanesine çekildiği saate kadar sürmüştür. Öyle ki Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevi’de her gün ashabıyla sohbet etmiş, onların sorularını cevaplamış, ihtiyaçlarını gidermiş, zaman zaman görevler vermiş, yanlışları düzeltmiş, suçluları cezalandırmış, hutbe irat etmiş, ikram ve hediyeleri kabul etmiş, yeni doğan bebeklere isim vermiş, Medine dışından görüşmeye gelenlerle ilgilenmiştir. Hz. Peygamber’in ibadet hayatı da büyük ölçüde Mescid-i Nebevi’de şekillenmiştir. Resulullah burada abdest almış, ezanı dinlemiş, namaz kıldırmış, Kur’an okumuş, cenaze namazı kıldırmış, itikâfa girmiştir.

Hz. Peygamber’in sohbet meclisleri sıradan, hoşça vakit geçirmek için havadan sudan konuların konuşulduğu meclisler değildir. O, sohbeti sırasında Kur’an ayetlerini ashabına öğretir, tefsirini yapar, dünya ya da ahiret ile ilgili akla gelebilecek her türlü sualeengin bir sabır ve hoşgörüyü cevap verirdi. Yeri gelir İslam’ın temel bir hükmünü kavratılabilmek için kendisi bir sual sorardı. Konuşulan bir konunun ehemmiyetine binaen olduğu yerde ayağa kalkarak mescitteki herkese hitaben bir konuşma ya-

par, sohbet esnasında gördüğü bir manzarayı hikmet nazarıyla yorumlar, ashabin kendi aralarında müzakere ettikleri konuları dinler ve açıklamalarda bulunur ya da sözlerini tashih eder, ihtilafa düştükleri meseleleri dinlerdi. Bazen bir ya da iki sahabe ile karşılıklı sohbet eder, özel hayatı ile ilgili sorular sorar ve tavsiyelerde bulunurdu. Sahabilere Allah’ın emir ve yasaklarını, nübüvvet öncesi hayatını anlatır, Mekke günlerinden bahseder, bazı sahabilere özel iltifatlarla bulunur, sahabilerin günlük hayatta başlarına gelen olayları dinler, yorumlarda bulunur, anlattıkları komik olaylara gülerdi.

Hz. Peygamber, mescitte bulunduğu süre içerisinde her gün yüzlerce soruya muhatap olur, hepsine açıklayıcı cevaplar vermeye çalışırdı. Mescitteki bir günü boyunca ashabin çeşitli konulardaki dert ve sıkıntılarını dinler, yalnızca dinlemekle kalmaz, elinden geldiğince isteklerini yerine getirir ve ihtiyaçlarını gidermeye gayret ederdi. Hatta bizzat kendisi sahabilerden dert ve sıkıntılarını paylaşmalarını isterdi. Hz. Peygamber, ashabin isteklerini yerine getirme noktasında oldukça cömertti. Helal dairesi içerisinde kalan her isteği yerine getirirdi. Ganimet ve zekât gelirlerinden elde ettiği malları mescitte toplar, son kuruşuna kadar dağıtır, bunu yapmadan gözüne uyku girmezdi. İstekleri boş çevirmemek adına borç bile alırdı. Kendisinin imkânı yoksa sahabilerinden yardımcı olmalarını isterdi. Hele ramazanda kimse onun hızına erişemezdi. İyilik ve hayırda

ramazan boyunca rüzgâr gibi eserdi.

Hiz. Peygamber'in Medine'de Mescid-i Nebevi'yi tesis etmesinin ardından burası, kargâh, hazine, ev, konaklama yeri gibi pek çok işlevi yerine getirmesinin yanı sıra aynı zamanda ilk eğitim öğretim mekânı olmuştur. Bu mekânda kadın erkek ayrımı olmaksızın sahabiler, İslam'ı hem teorik olarak anlamak hem de pratik olarak yaşayabilmek adına yegâne kaynak olarak Hiz. Peygamber'e yönelmişler ve gerek gözlem yaparak gerekse sorular yöneltmek suretiyle Hiz. Peygamber tarafından bir eğitim ve öğretime tabi tutulmuşlardır. Bu noktada Ashâb-ı Suffe'yi özellikle belirtmek gerekmektedir. Mescidin hurma dalı ve yapraklarıyla örtölmüş gölgelik kısmında kaldıkları için Ashâb-ı Suffe diye isimlendirilen bu topluluk mescitte yatıp kalkan, gidecek başka yerleri olmayan, zamanlarını, karın tokluğuna Hiz. Peygamber'den bir şeyler öğrenmeye adanmış fakir kimselerden oluşurdu. Suffe ashâbı, Hiz. Peygamber evlerinde iken kendi aralarında öğrendikleri konuları müzakere eder, Kur'an okur ve tefsir yaparlardı. Hiz. Peygamber dışarı çıktığında ise hemen onun etrafında halka olur, bir şeyler öğrenmeye gayret ederlerdi. Hiz. Peygamber, hayatını ilme vakfetmiş bu kimselerle oldukça yakından ilgilenir, onların mağdur olmasına gönlü razı olmazdı. Kendisi, artan her lokmasını onlarla paylaşır, sair ashâbı da böyle davranmaya teşvik ederdi.

Hiz. Peygamber, her cuma mu-tat olduğu üzere cuma namazını kıldırırdıktan sonra hutbe irat ederdi. Cuma hutbeleri, Medine'nin dört bir tarafından gelen sahabilere seslenme fırsatı sunması sebebiyle onun için çok önemliydi. Cuma günü giydiği kıyafete ayrı bir önem verirdi. Zira cuma namazı ve cuma hutbesi sırasında hazır olan bütün ashâbın gözleri onun üzerindeydi. Hiz. Pey-

Hiz. Peygamber, Mescid-i Nebevi'de her gün ashâbıyla sohbet etmiş, onların sorularını cevaplamış, ihtiyaçlarını gidermiş, zaman zaman görevler vermiş, yanlışları düzeltmiş, suçluları cezalandırmış, hutbe irat etmiş, ikram ve hediyeleri kabul etmiş, yeni doğan bebeklere isim vermiş, Medine dışından görüşmeye gelenlerle ilgilenmiştir.

gamber, hediyeleşmeyi çok severdi. Onun için bir hurma, bir et parçası dahi son derece makbul bir hediye idi. Mescid-i Nebevi'de Hiz. Peygamber'e hediyeler sunulur, o da karşılığında başka hediyeler verirdi. Yeni doğan bebekler, ebeveynleri tarafından Hiz. Peygamber'e getirilirdi. Resulüllah mescitte onları kucağına alır, hurma çiğneyip ağızlarına verir ve isim koyardı. Sonra da hayırlı ve bereketli bir ömür geçirmesi için dua ederdi. İsmi koyulmuş ise sorar, uygun görmediklerini değıştirirdi.

Arap kabileleri arasında İslamiyet'in yayılmasıyla, hicretin beşinci yılından itibaren Hiz. Peygamber'in mescitteki en önemli misafirleri heyet mensupları olmuştur. Hiz. Peygamber, Medine'ye gelip de yanlarında konaklayacakları bir yakınları bulunmayan kimsele-rin ağırlanması için, evleri uygun olan sahabileri görevlendirirdi. Misafirlerin bir kısmını, Suffe'ye ya da yine mescitte bulunan boş bir odaya yerleş-tirir, kendilerine yemek gönderirdi. Kalabalık gruplar için ise mescitte çadır kurdururdu. Hiz. Peygamber, Medine'ye gelen heyetlerle ilgili önceden bilgi edinir, heyet mensuplarıyla tek tek yakından ilgilenir, isimlerini ve kabilelerini sorardı. Heyetle-ri karşılarken giyeceğı kıyafet-lerin temiz ve tertipli olmasına özen gösterirdi. Ama hiçbir zaman gösterişe kaçmazdı.

Hiz. Peygamber'in ibadet hayatının önemli bir bölümü de şüphesiz Mescid-i Nebevi'de geçmiştir. Resulüllah, mescitte abdest alır, ezanı dinler, müezzinin söylediklerini tek-

Mescid-i Nebevi, yeni kurulan Medinetü'n-Nebi'nin hayat merkezi olmuştur. İslam tarihi, külliyeleriyle yani cami çevresinde kurulan medrese, han, hamam, çarşı ve kütüphaneleriyle Resulullah'ın Mescid-i Nebevi'de kurduğu bu sistemin çok başarılı izdüşümleriyle doludur.

rar eder ve beş vakit namazda ashabına imamlık yapardı. Tek başına kıldığı nafile namazlarda, uzun uzun kıyamda, rükûda ve secde kalmasına karşılık farz namazlarda, cemaatin hâlini düşünerek kısa sureler okumaya özen gösterirdi. Özellikle namaza yetişilsin diye ilk rekâtları nispeten biraz daha uzun kıldırır, diğer rekâtları kısa tutardı. Namazları genellikle vaktin başlangıcında kıldırırdı. Öğle namazlarını, hava çok sıcaksa güneş bir miktar meylettikten sonra kıldırmayı tercih ederdi. Yatsı namazlarında da cemaatin durumuna bakar, toplanmışlarsa kıldırır, değilse bir miktar daha beklerdi. Kamet getirdikten sonra hemen namaza durmaz, cemaat arasında dolaşarak safları düzeltir ve saflardaki bozukluklar karşısında sahabileri uyarırdı. Bazen namazı bitirdikten sonra, seslice ashabına işittirerek dualar okurdu. Cuma namazları âdeta bir bayram havasında kılınırdı. Hz. Peygamber, namazları kıldırdıktan sonra hemen kalkmaz, kendisini üzen özel bir durum olmadığı sürece bir müddet namaz kıldığı yerde öylece beklerdi. Sabah namazından sonra ise yüzünü sahabilere döner ve onlarla sohbet ederdi. Gündüz ve gece çoğunlukla hane-i sadetlerinde bazen de mescitte nafile

namaz kılardı. Gece nafilelerini çok uzun kıldığından, arkasında namaza duran sahabiler bir süre sonra ayakta durmaya takat getiremeyip ayrılmak zorunda kalırlardı.

Hz. Peygamber, gün içerisinde ve geceleyin, bazen sesli bazen de sessizce mescitte Kur'an okurdu. Tilaveti son derece açık ve anlaşılır idi. Secde ayetine gelince secdeye kapanırdı. Zaman zaman Kur'an okurken ağlardı. Güzel Kur'an okumasıyla iştihar etmiş olan Übey b. Ka'b, Ebu Musa el-Eş'ari ve İbn Mes'ûd gibi sahabilerin kıraatini dinlemeyi severdi. Mescitte Kur'an okuyan sahabilere dikkat kesilir, secde ettiklerinde kendisi de secde ederdi. Resulullah namaz öncesi ya da sonrasında veyahut namazdan bağımsız olarak zaman zaman ellerini açıp dua ederdi.

Resulullah, kimi zaman mescitte torunlarıyla oynar, onları kucağında taşır, sever, okşar ve yarışlar yapardı. Mescitte sürekli bir meşguliyet içerisinde olan Resulullah, bazen de bir yaygı ya da elbise üzerinde uzanır istirahat ederdi. Yine ara sıra dişlerini temizler, saç ve sakalını tarardı. İhtiyaç hâsıl olduğunda yular örerti. Güneş ve ay tutulması, çok yağmur yağıp rüzgâr esmesi gibi kendisini heyecana ve endişeye

sevk eden olaylar karşısında hemen mescide gelir, namaz kılar, dua eder, bu hâl üzerinden kalkana kadar da ibadetine devam ederdi. Sefere çıkmak üzere hazırlığını mescidin kapısı önünde tamamlar, vazife verdiği kimseleri mescidin kapısı önünde karşılar ve mescide girip çıkarken dualar okurdu. Mescide sağ ayağıyla girip sol ayağıyla çıkmayı da ihmal etmezdi.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki Hz. Peygamber Mescid-i Nebevi'de sadece ibadet etmemiştir, yaşamıştır. Ashabının sorunlarıyla ilgilenmiş, torunlarıyla oynamış, yeri gelmiş yular örmüş ya da istirahat ederek uzanmıştır. Kısacası Mescid-i Nebevi, yeni kurulan Medinetü'n-Nebi'nin hayat merkezi olmuştur. İslam tarihi, külliyeleriyle yani cami çevresinde kurulan medrese, han, hamam, çarşı ve kütüphaneleriyle Resulullah'ın Mescid-i Nebevi'de kurduğu bu sistemin çok başarılı izdüşümleriyle doludur. Bugün bu külliye anlayışı yeniden canlandırılmalı, Mescid-i Nebevi'nin özüne uygun bir şekilde cami, sadece ibadet etme mekânı gibi görülmeyip eğitilmiş Müslüman nesillerin yetiştiği, hayatın aktığı ve yaşandığı merkezler hâline getirilmelidir. ■

MABEDİN GÖLGESİNDE YAŞAMAK

Dr. Neşet BODUR

DİB Cami Hizmetleri Daire Başkanı

Fotoğraf: Mehmet Öztürk

Ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den itibaren vahyin ışığında yaşayan insanlar, Allah'a ibadet edilen mekânlar olması nedeniyle cami ve mescitlere büyük önem vermişlerdir. Verilen bu önemin bir yansıması olarak da camilerin İslam medeniyetinde müstesna bir yeri ol-

muştur. Yüce dinimizin emir ve tavsiyelerinin bir gereği olarak camiler ve mescitler İslam'ın ilk yıllarından itibaren İslam beldelerinde, hayatın merkezinde yer almış; inananların birbirleri ile kaynaşarak ibadet ettikleri, bilgi edindikleri ve aydınlandıkları mekânlar olmuştur.

Camiler Müslümanların ilim, irfan, kültür ve medeniyetine büyük katkı sağlayan, müminlerin bir araya gelerek Allah'ın adını çokça andıkları (Hac, 22/40.) kutsal mekânlardır. İnsanlar için ilk mabet Kâbe'dir, banisi de ilk Peygamber Hz. Âdem'dir. (Buhari, Enbiya, 40.) Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şöyle anlatılır-

maktadır: “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.” (Âl-i İmran, 3/96.) Peygamberlikle görevlendirilen Hz. Muhammed (s.a.s.) Mekke’de bulunduğu zamanlarda Kâbe’de Hacerü’l-Esved ile Rûknü’l-Yemânî arasında namaz kıları. İslam’ın ilk yıllarında Müslümanlar Dâru’l-Erkâm’ı bir toplantı yeri ve mescit hâline getirmişlerdir. (Ahmet Güner, “Mescitler/Camiler ve Fonksiyonları, c. III. s. 215.) Peygamberimiz (s.a.s.), Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra ashabıyla birlikte Kâbe’de açıktan ibadet etmeye başlamışlardı. Hicret yolculuğunda Kuba’ya geldiklerinde burada bir mescit inşa etmişler, namaz kıldırmışlar, Medine’ye vardıklarında da Mescid-i Nebi’yi yapmışlardı. (Buhari, Menâkıbü’l-ensâr, 45.)

Allah Resulü (s.a.s.) döneminde mescit/cami, ibadet mekânı olmanın yanında bir ilim merkezi ve mektep görevi görmüştür. Ayrıca devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı, sohbet halkalarının oluşturulduğu, müzakerelerin yapıldığı, heyetlerin kabul edildiği ve çok sayıda ilim adamının yetiştirdiği bir müessese olmuştur. (Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, s. 634, 682; Buhari, Megâzî, 70.)

Müslümanlar, Allah Resulü’nden (s.a.s.) sonraki bütün dönemlerde cami yapımına ve caminin fonksiyonel olmasına büyük önem vermişler, gittikleri yerlere İslam’ın mührü olan ve Kâbe’nin şubesi sayılan camileri inşa etmişlerdir. Bu hususta Kur’an ayetleri ve Hz.

Peygamber’in hadisleri Müslümanları cami yapmaya teşvik etmiştir. Yüce Allah (c.c.): “Allah’ın mescitlerini, ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.” (Tevbe, 9/18.) buyururken; Hz. Peygamber de: “Her kim Allah için bir mescit bina ederse, Allah ona cennette bu mescidin benzeri (bir köşk) bina eder.” (Müslim, Zühd, 44; Buhari, Salât, 65.) buyurmaktadır.

İslam’ın ilk yıllarından itibaren İslami hayatı şekillendirmede camilerin büyük fonksiyonu olduğunu görmekteyiz. En önemli müesseselerden biri olan camiler tarih boyunca dinî, sosyal ve kültürel bakımdan bir eğitim, öğretim ve kültür merkezi olarak fonksiyonunu yerine getirmiştir. Yeni kurulan şehirlerde Müslüman kimliğinin oluşmasında önemli bir yeri olan camiler, o şehrin İslam şehri olduğunun bir işaretidir. Camilerimizin fonksiyonlarını yerine getirmediği, insanların hayatından uzak bırakıldığı dönemlerde sıkıntıların da büyük olduğu aşîkârdır.

Başlangıçtan günümüze etkinliği artarak devam eden ve büyük görevler ifa eden camiler bugün de dînî hizmetlerin sunulduğu, birçok insanın üzerinde daha küçük yaştan itibaren büyük etkileri olan merkezlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu günden beri camilerin ibadet, eğitim, öğretim ve kültür merkezi hâline gelmesini sağlamak amacıyla yoğun çaba göstermektedir. Bu amaçla son

yıllarda hizmet çeşitliliği artarak devam etmektedir. Toplumun her kesimine din hizmeti götürmeyi üstün bir görev kabul eden, camilerde bilfiil görev yapan din görevlilerimiz, yirmi dört saat kapısı ve gönlü halka açık din gönüllüleridir.

Camiler, bulundukları şehirlere değer katan en güzide eserlerdir. İlim, irfan ve medeniyet kaynağıdır. Müminin hayatında cami önemli bir yer tutar. Yaşlı, genç, kadın, erkek, engelli tüm inananların huzur bulduğu, bir ve beraber olduğu, hayatın merkezinde yer alan en kutsal adrestir. Cami, ibadet edilen kulluk merkezidir. Her mümin camiden bir iz taşır. Bir kimsenin camiden ve camide verilen din hizmetlerinden mahrum kalması hem kendisi hem de toplum için arzulanan bir durum değildir.

Bilinmelidir ki camiler sadece namaz kılınan, cuma namazı kıldırılan ve bayramda gidilmesi gereken yerler değildir. Her yaştan insanın huzur bulacağı, rahat edeceği, bilgiyle donanacağı, kendisini bulacağı cennet bahçeleridir. Camilerin süsü Müslümanlardır. Büyük emekler verilerek yapılan camilerin bir beton yığını olarak yalnız ve ıssız bırakılması, herkese hizmet verecek şekilde imar edilmemesi en büyük yanlışlardan biridir. Camilerin özellikle hanımların, engellilerin, gençlerin ve çocukların yeterince yararlanabileceği merkezler olması, daha fonksiyonel hâle gelmesi gerekmektedir.

Cami ile iç içe bir yaşam sürmek, her fırsatta caminin yolunu tutmak, namazları cemaatle kılmak, camiye hayatın merke-

zine almak inananların başta gelen görevidir. Geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımızı camiye alıştırmak büyük önem arz etmektedir. Gerekli dinî terbiyeyi kazandırmada caminin rolü unutulmamalıdır. Bizler namaz kılarken arka saflarda çocuk sesleri gelmiyorsa geleceğimiz tehlikededir. Çocukların ve gençlerin camiye gelmelerini sağlamak, onlara karşı nazik ve müsamahakâr olmak her müminin görevidir. Aksine kırmak ve küstürmek ise büyük vebal ve haksızlıktır. Hatta camilerimiz bünyesinde onların eğlenebilecekleri mekânlar hazırlamak gerekir. “Çocuğun camide ne işi var?” anlayışı yerine “Çocuğun camide öğrenecek çok şeyi var.” anlayışını hâkim kılmalı ve hayata geçirmeliyiz. Gençlere ve çocuklara büyük muamelesi yapıp onlardan yetişkinler gibi olmalarını beklememeliyiz. Bunu yapacak olan başta anne babalar ve diğer büyüklerdir. Din görevlilerimiz ve camiye gelen tüm Müslümanlar bu hususta duyarlı olmalıdır. Allah’a ibadetle yeşeren genci (Buhari, Ezan, 36.) yetiştirmek ve geleceğe ümitle bakmak bizim elimizdedir. Gençlerimiz için gençlik lokalleri, okuma ve oyun salonları, gençlik merkezleri gibi mekânların camilerimizde mutlaka olması gerekir.

Kadınların da camilerden yeterince yararlanmasi, özellikle cuma namazına katılması, ailece camiye gelmesi toplumun yararınadır. Her müminin bilhassa annelerin dinî bilgiyi sahih ve güvenilir kaynaklardan öğrenmeleri önemlidir. Aile toplumun çekirdeği ve temel taşıdır. Aileyi oluşturan

bireylerin hepsi saygıdeğerdir. Toplumun yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Çocukların ilk öğretmeni daha çok annedir. Anneler camilerde yürütülen din hizmetlerinden yeterince istifade etmelidir. “Kadının camide ne işi var?” anlayışı büyük bir yanılıdır. Hz. Peygamber (s.a.s), “Kadınları Allah’ın mes-citlerinden alıkoymayınız.” (Ebu Davud, Salat, 53.) buyurmuş ve Müslümanları uyarmıştır. Mabetlerimizin gölgesinde herkes gölgelenmeli ve yerini almalıdır. Allah Resulü (s.a.s.) döneminde camiye, cumaya, bayram namazına giden, cemaate iştirak eden hanımları ve genç kızları bugün camilerden uzak tutmak onlara ve topluma yapılacak en büyük haksızlıktır.

Din hizmetlerinin yürütülmesinde önemli bir rol üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığının ve personelinin sorumluluğu artarak devam etmektedir. Er-

kek ve kadın din görevlileri, camilerde ve daha ziyade cami müstemilatında yer alan kurslarda her kesime hizmet verme gayreti içerisinde. Din görevlilerimiz camiye merkeze alarak dinî bir görev ve sorumluluk bilinciyle insanımıza faydalı olmayı kutsal bir görev bilmekte; camilerin açılması, açık bulundurulması, ezanın okunması, namazın kıldırılması, hutbenin iradı, cemaatin bilgilendirilmesi, cami dersleri yapılması, cemaatin huzur içinde namazlarını kılması ve camide ibadet etmelerinin sağlanması, namazlardan önce Kur’an-ı Kerim ve manasının okunması, sohbet edilmesi, namazdan sonra dua edilmesi, aşr-ı şerif okunması, sorulan sorulara cevap verilmesi gibi önemli görevler icra etmektedirler. Camilerde görev yapan din görevlileri, günün yirmi dört saatinde cami cemaati olan ve olmayan herkesin camilerden istifade edebilmesi için gayret etmektedir. Yeter ki halkımız camilerimizi boş bırakmasınlar ve camide huzur bulmak için gayret etsinler.

Görülüyor ki camiler, ibadet alanları, kütüphaneler, okuma ve çay salonları, gençler ve çocuklar için yapılan gençlik merkezleri ile her kesimin istifade edebileceği mekânlardır. Camilerde kadınların abdest alıp namaz kılabilceği mekânların oluşturulması, engelli vatandaşlarımızın camilerdeki hizmetlerden yeterince istifade edebilmelerinin sağlanması, ramazan ayı başta olmak üzere kandil gecelerinin, cuma gün ve gecelerinin birer fırsat olarak daha iyi değerlendirilmesi, cami derslerine gerekli önemin verilmesi gerekmektedir.

**Diyanet İşleri
Başkanlığı
kurulduğu günden
beri camilerin
ibadet, eğitim,
öğretim ve
kültür merkezi
hâline gelmesini
sağlamak
amacıyla
yoğun çaba
göstermektedir.**

Caminin daha etkin hâle gelmesini sağlamak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığımızca başlatılan “Sabah Namazı Buluşmaları”, daha sonra gerçekleştirilen “Biz Bir Aileyiz Cuma Gecesi Camideyiz” ve “Haydi Ailece Camiye” gibi gençlere, aileye ve diğer vatandaşlarımıza yönelik etkinliklerin, caminin insanlar üzerindeki etkisini artırdığı unutulmamalıdır. Dinî bir öğüt olan vaazların ve diğer irşat hizmetlerinin de camilerin hayatın merkezinde yer almasında önemli ölçüde katkısı bulunmaktadır.

Bütün bu hususlarda ilk defa 1986 yılında ihdas edilen ve 1-7 Ekim tarihlerinde “Camiler Haftası” olarak kutlanmaya başlanan, 2003 yılında “Camiler ve Din Görevlileri Haftası” şeklinde din görevlilerinin de

eklenmesiyle beraber etkinliği ve kutlama alanı genişleyen; özellikle 2011 yılından itibaren bir tema belirlenerek kutlanan Camiler ve Din Görevlileri Haftası etkinliklerinin katkıları son derece önemlidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki camiler, müminlerin bir araya geldiği, huzur bulunduğu, kaynaştığı, ilim, irfan, ahlak ve faziletin öğrenildiği en önemli merkezlerdir. İnananları aynı safta buluşturan, gönülleri birleştiren Allah’a en sevimli mekânlardır. Her biri Kâbe’nin şubesidir. Mümin ile cami ayrı düşünülemez. Her fırsatta huzur bulmak ve huzura durmak için adrestir cami. Bizi cem eden, kimlik kazandıran cennet bahçesidir.

Camilerde görev yapan din görevlileri insanlara Allah’ın di-

nini öğreten, cami cemaatinin ve cami dışındaki halkın kulluk bilinci ile yaşamasını temin amacıyla büyük bir sorumluluk almış gönüllülerdir. Onlar zaman ve mekân gözetmeden gönlü ve kapısı sürekli açık, halkın tüm kesimiyle ilgilenen; gönüller kazanmak amacıyla çaba sarf eden gönül erleridir. Gayeleri camiye huzurun merkezi, hayatın adresi yapmak ve din hizmetini toplumun her kesimine yaymak, kulların hidayetine vesile olmaktır.

Hız. Peygamber (s.a.s) döneminde olduğu gibi camileri hayatın merkezine koyarak daha dinamik bir duruma getirmeden ve kapılarını her kesime açmadan camilerin fonksiyonlarını yeterince ifa ettiğini söylemek doğru olmayacaktır. ■

CAMİ VE BİRLİKTE YAŞAMA AHLAKI

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam toplumunun inşasında birçok faktörden bahsedilebilir. Bu faktörlerin en belirleyicisi camilerdir. İslam şehrinin merkezinde cami vardır. Camilerin şehrin mihverinde yer almasında şu ayet ilham kaynağı olmuştur: “Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke’de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.” (Âl-i İmran, 3/96.) İşte İslam geleneğinde

şehir planı Mekke örnek alınarak yapılmıştır. Bunun bir başka ifadesi “kesrette vahdet”in somutlaştırılmasıdır. İslam şehir geleneğinin mimari tarzının geliştirilmesinde sadece Mekke değil, Medine ve Kudüs de örnek alınmıştır. Bu bağlamda camiler, şehrin kalbi ve atardamarları konumundadır. Millet fertlerini birleştirici manevi bir ocak olan camiler, dini ve sosyal tevhidin simgeleridir.

İslam şehir mimarisinde kurumsal yapılar arasında yer alan medreseler, bedestenler, hastaneler, imarethaneler, hamamlar, çarşılar ve hükümet merkezleri camilerin etrafında kümelenmiştir. Bu müesseselerin her biri ruhen camilerden kopmamıştır. Bütün kesimlerle halk, camilerin kontrolünde bir hayat yaşamıştır.

Şehirlerin girişinde veya çıkışında yer alan mezarlıklar ise

dünyanın fani oluşunu hatırlatır. Çünkü hayata anlam katan, ölüm duygusudur. Ölüm olgusunu içselleştiren bir insan, hayatını disipline eder, amaçlı ve anlamlı yaşar. İnsan ölümü unuttuğu zaman, ölüm ötesi hayatı ve Allah'ı da unutar. Ebedîliği burada, şimdide aramaya kalkar. Mümin insanda da ebedîlik düşüncesi vardır. Ama o, ebedîlik düşüncesini hayra kanalizasyon ederek "öte"de arar. Amel defterinin kapanmaması

arzusu yolundaki hayırlı çabalar, bunun bir göstergesidir. Bütün bu bilgiler, hutbe ve vaazlar yoluyla manevi eğitim merkezleri olan camilerde cemaate aktarılır.

Merkezinde caminin yer aldığı İslam şehri, tabiatla ve tabiatı aşkın gayb/melekût âlemiyle irtibatlı olarak tasarlanmıştır. Şehir, insan ile Allah arasında kalın bir perdeye dönüşürse insan gurbette olduğunu unutar.

Kendini seküler bir hapisane içine kapatır. Bu yüzdendir ki şehir, insana Allah'ı ve dünyanın faniliğini unutturmamalıdır. Ortaçağ İslam şehirlerinde bütün yolların camiye çıkması bu tehlikeleri bertaraf etmek içindir. Dolayısıyla İslam şehrinde cami, şehir merkezini belirleyen birinci derecede bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük olsun küçük olsun, Müslümanların ikamet ettiği her meskûn mahalde

bir cami veya mescit mutlaka mevcuttur ve bu yapının konumu, her zaman meskûn mahallin ortası yani çekirdek noktası olmuştur.

Öte yandan camiler sadece mabet işlevi sağlayan bir kurum değildir. Hayatın merkezinde ve hayatın içindedir. Hayatın en canlı bir şekilde neşet ettiği yerdir. İslam tarihi boyunca da bu durum hep böyle devam etmiştir. Bundan dolayı tek cami değil bütün yerleşim merkezlerinin çekirdeğini camiler ve mescitler oluşturur. Bu durumun sebebini anlamak kolaydır. Zira her yerleşim biriminin çekirdeği, o yerde oturanlar için en kısa zamanda ulaşılması mümkün, geometrik bakımdan da en adil ve en münasip toplanma yeridir. Aynı dine veya dinî anlayışa sahip insanlara ait ortak ibadet yeri olan mabet, tabiatıyla herkesin kolayca ulaşabileceği bir konumda bulunmak zorunludur. Bu itibarla mabedin ve dolayısıyla caminin, yerleşim merkezinin çekirdek kısmında bulunmasını son derece tabii ve mantıki bir sonuç olarak görmek gerekir. Ayrıca cami ilk zamanlarda sadece bir ibadet yeri değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel konuların görüşüldüğü bir forum, bir yargı evi ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin de odak noktası olmuştur. Za-

manla camilerde icra edilen diğer görevler, kurumsallaşma neticesinde ayrılmış, camiler sadece ibadet mekânı olarak kalmıştır.

Her ne kadar camiler tarihsel süreçte sadece ibadet yapılan bir mekân hâline gelmişse de müstakil bir tarzda tasarlanmış olan eğitim kurumları camilerin dışında yer almakla birlikte cami ile aynı kampüs içinde varlığını devam ettirmiştir. Bilginin oluşum ve paylaşımında eğitim kurumları büyük öneme sahiptir. Medrese deyince aklımıza âlimler gelmektedir. Şehir ve âlim arasında karşılıklı ve güçlü bir bağ vardır. Âdeta şehir âlim ile birlikte varlık kazanmıştır. Bazen şehirler âlimlere bazen de âlimler şehirlere nispet edilir. Mesela, Sadreddin Konevî, Sadreddin Şirazî, İmam Buhari, Abdülkâhir Bağdadi gibi. Âlimler, şehrin sosyal ve ahlaki değerlerinin korunmasında, anlaşmazlıkların giderilmesinde, bir başka deyişle şehrin sosyal bütünlüğünün sağlanmasında önemli paya sahiptirler. Tarihte olduğu gibi bugün de camilerde ilim hâkaları ihya edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığımızın cami dersleri buna örnektir.

İslam tarihinde ticari faaliyetlerin yapıldığı bedestenler de şehir merkezinde bulunan

büyük caminin etrafında toplanmıştır. Müslüman tüccarlar, camilerde edindiği İslam ticaret fıkhnı alışveriş hayatlarına uygulamışlardır. Bu sebeple şehir ve pazarların selatin ya da çarşı camilerin etrafında yer alması sıradan bir düşünce değildir. Şehirlerde çarşı ve caminin her zaman birlikte olduğu görülmektedir.

Camiler hâlâ yaygın eğitim kurumları olmaya devam etmektedir. Bir yılda elli iki haftanın olduğu düşünülürse elli iki hutbe okunmakta bunlara iki de bayramı eklersek hutbe sayısı elli dörde çıkmaktadır. Özellikle merkezî camilerde vaazları da düşündüğümüz zaman kesintisiz bir din ve ahlak eğitimi verilmektedir. Cami ve mescitlerin her biri tevhit evi hüviyetindedir. İnsanımızın sağlam bir inanç ve davranış bilgisi almasında önemli role sahiptir. Bu sebeple Kur'an'da şöyle buyrulur: “Şüphesiz mescitler, Allah'ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin.” (Cin, 72/18.) Dolayısıyla camiler, şirkin her türlüşünden arındırılmış tevhit evleridir. Camilerin bu özelliğinin korunmasında hassasiyet gösterilmelidir. Camiler, tefrika merkezleri olmamalıdır. Camiler, tevhit evi olma özelliğini asla kaybetmemelidir. Bu anlamda camiler, Müslümanların birlik şiarlarıdır. Burada meydana gelen parçalanma, sosyal dokuyu zedeler.

Kur'an'dan öğrendiğimize göre Allah Teâlâ mescitleri kendi zatına izafe ederek “Allah'ın Mescitleri, (Allah için olan mescitler)” diye anmıştır. (Bakara, 2/114; Tevbe, 9/17; Cinn,

Cami ve mescitlerin her biri tevhit evi hüviyetindedir. İnsanımızın sağlam bir inanç ve davranış bilgisi almasında önemli role sahiptir.

72/18.) Mescid kelimesi karşılığında kullanılan “beyt” (ev) kelimesi de yine Allah’a izafe edilmiştir. Cenab-ı Hak, mescitlerin imamı olan Kâbe (Mescid-i Haram) için “evim” ifadesini kullanmıştır. (Bakara, 2/115.) Bu sebeple Müslümanlar tarafından mescit ve camilerin her biri, Kâbe’nin birer şubesi gibi değerlendirilmiştir.

İslam, Müslümanların sürekli camilerle irtibat hâlinde bulunmalarını istemiştir. Caminin en büyük fonksiyonu, toplayan olmasıdır. Bundan dolayı dinimiz Müslümanları camiye ve cemaate katılmaya teşvik etmiştir. Nitekim bir rivayette: “Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan daha faziletlidir.” (Buhari, Ezan, 30.) buyrulmuştur. Bununla birlikte bir rivayette kalbi mescitlere bağlı olan, mescitten kopmayan kişi övülmüş (Buhari, Ezan, 36.), bir başka rivayette ise “Bir kimsenin sürekli mescide gelip gittiğini gördüğünüzde, onun mümin olduğuna kani olun.” (İbn Mâce, Mesâcid 19.) buyrulmakla cemaate devam, mümin olmanın alameti sayılmıştır. O kimse vefat ettiğinde kendisine İslami kurallar uygulanacaktır. Çünkü cemaatle namaz, sosyal boyutlu olduğu için hem Müslümanı sosyalleştirir hem de birlik ruhunu aşılar. Her yönüyle eğitilen Müslümanlar, ahlaki yönde davranış değişikliğine uğrarlar. Ahlakın konusu, iyi ve kötü insan davranışlarıdır. Namazı cemaatle kılan Müslümanlar, birbirlerinin sevinç ve kederlerinden haberdar olurlar. Cemaat hayatında, Müslümanlar arasında aidiyet/mensubiyet

Camiler, aidiyet bilincinin, sosyal yardımlaşma ve dayanışma duygusunun, adalet, cömertlik, dürüstlük gibi ahlaki değerlerin, bilgi ve İslam kültürünün kazanıldığı mekânlar olması hasebiyle toplumsal ve ekonomik krizlerin kolayca atlatılmasına vesile olur.

duygusu öne çıkar. İşte bu ortak değerler etrafında toplanan cemaat üyeleri, kendilerini bir vücudun organları gibi görürler. Camiler, aidiyet bilincinin, sosyal yardımlaşma ve dayanışma duygusunun, adalet, cömertlik, dürüstlük gibi ahlaki değerlerin, bilgi ve İslam kültürünün kazanıldığı mekânlar olması hasebiyle toplumsal ve ekonomik krizlerin kolayca atlatılmasına vesile olur. Dolayısıyla cemaat olma, sosyal barışa da hizmet eder. Camilerin müdavimi olan insanlar, yalnızlık psikolojisine düşmezler. Biz camilerde “ben” değil, “biz” inancının temellerini buluruz. Bu inanç ister istemez,

başkalarıyla sahip olduğumuz manevi değerleri paylaşmaya ve bizde başkasını tercih etme ahlakının oluşumuna katkıda bulunur. Cemaat, bu bilgiyi ve empati duyma ahlakını, ancak yaygın bir eğitim kurumu olan camilerde elde eder.

Camide cemaatle namaz kılmanın sosyal açıdan yararları olduğu gibi psikolojik açıdan da sayısız yararları vardır. Namaza katılanlar arasında bir nevi grup arkadaşlığı meydana gelir. Güven duygusu kazanmış, bu sebeple birbirlerine gönüllerini açarak dertlerini paylaşan cemaat üyeleri muhteşem bir terapiye tabi tutulmuş olurlar. Bu da sağlam kişiliklerin oluşumunda son derece önemlidir. Yine cemaatle kılınan namazlar “vehimli” kimselerin tedavi edilmelerini sağlar.

Sonuç olarak, camiler sadece ibadet mekânları değil, ibadetle birlikte birçok güzel ahlaki alışkanlığın insanımıza kazandırıldığı ve cemaatin eğitildiği mekânlardır. Bu sebeple çocuklardan kadınlara varıncaya kadar kadın erkek bütün cemaatimizin cami ile olan irtibatları en ideal bir şekilde sağlanmalıdır. Camiler, mimari özellikler açısından cemaatin çeşitliliğine ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir şekilde tanzim edilmelidir. Unutmayalım ki Kurtuluş Savaşı hareketi camilerde başlamıştır. Aynı şekilde 15 Temmuz 2016 tarihinde hain darbe girişimi camilerimizden yükselen salalarla akamete uğratılmıştır. Çünkü camilerimizin her biri milli бүтүнлүгүмүзүн bir simgesi ve birliğimizin çimentosudur. ■

HAYATIN KALBİ CAMİLER

Meral GÜNEL

İstanbul Maltepe Vaizi

Vahyin ilk günlerinden itibaren namazların elden geldiğince toplu hâlde kılınması, inananlarda ortak duygu ve şuurun gelişmesi için ne kadar gerekli idiye bugün de parçalanmış zihinlerimizi toparlamamız, bozulan gönül ayarlarımızı onarmamız için cemaatle namaz o kadar gereklidir.

Camiler bir mekâna vurulan İslam mührüdür. Bir yere ordu ya da akıncı birliği göndermek istediğinde orada mescit görür ya da ezan işitilirse kimseye saldırılmaması talimatını veren Hz. Peygamber (Ebu Davud, Cihad, 91.) “Bir kimse- nin mescitlere gelip gitmeyi alışkanlık edindiğini görürseniz onun imanına şahit olun.” (Tirmizi, İman, 8.) hadisiyle de mekân ve aidiyet ilişkisini vurgular. Demek ki cami İslam toplumu açısından bir mabet olmaktan fazlasıdır.

Mekke yönetiminin ağır baskısı altında var olma mücadelesi verilirken yapı olarak bir mescit inşa edilememiş olsa da Erkam'ın evi, o günkü Müslümanlar için birbirlerinden kuvvet alacakları merkez olmuştu. Aralarında ideal ve inanç birliği olanlara varlıklarını koruyabilmek için fiziki alt yapının yetersiz olduğu durumlarda yapılabilecekler konusunda önemli mesaj verir bu uygulama: Mescit (mekân) inşa edilebilecek toplum, nitelik ve nicelik yeterliliğini kazanana kadar mescit inşa ve imarına inanan insanları yetiştirmek...

Efendimizin Medine’de inşa ettirdiği Mescid-i Nebevi ile mabet, hayatın merkezine yerleşmiş, idare, eğitim ve öğretim merkezi gibi değişik amaçlar için kullanılmışsa da asli fonksiyonu olan ibadetgâh oluşunu hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bünyesinde topladığı hizmetler giderek mescidin kapasitesini aşınca külliyeler doğmuş, böylece mescit, birçok müessesenin kendisinden kaynaklandığı bir ana müessese olmuştur.

İslami hayatın merkezini ubudiyet oluşturur. Tevhit inancının toplum ve şehir anlayışına yansımaları, kulluk merkezli insanların, insan merkezli camilerin, cami merkezli şehirlerin ortaya çıkmasına, İslam medeniyetinin bu minvalde şekillenmesine vesile olmuştur. İslam cemiyetinde hayat, cami ekseninde deveran eder. Kanın kalpte toplanıp temizlenerek tekrar vücuda dağılması gibi camiler, toplumu kendi bünyesinde arındırarak tekrar hayatın içine gönderir.

Camilerin imarı

“Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder...” (Tevbe, 9/18.) ayetini yukarıda bahsettiğimiz, mekânla insan arasında son derece dinamik bir etkileşim olduğu bilgisiyle okuduğumuzda rahatlıkla mescitlerin imarının görünen ve görünmeyen iki cephesi olduğunu söyleyebiliriz: Mekânla ilgili olarak, mabetlerin fiziki inşası, bakımı ve korunması, insanla ilgili olarak da din görevlileri ve cemaatin yetiştirilmesi mescitlerin imarı için olmazsa olmazdır. Ayet bize aynı zamanda “Mescitlerin fiziki imarı esastır, evet, ancak bu imarı gerçekleştirecek kişiler öncelikle dinin şearine gönülden bağlı kişiler olmalıdır.” mesajını da verir. Zihni, bedeni ve ruhuyla kendini imar edemeyenler hangi binayı mamur edebilir ki? Kur'an'ın ifadesiyle insanlar için sığınak, güvenli bir liman (Bakara, 2/125.), insanlık için diriliş merkezleri (Maide, 5/97.), tüm varlıklar için çok üretken bir üs ve rehber-

lik merkezleri (Âl-i İmran, 3/96.) olması gereken camileri öncelikle malayaninin mensesinde sıkışan ruhumuz için şifa kılmanın yollarını bulmamız gerekiyor.

Cami ve çevresinin mimari düzenini oluşturanlar, camilerde görev yapan din görevlileri, camilerin gerçek sahibi olması gereken müminler ve tabii ki kurumsal sorumluluk sahibi olanlar el birliği ile camilerin sadece şehrin değil hayatın da tam ortasında olabilmesi için elinden geleni yapmak durumunda. Hiçbirimizin “Ben ne yapabilirim ki?” deme lüksü yok. Tamamı elde edilemeyenin tamamı terk edilmez, prensibinden hareketle camilerin imar ve ihyası konusunda neler yapılabileceğine dair birlikte düşünebiliriz.

Mekân ve cemaat

Kişilerin kültür ve deneyimlerini de içeren psikososyal durumu, mekân içinde geçirilen zaman, mekânın ışık, ısı, konum gibi fiziksel faktörleri mekânın algılanmasını doğrudan etkilemektedir. Bu algılama sonucunda mekân, hem fiziksel hem de zihinsel olarak kişilerin hafızalarında tanımlanmakta ve kişilerin bilişsel haritaları çizilmektedir. Araştırmalara göre dış çevreyle ilişkili ilk izlenimlerin yaklaşık yüzde sekseni görme aracılığıyla oluşuyor. Buna göre iç ve dış mekânın temizliği ve düzeni, tefrişat ve düzenlemelerde estetik ile sadeliği dikkate alma, mekânın akustığı, havalandırma ve ısıtma sisteminin yeterliliği gibi hususlar cami hakkında olumlu algının oluşmasına yardımcı olacaktır. Yaptım oldu, anlayış-

nı terk edip caminin dört duvar ve bir kubbeden oluşmayacağını bilerek işi ehline yaptırmak “Müslüman bir işi yaptığında güzel yapar.” prensibine de uygun bir davranıştır. Mescid-i Nebevi’nin gece yağın yağmurla ıslanan zeminini kapatmak üzere eteğine topladığı çakılları yerlere döşeyen zata Hz. Peygamber’in “Bu yaptığın ne kadar güzel.” diyerek memnuniyetini ifade etmesi (Ebu Davud, Salat 15.) de eksiklik ve yanlışlıkları düzeltmek için bazen bireysel gayrete başvurmak gerektiğini anlatır.

En büyük zaman hırsızı olan modern hayatın tüm çeperlerimizi kuşatması nedeniyle camiler artık sadece belli yaş gruplarının devam ettiği bir yer gibi görünüyor. Oysa ilişkilerin sanallaştığı dünyada gerçek varlığımızın direnç abideleri olmalı camiler. Camiye doğru atılan her adım sılaya dönüş heyecanı vermeli yüreklere. “Müslüman bir kimse mescitleri namaz ve zikir için kendine yer-yurt edindiğinde, Allah onun bu durumuna, gurbetten dönen kişiye ailesinin sevindiği gibi sevinir.” (İbn Mace, Me-sacid, 19.) buyruğu Müslüman vicdanında cemaate katılmama nedenlerini sonuna kadar sorgulatmalı. Vahyin ilk günlerinden itibaren namazların elden geldiğince toplu hâlde kılınması, inananlarda ortak duygu ve şuurun gelişmesi için ne kadar gerekli idiye bugün de parçalanmış zihinlerimizi toparlamamız, bozulan gönül ayarlarımızı onarmamız için cemaatle namaz o kadar gereklidir.

“Allah’ın mescitlerinde onun adının anılmasını yasak eden

ve onların yıkılması için çalışandan kim daha zalimdir.” (Bakara, 2/114.) ayetinde kınanan zulüm eylemini, mescitlerin sadece fiziki binasını yıkmak, fiilî olarak zikir meclislerini yasaklamak olarak değil caminin içini boşaltmak, boşaltılmasına seyirci kalmak, fonksiyonlarını işlevsiz kılmak, camileri varlıklarıyla ihya edecek cemaat zihniyetinden uzak olmak olarak da anlamamız gerekir. Cemaatle tezyin edilmeyen camile-

Kanın kalpte
toplanıp
temizlenerek
tekrar vücuda
dağılması gibi
camiler, toplumu
kendi bünyesinde
arındırarak tekrar
hayatın içine
gönderir.

rin dış ve iç mekân tefrişatının mükemmeliyeti ruhunu teslim etmiş mükemmel kıyafetli bedenden farklı olmayacaktır.

Kadınlar caminin neresinde?

Özellikle kadın ve çocuklar açısından problem oluşturan tutum ve davranışlar konusunda önlem alınması gerekir. “Allah’ın kadın kullarını mescitten alıkoymayın.” (Müslim, Salat, 136.) buyruğuna rağmen yanlış algı ve uygulamalar nedeniyle camiler zaman içinde ilk dönemlerdeki sosyal fonk-

siyonlarını kaybettikleri gibi kadın cemaatini de kaybetti. Çocuğun ağlama sesini duyunca kadını mescitten alıkoyma yerine namazı kısaltmayı tercih eden peygamberin ümmeti değil miyiz? Camilerden kadınlar ve çocukları uzaklaştırdıkça ya da onlara alan açmadıkça cami adabı gibi konulardaki eksiklerini tamamlama fırsatı da vermemiş oluyoruz aslında. Kadını mabede kabul edenin Rabbimiz olduğu ve Hz. Peygamber’in ilk cemaatinin de bir kadın ve bir çocuk olduğu üzerinde düşünmeli. Hürriyetine kavuştuktan sonra İslam’ı seçen bir cariyeye, geçici ikamet yeri olarak mescit içinde bir çadır kurulması (Buhari, Salat, 57.) mescidin bir kadının ihtiyacı olduğu her durumda ona sığınak olabileceğini gösterir. Unutulmamalıdır ki sosyal hayatta ihtiyaçlar yasaklama gibi şeyler ile ortadan kalkmaz sadece mecra değişir.

Kadınların camiyle ilişkisi konusunda naif bir örnek de mescidi temizleyen siyahi bir kadının sessizce vefat edip defnedildiğini duyan peygamberimizin onun kabrine giderek namaz kılmasıdır. (Buhari, Salat, 72.) Buna göre peygamber iltifatına mazhar olabilmek için her zaman kalburüstü işler yapılması gerekmiyor, diye düşünebiliriz pekâlâ.

Hz. İbrahim’in Kâbe’yi oğluyla beraber inşa ettiği hatırlanırsa gençlerin mescitlerle bağını kurup geliştirmesinin ebeveynlerin boynunda asılı bir borç olduğu anlaşılabilecektir. Hatırlanmalı ki aidiyet, bağlanma ve sevgi ihtiyaçlarının belirgin olarak ortaya çıktığı dönem çocukluk ve ergenlik dönemi-

dir. Cami etrafında anı biriktiren çocuklar mekânla bağıni süreklilik ekseninde daha kolay sürdürebilir. Çocuğun hayatında önemli anlar (sünnet merasimleri, bed-i besmeleler vb.) ile cami arasında kurulacak bağ bu sürece önemli katkı sağlayacaktır.

Hayatın kalbi camiler

Her Müslüman bilir ki “Şüphesiz mescitler, Allah'ındır.” (Cin, 72/18.) Vakit geçirmek için nasıl mekânları tercih ettiklerinin sorulduğu bir araştırmada gençler, özetle tasarımı estetik olan, iç ve dış mekânı ferah, güvenli ve erişimi kolay, hizmet alımı ucuz ve nezih yerlerde bulunmaktan zevk aldıklarını belirtmiş. Bunlar bize cami çevresinin tasarımı konusunda bir fikir verebilir mi? İtikadi sorularla boğuşan, namazla sağlıklı bir bağ kuramamış gençlerin camilerin müdâvim cemaati olmalarını beklemek ne kadar gerçekçi? Okul ve iş hayatının bencilce bir iştahla zamanı işgal etmesi karşısında neler yapılabilir? Gençleri camiye çekmeye nerelerden başlamamız gerektiğine dair sorular bunlar.

Cami derneklerinde güncel konu ve problemlerde ilmî, sosyal ve sanatsal çalışmalar yapabilecek kadın ve gençlik komisyonu kurulması, çocuk ve gençlere cami ve çevresinde zaman zaman küçük sorumluluklar verilmesi, kandil ve bayram günlerinde klasik mevlit programı yanında gençlerin de ilgisini çekebilecek –eğlenceli değil ama neşeli- organizasyonlar yapılması, ilahiyat ve imam hatip öğrencilerine zorunlu ramazan stajı gibi önerileri de buraya ekleyebiliriz.

Çeşitli vesilelerle bir araya gelecek insanlar geçmişte bunu belirlenmiş bir namaz vaktinde camide gerçekleştirdi. Gerektiğinde sohbetini camide yapabildiği gibi oradan başka bir mekâna da geçebilirdi. Bugün de camileri gündelik hayatımıza ve gündemimize çekecek planlamalar yapabiliriz. Bir imamın caminin girişine yerleştirdiği levhaya düğün, nişan, hastalık, ölüm gibi sebeplerle ziyaret edilmesi gereken kişilerin isim ve adreslerini yazarak cemaate sorumluluklarını hatırlatması tam da hayatın camiye taşınmasına bir örnek. Başka bir imamın caminin abdesthane bölümünü duş almaları için evsizlere açması, yine bir başka imamın caminin avlusuna pinpon masası koyması gibi uygulamaları camilerin namaz kılma dışındaki işlevlerinin günümüzde yorumlanmış hâlini gösteren -mahalle kültürünün henüz tamamen ortadan kalkmadığı semtler ve idealist ruhunu kaybetmemiş görevliler için- güzel çalışmalar...

Mescidin asıl fonksiyonu mabet olmakla birlikte ikinci temel fonksiyonu da eğitimidir. Mekânın buna göre düzenlenmesinin en eski örneklerinden biri de Hz. Meryem'in içinde yetiştiği Mescid-i Aksa'dır. Hz. Peygamber'in Darü'l-Erkam'dan başlayıp Suffa'ya uzanan uygulamaları mekândan çok insana yapılan yatırımın en güzel örnekleridir. Tarihimiz boyunca canlı tutulan cami merkezli eğitim sürecini kadın, erkek, çocuk ve gençler için çeşitlendirerek artırmak, canlandırmak; vakit, cuma, teravih ve bayram namazlarını canlandırmak kadar önemli. Bu konuda

arz yoksa talepte bulunmak da cemaatin sorumluluğu.

Hatırlatalım, cami bünyesinde sadece dinî eğitim yapılabilceğini düşünmek Müslüman vizyonuna yakışmaz. Kur'an ve sünneti doğru anlamaya yardımcı olabilecek her türlü eğitim dolaylı din eğitimi kapsamına girebilir pekâlâ. Özellikle cami bünyesinde çocuk ve gençlerin çalışma alanı olarak kullanabilecekleri düzgün, nezih ve kullanışlı bir kütüphaneye oluşturmak onların camiye “ayağını alıştırma”ya yardımcı olabilir. Yine Osmanlı'da cami külliyelerinde yer alan medreselerde okuyan öğrencilerin ikamet edebilecekleri odaların mevcut oluşu da cami bağlantılı yurt ve öğrenci evlerinin planlanması konusunda fikir verebilir. Camileri hareketlendirecek önemli bir hizmet olarak ilim merkezi olma idealindeki akademiden halka açık cami derslerinde faydalanma imkânı üzerinde de düşünülmelidir.

Başkanlığımızın teori ve programlama olarak aldığı tedbirleri dikkatle incelediğimizde bu yazıda yeni bir şey söylemediğimizi fark ediyoruz. Demek ki bu planlamaları uygulama ve takip konusunda camiyle dolaylı ya da dolaysız ilişki içinde olan herkesin elini taşın altına koyması gerekiyor. İhlas ve ihsan gibi iki temel prensibi bütün hayatımıza yaymaya çalışmak kurtarıcımız olabilir. Yeryüzünün Müslümana mescit kılınması ve mescitlerin imar edilmesi sorumluluğu arasındaki ilişki, mescitleri imarla sorumluluğumuzun bitmeyeceğini de bize hatırlatıyor vessalam. ■

Prof. Dr. Ali ERBAŞ:

“İslam’da hayatın, şehrin ve medeniyetin merkezinde cami vardır.”

Söyleşi: Mustafa IRMAKLI

Değerli Hocam, sizin de zaman zaman ifade ettiğiniz üzere, İslam medeniyetinde camiler şehirlerin merkezinde konumlandırılmış ve hayat âdeti mabetlerin etrafında şekillenmiştir. Bu sene de Camiler ve Din Görevlileri Haftası’nda “Cami ve Hayat” konusu tema olarak belirlendi. Bu bağlamda cami ve hayat ilişkisi konusunda genel olarak neler söylersiniz?

Kur’an-ı Kerim bizlere, yeryüzünde insanlar için inşa edilen ilk mabet olarak Kâbe’den bahseder. Bu ayet-i kerimeden anlıyoruz ki insanın tarihi ile caminin tarihi iç içedir. Yani hayatı, insanı ve varoluşu İslami bir bakışla anlamlandırdığımızda, insanın yeryüzü ve hayatla ilişkisinde en önemli unsurlardan birisi de mabet yani cami olmuştur. İslam’ın son elçisi Peygamber Efendimizle inşa edilen hayatın ve medeniyetin merkezinde de camiler vardır. Böylece cami ve mescitler, İslam toplumlarının kimliği hâline gelmiş, düşüncenin, hayatın ve medeniyetin merkezi olmuştur. Hayat ve ahlak, caminin değerleriyle kurulmuş, şehirler cami merkezli planlanmıştır.

Bir başka ifadeyle, İslam’da hayatın, şehrin ve medeniyetin merkezinde cami vardır.

Cami bireyin inanç dünyasından toplumsal ilişkilere, kulluk ve sorumluluk bilincinin oluşmasından hukukun inşasına, eğitimden sanata, aileden çevreyle ilişkilere, hayatın bütün alanlarına yönelik değerlerin ruh köklerinin birleştiği mekândır. Kültürü, bir milletin benimsediği ortak değerler olarak ele aldığımızda, tarih boyunca Müslüman toplumların kültürel açıdan da en önemli kurucu değerleri cami merkezli olmuştur. Sadece ibadetlerimiz değil; tarihimiz, edebiyatımız, örf ve adetlerimiz camiyle iç içedir. Merasimler, hüznler ve ortak

mücadelelerde Müslümanlar camilerinin etrafında bir araya gelmişlerdir. Müslüman toplumlarda sanat, edebiyat ve gelenek İslam düşüncesinden ilham almış ve beslenmiştir. Farklı bir pencereden bakarak şöyle diyebiliriz; İslam düşünce ve ahlakının muhkem merkezlerinden olan camilerimizi ve cami merkezli gelişen değerleri yok saydığımızda, elimizde kültür, gelenek, hatta şiir, sanat, edebiyat adına pek bir şey kalmayacaktır. Dolayısıyla İslam medeniyetinde, cami ile hayat arasında var olan bütüncül ilişkiyi bugün hakkıyla ikame edebilirsek,

bireysel ve toplumsal açıdan aynı kazanımları elde edeceğimiz muhakkaktır.

H. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye hicret ettiğinde yaptığı ilk işlerden birisinin de mescit inşası olduğunu biliyoruz. Mescit-i Nebi ibadetin, ilmin olduğu kadar hayatın da kalbi mesabesindeydi. Bizlere Peygamber mescidinin ifa ettiği fonksiyonlardan söz eder misiniz?

Peygamber Efendimiz daha Medine'ye gelmeden hicret yolundayken, ilk fırsatta Kuba'da, yapımında bizzat kendisi de çalışarak bir mescit yapmıştır. Medine'ye hicretle birlikte de ifade ettiğiniz gibi yaptığı ilk işlerden birisi de Mescid-i Nebi'nin inşası olmuştur. İşte Peygamberimiz o mescitten güzide bir nesil ve medeniyet inşa etmiştir.

Bir cümleyle ifade edecek olursak, Mescid-i Nebi'nin fonksiyonlarının beşerî ve sosyal düzlemde insan hayatının bütününe kapsadığını görmekteyiz. Zira Mescid-i Nebi ihtiyaçlarının karşılandığı, sorunların çözüme kavuşturulduğu, kimsesizlerin himaye edildiği bir merkez olarak görev ifa etmiştir. Edep, adap, ilim ve irfanın aşılandığı bir mektep olarak hizmet vermiştir. Nitekim İslam'ın en güzide topluluğu olan sahabe nesli bu mescitte yetişmiştir. Mescidin müstemilatındaki bölümlerden birinin de Ashab-ı Suffe dediğimiz topluluğun sürekli ilimle meşgul olduğu mekânlar olması oldukça önemlidir. Diğer yandan Peygamberimizin mescidi, Müslüman toplumun bireysel ve sosyal düzlemde her türlü

meselesi ile ilgili istişarelerin yapıldığı, kararların alındığı, sorunların çözüme kavuşturulduğu bir merkezdir. Dolayısıyla Mescid-i Nebi, ibadet edilen bir mekân olmasının yanında bir yönetim merkezi olarak da işlev görmüştür. Peygamber Efendimiz, elçileri orada karşılamış, davaları orada çözüme kavuşturmuş, ordu ve savunmadan ekonomiye kadar devletin bütün işlerini de oradan yürütmüştür. Biliyorsunuz, devlet teşkilatı ve kurumsal yapılar İslam toplumları büyüyüp coğrafya genişledikçe sonradan oluşturulmuştur.

Camiler toplumsal hayatta olduğu kadar fertlerin hayatında da önemli mekânlardır. Yüce dinimizce Kâbe'nin birer şubesi olarak kabul edilen bu ulu mabetlerin gölgesinde her insan kendine yer bulabilir ve manevi olarak beslenebilir. Camiler manevi hayatımıza nasıl etki eder ve maneviyatımızı nasıl güçlendirir?

Biraz önce ifade ettiğim gibi İslam toplumlarında hayat, cami merkezli kurulmuştur. Böylece caminin çevresinde yaşanan hayat, caminin bir devamı olarak gelişir. Camideki tevazu iş hayatına, merhamet aile hayatına, şefkat insan ilişkilerine yansır. Caminin bireye kazandırdığı adalet, merhamet, yardımlaşma gibi ahlaki değerler toplumun huzurunu ve güvenini sağlar.

Bu açıdan bakıldığında İslam düşüncesinde güven ve huzura dair değerler camiden hayata doğru yayılır. İnsanların, çevreyle ve toplumla ilişkileri, sorumluluk ve duyarlılık bilin-

ci camide pekişir. Müminlerin manevi dünyaları cami ile güçlü hâle gelir. Camilerdeki manevi ortam kalplerin mutmain olmasına ve huzur bulmasına yön verir.

Cami, insanın kendisiyle, Rabbiyle, toplumla, çevreyle, sorumluluk ve duyarlılık bilinciyle olumlu ilişkiler kurması için onu eğitir. Camiler söz konusu sorumlulukların Allah'a iman ile irtibatının en güçlü hissedildiği yerlerdir. Bu ilişki ise cami dışında da yaşanan bir ahlaka ve yerleşik bir hayata dönüşür. Böylece erdemli bireylerin yaşadığı toplum huzur ve güven toplumu hâline gelir. Bu açıdan camideki ibadet ve samimiyyetin ispatı cami dışındaki istikamet ve güzel ahlak ile ölçülür. Takva, kalp temizliği ve manevi gelişmişlik, hayata insani erdemler ve ahlaki değerler olarak yansır. Bu açıdan Sezai Karakoç'un ifadesiyle camiler, şehrin içerisinden her gün yüzlerce insanı alır, onları arındırır ve tekrar topluma katar, böylece vücuttaki kalp gibi işlev görerek bireyle beraber toplumu da arındırmış olur. Zaten camiler manevi açıdan toplumun kalbi gibidir. Nasıl ki kalp kanı arındırarak insanın hayatta kalmasını sağlıyorsa, mabetler de toplumun yaşamasını, mamur ve huzurlu bir biçimde sosyal hayatın akışını düzenleyen mukaddes mekânlardır.

İslam'ın sembolü ve Müslümanların birlik ve beraberliklerinin göstergesi olan camiler her türlü ayırımın ortadan kalktığı birleştirici yerlerdir. Bu yönüyle camilerin bir arada yaşama ahlakına etkileri nelerdir?

Cami zaten kelime manası itibarıyla toplayan, bir çatı altında birleştiren demektir. Camiler; ırk, renk, statü ve coğrafya gibi farklılıkların ayrıcalık ve üstünlük olmaktan çıktığı mekânlardır ki bunun en somut göstergesi namaz ibadetidir. Namazda, Müslümanlar yan yana ve omuz omuza aynı safta eşit hâle gelirler. Yegâne değer olarak takva benimsenir ve bütün üstünlük kuruntuları iman ve ahlak ile törpülenir. Cemaatle kılınan her namazda, aynı safta bedenlerin birliğinde kıyam etmesi, kalıpların birliğinden kalplerin birliğine geçişi sağlayan en önemli duruştur. İslam'ın temeli olan tevhit ve insanın ana gayesi kulluk, en somut şekliyle camilerde yaşanmaktadır. Kıyam, rükû, secde bir duruşun, bilincin ve hayat tarzının ifadesidir. Kürsü, minber İslami bilginin ve bilincin kazanıldığı önemli alanlardır. Bütün bunlar ise bizlere birliği-beraberliği, kardeşliği, takvada yardımlaşmayı öğreten ve yaşatan değerlerdir. Gündelik hayat açısından baktığımızda da camiler, müminlerin bir araya gelmesine, selamlaşmasına ve dayanışmasına en önemli vesiledir.

Böylece asırlar boyunca camiler tevhidin, birliğin, dirliğin, sevginin, paylaşmanın, yardımlaşmanın, merhametin sembolü olmuştur. Minberi ve kürsüsüyle, üstün insanlık nizamının öğretildiği, ilim ve ahlak, marifet ve hikmet derslerinin verildiği ilim merkezleri hâline gelmiştir.

Bugün de bütün bir millet ve ümmet olarak bizim beraberce

sahiplendiğimiz en güçlü ortak zeminimiz camilerimizdir. İstiklal mücadelesinden 15 Temmuz'a zor zamanlarımızda camilerimiz ortak hareket noktamız olmuştur. Dolayısıyla birlik ve beraberlik açısından en güçlü yanımız ve en büyük imkânımız da camilerimizdir. Bunu muhafaza etmek ve bu konuda hassas olmak durumundayız. Zira son yarım asırlık süreçte, İslam dünyasında camilerde fitne ve tefrika çıkarak müminlerin en güçlü zemini yıkılmak isteniyor. Bunun için her birimiz, camilerimizi birlik ve beraberliğimizin en muhkem kaleleri olarak sahiplenmek zorundayız.

Cami ve mescitlerin inşası önemli olduğu gibi manevi olarak da imar edilmesi Yüce Rabbimizin emridir. Müslümanlar olarak camilerimizi manen nasıl imar ederiz?

Camiler ve mescitlerle ilgili ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerin varlığını hepimiz biliyoruz. Örneğin; Rabbimiz Tevbe suresi 18. ayette, "Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder..." buyurur. Bir hadis-i şerifinde Peygamberimiz (s.a.s), "Her kim Allah için bir mescit bina ederse, Allah ona cennette bu mescidin benzeri (bir köşk) bina eder." buyurmaktadır. Bu ayet-i kerime ve hadis-i şerif biz Müslümanlara camiler inşa etmeyi, camilerimize sahip çıkmayı, camilerimizi onarmayı bir görev olarak yüklemektedir. Aynı zamanda bu ve benzeri ayet-i kerime ve

hadis-i şerifler, bizlere, camilerin temsil ettiği değerleri de muhafaza etme mükellefiyeti yüklemektedir.

Camileri imar etmek, sadece inşa etmeyi değil, aynı zamanda içinde Allah'a ibadet etmeyi, hakkı, hakikati, adaleti ve ahlaki öğrenmeyi, camilerin temsil ettiği tevhit, kulluk, özgürlük, kardeşlik, eşitlik, beraberlik, yardımlaşma, dayanışma gibi değerleri koruma, yaşama, onarma ve yaşatma sorumluluğunu da ifade etmektedir. Dolayısıyla camileri manen imar etmek; camilerin temsil ettiği ilke ve değerleri yaşamak ve yaşatmaktır.

Camileri manen imar etmek; camilerin, bireyi ve toplumu güzelleştiren işlevselliğini en güçlü hâle getirmektir. Caminin temsil ettiği değerlerin bireysel ve toplumsal hayatımızda daha etkin olması için gayret etmektir.

Sayın Hocam, toplumun tümünü kucaklayan camilerden insanımızın daha fazla istifade etmesi ve camilerin hayatın merkezinde olması için bir takım faaliyetleri teşvik ettiğinizi biliyoruz. Bu konuda Başkanlığımızın yapmış olduğu çalışmalardan söz eder misiniz?

Öncelikle şunu ifade etmeliyim; camilerimizin, Peygamber Efendimiz döneminde ve İslam tarihi boyunca olduğu gibi hayatla iç içe olması için gayret ediyoruz. Zaten camilerimizin asli fonksiyonları olan ibadet mekânı olma özelliğini cami hizmetlerimizin merkezi olarak görüyoruz. Bu manada bütün camilerimizi, abdest

alanlarından ibadet mekânlarına kadar en ideal şekle ulaştırmaya çalışıyoruz. Burada şu hususu özellikle ifade etmek istiyorum. Bütün camilerimizi kadınlarımızın da erkekler kadar rahat ibadet edecekleri mekânlar hâline getirmeyi hedefliyoruz. Bu anlamda büyük mesafe kat ettik, eksikleri olan camilerimizi de hızlıca tamamlıyoruz. Önemle ifade etmeliyim ki imamlığını Peygamber Efendimizin yaptığı Mescid-i Nebi'ye kadınlar da gelir, ibadetlerini yapar, sohbetlerden istifade ederlerdi. Dolayısıyla kadınların camiye gelmesini önemsememek ya da gereksiz görmek, Peygamberimizin mescidini ve cemaatini bilmektir. Diğer yandan, gençlerimizin çocuklarımızın camiye daha çok gelmeleri ve caminin değerleriyle tanışmaları için yoğun faaliyetler yapıyoruz. Sabah namazı buluşmaları, cami müstemilatında gençler ve çocuklara yönelik mekânlar, gençlik merkezlerimiz gibi alanlar üzerinden daha çok gencimizin camilerin manevi atmosferi ile buluşmasını hedefliyoruz. Cami dersleri ve camilerdeki kurslar ile camilerin ilim merkezi özelliğini geliştirmeye çalışıyoruz. Cami sohbetleri, vaaz programları, Kur'an ziyafetleri vb. vesilelerle camilerimizden irşat merkezleri olarak daha iyi istifade edilsin istiyoruz.

Bunların yanında fiziki olarak da cami planlamamızı ve konseptimizi geliştirmeye ve güçlendirmeye çalışıyoruz. Zira bazı camilerimizin proje, mimari, estetik ve fonksiyonellik gibi açılardan sorunları

olduğunu biliyoruz. Yeni cami tasarımı ile camilerimizin, toplumun her kesimine hitap edecek nitelikte, kadın, çocuk, engelli, yaşlı bireyler için bütün ihtiyaçlar açısından her yönüyle tam donanımlı şekilde planlanmasını, herkesin rahat ve huzur içinde ibadetini yapabileceği şekilde tasarlanmasını sağlamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla hem fiziksel hem de işlevsel açıdan camilerimizi en iyi düzeye getirmek için çaba sarf ediyoruz.

Sayın Başkanım, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak “Camiler ve Din Görevlileri Haftası”nı idrak ediyoruz. Bu hafta vesilesi ile camilerimizin cemaatle buluşmasına vesile olan başta mihrap görevlilerimiz olmak üzere din hizmetlerine gönül vermiş kardeşlerimize neler söylemek istersiniz?

Din görevlisi hocalarımız, peygamber mirasını omuzlamış, hakikatin sorumluluğunu yüklenmiş gönül insanlarıdır. Zira görev yaptığımız mihraplar, minberler, kürsüler peygamber makamıdır. İnsanlara anlattıklarımız ise Allah'ın kitabı ve Resulünün sünnetidir. Bu şuur ve azimle İslam'a ve insanlığa hizmet için çalışmak büyük bir nimet ve onurlu bir görevdir.

Bizim derdimiz insanlığın derdidir. Bugün mahallemizde, şehrimizde, bölgemizde, ülkemizde, Rabbini ve Peygamberini tanımadığı için yolunu ve huzuru bulamayan tek kişi kalmasın diye gayret ediyoruz. Bir mümin olarak erdem ve güzel ahlakın yaygınlaşması

ve yeryüzünün imarı için çalışmak iman ve kulluk görevimizdir. Aynı zamanda toplumu din konusunda aydınlatmak gayesiyle doğru bilgi ve yöntemle din hizmeti sunmak yasal sorumluluğumuzdur. Bunun için özellikle hizmet ettiğimiz bölgeyi, mahalleyi, görev yerimizi ve muhatap kitlemizi bütün özellikleriyle tanımak ve ona göre rehberlik yapmak durumundayız. Cemaatimizle, öğrencilerimizle iletişimimizi güçlü tutmak, camiye gelen-gelmeyen, toplumun her kesimine nebevi yöntemle ulaşmak zorundayız. Ben bu inanç ve ideal ile gece-gündüz demeden gayret eden hocalarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Bu vesileyle, camilerden hak ve hakikate rehberlik eden imam-hatiplerimize, ezan-ı Muhammedi ile gök kubbe-yi mamur eden müezzinlerimize, kürsülerden hakikatin sesini yükselten vaizlerimize, zihinleri, gönülleri ve hayatları Kur'an ile buluşturan Kur'an kursu öğreticilerimize, teşkilatımıza nitelikli kadrolar yetiştiren eğitim görevlilerimize, şehirlerin manevi mihmandarı müftülerimize ve milletimize hizmet etmeyi en büyük paye sayan bütün teşkilat mensuplarımıza, fedakâr hocalarımıza tekrar teşekkür ediyor, “Camiler ve Din Görevlileri Haftası”nı tebrik ediyorum.

Ahirete irtihal eden hademe-i hayrata Yüce Allah'tan rahmet diliyor, hayatta olanlara sıhhat ve afiyet içerisinde daha nice hizmetler nasip etmesini niyaz ediyorum. ■

YÖN, MANA VE KEVN ALANI OLARAK CAMİ

Doç. Dr. İbrahim Halil ÜÇER

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İlahî emir bir varlık ilkesidir ve hem tabii hem de tarihî-toplumsal varlık alanının kaynağında bulunur. Tekvini emir kâinatı veya tabii varlık alanını meydana getirirken, muhatap aldığı insan iradesi üzerinden teklifi

emir tarihî-toplumsal varlık alanını şekillendirerek inşa eder. İnsan iradesini iyiye, doğruya, güzele ve faydalıya doğru sevk ederek kendisini ve arzı imar etmeye yönelten emir, bu teklife icabet eden imar edici ira-

deyi de insanlığın teveccühüne merkez hâle getirir. Bakara suresinin 143. ayetinin ilk yarısı ümmet olmanın hem fert hem de cemaat seviyesinde, inanış ve davranış bakımından bütün insanlara örneklik teşkil etmesi

gereken bir tecrübe üretmesi gerektiğini salık verir. Elde edeceği yetkinlikle insanlığın geri kalanı için tanıklıklar üreterek tabii bir şekilde önderlik vasfını kazanacak ümmet-i Muhammed'i insanlık tarihinin merkezine yerleştiren ayetin devamı şöyledir: "Resul'e tabi olanlarla, gerisin geriye dönecekleri ayırt edelim diye kible yaptık. Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir." Ümmeti, geliştireceği örnekliklerle bütün insanlığa yol gösterecek bir cemaat olarak tabir ettikten sonra ayet, bu ümmetin yönünü "insanlar için kurulan ilk mabede" yönlendirir; "bereketle dolu" olan bu mabet "bütün âlemlere yol göstericidir", bir başka deyişle tekvini emrin tenezzülüyle varlık kisvesi giymiş her mana aslına ve kemaline giden yolu ancak bereketle dolu bu "ev"e bakarak tayin edebilir. (Âl-i İmran, 3/96.) Böylece ümmet bütün varlıkların kendisine yönelerek istikametini tayin ettiği anlamı somutlaştıran cihete yüzünü çeviren ve bu yönelişi sayesinde, bu asli anlama sırt çevirenlerden kendisini ayırt eden zümreyi ifade eder.

Bir ağacın gölgesi ya da bir yolun kenarı, uçsuz bucaksız bir bozkır ya da biteviye uzanan bir çöl, yalçın bir kayalık ya da secdedeki yüzü okşayan otlar; yeryüzünün kirlenmemiş her parçası... Evlerimiz, çatısız, kubbesiz ve duvarsız bir musalla, mahalle mescitleri, abidevi camiler... Tüm varlıkları kendisine bağlayan yöne yüzümüzü çevirmeye niyet ettiğimiz anda hepsi ilk mabedin bir şubesi

hâline gelir. Bu nedenle mabet, her şeyden önce yöndür. Bu yön tıpkı Kâbe'nin taş ve toprakla somutlaşması gibi coğrafi cihetle somutlaştığı hâlde, özünde, her varlığı perçeminden tutarak Hakk'a taşıyan dosdoğru metafizik cihetten başkası değildir. Yöneldiğimiz yerin herhangi bir coğrafi cihetin ötesinde "Allah'ın yüzü" olduğu şuuru, yönelmenin hakikatini belirler ve Doğu'nun ve Batı'nın kalbi olan Kâbe'ye yöneliş bu hakikatin fizik seviyedeki tecrübesine aracılık eder.

Yönle ruhunu kazanan mabet, bu yönü simgeleştiren fiziksel mevcudiyetiyle yönelişin mekânı hâline gelir. Yöneliş insanı varoluşumuzun özü ve arz üzerindeki mevcudiyetimizin sırrıdır. Zira yönelişimizi tayin eden zıt kabiliyetlerle dünyaya geliriz. İlahî teklif zıt cihetlere yönelme yönündeki kabiliyetlerimizi, iradi bir kabule dayalı olarak iyiye, güzele, doğruya ve faydalıya sevk eden bir çağrı olarak insana ulaşır. Bu çağrıya muhatap olan insan her anını bir yöneliş olarak yaşar. Mabet işte bu külli yönelişin simgesel mekânıdır. Mevcudiyeti ve fiziksel görünüş biçimleriyle insana nereye yönelmesi gerektiğini hatırlatır, asli yönü tayin için şaşmaz bir pusula vazifesini ifa eder.

İnsan sadece asılları idrak etmesini sağlayan akla değil, aynı zamanda asılları idrak etmesine mani olarak görüntülerle yetinmesine neden olan vehme de sahiptir. Bu nedenle zahir ile batın, fizik ile metafizik arasında bir köprü olacak bir bi-

çimde kendi cinsinden bir varlığın, peygamberin hatırlatıcılık ve örnekliğiyle asli yönelişini yetkinlikle tamamlama imkânı bulmuştur. Aynı şekilde mabetler fiziksel mevcudiyetleri ve zahiri sembolizmleleriyle, vehmi iğva eden görüntüler arasında yönünü şaşırان insana yönünü hatırlatır. Bu hatırlatışa ve mücessem teklife icabet eden mümini zahirden asla doğru taşıyan mabet, onu tekvinin asli kaynağına doğru yükseltecek bir kevn alanına dâhil eder.

Müminin dâhil olduğu bu kevn alanı mübarek kılınmıştır. Onun mübarek oluşu, bir başka deyişle bereket sahibi oluşu, yüzlerini şirkten ve şekten uzak bir biçimde gökleri ve yerleri yaratan Allah'a çeviren kullar için daimi feyzin mekânı olmasından ileri gelir. Bereket, Rahman'ın her şeye kemal, zenginlik, fazlalık ve iyilik bahşeden cömertliğini cezbedecek bir hazırlığı ifade eder. Bu yönüyle mescitler ve camiler Hakk'ın âleme bakan cömertliğinin taşıdığı mekânlardır. Bu kevn alanına dâhil olarak mümin, onu varlığın kaynağına raptederek yükseltecek bir akışa hazır hâle gelir. Bu bereket günün beş vaktinde camilerden evine, işine, yoluna doğru çıkan müminlerin adımlarıyla şehre taşar.

Nihayet cami her varlığı asli manasına bağlayan mananın mücessem formu, yolunu kaybetmişler için dosdoğru yönün hatırlatıcı simgesi ve nihayet yönünü bulmuşlar için Rahman'ın cömertliğine kavuştu-ran bir kevn alanı, bir bereket sahasıdır. ■

EN MÜSTESNA HUZURGÂH

Ayşeli POLAT

Isparta İl Vaizi

Âlem-i ervahta, “Eles-tü birabbiküm” sualiyle kuruldu, mabut ile abd arasındaki o muhteşem rabita... İstisnasız ve tereddütsüz “Belâ” nidasıyla sarsıldı âlem. Abd olmak kolay değildi. Âlem-i ervahtaki bu mükâleme, kolay bir olay değildi... Bu cevap vefa isterdi... Sonsuz sadakat isterdi... Abdin samimiyetinin tezahürü, deni olan bir mekânda denenmekle mümkün olabilirdi. Bazen huzurdan kovulan ve binbir hilelerle isyana zorlayan şeytanın tasallutuyla denendi. Bazen sinsice yaklaşan nefsin fısıltılarıyla... Bazen kâinata halife olacak kıvamda, âlây-ı illiyyîne

yükseldi. Bazen de esfel-i sâfilinde debelendi. Aslanan, iman ve ibadetle donanıp Allah’ın meleklerle “Secde edin!” bu-yurduğu o yüce makama çıkıp “Âdem” olabilmekti.

İsimler talim edildi Âdem’e... Hak tecelli etti, ayine-i samet olan kalbine. Vazifelendirildi Âdem, vazifelerin en güzeliyle... “Lâ ilâhe illallah” hakikati-ni yeryüzünde tebliğle. Vazifelendirildi İbrahim, vazifelerin en güzeliyle... Rabbin rızasına talip oldu, İsmail’le inşa ettiği Kâbe’yle... Kâbe mekân oldu, abd olmak isteyene. Sonra Menba-ı Muhabbet (s.a.s.) tulu etti âleme... Savaş açtı adavete; davet etti hidayete,

ibadete, rahmet ve muhabbe-te. Haykırdı müminler hakikati, kol kola yürüdüler kenetlenerek Kâbe’de. Lakin huzur vermeyince müşrikler; işkenceler, boykotlar, eziyetlerle müminlere hayatı zehir edince Mekke’de... Emretti Nebi, “Ruhun ferahlığı Medinetü’n-Nebi olacak Yesrib’de”...

Yapılan ilk icraat, ilk İslam toplumuna mekân inşa etmekte. Bir Nebi düşünün ki tevazunun zirvesinde... Sahabeyle birlikte taş taşıdı mübarek eteğinde. Kumlar seccade oldu. Hurma dalları ve yaprakları çatı oldu mescide... Bilal, o gür ve yanık sesiyle Medine’yi inletmekte.

Bu mescit, kıyamete kadar inşa edilen bütün mescitlere en müstesna örnekti. Minber oldu, yeryüzüne “Lâ ilâhe illallah” haykırdı. Mihrap oldu, yalnız Allah’a secde eden müminleri arındırdı. Fakire, kimsesize suffa, ilim talep edene mektep oldu. Elçiler karşılandı, misafirler ağırlandı. En önemli kararlar bu mescitte alındı. Çocuklar bu mescitte O (s.a.s.) nurla onurlandı. Erkeklerin arında kadınlar saf tutardı.

Aradan asırlar geçti. Camiler, mescitler tıpkı ilk günkü gibi. Huzur bulmak için huzurda durulan, bütün makam ve mevkiilerin sıfırlandı “kul” payesine erişilen bir huzurgâh oldu ca-

miler... İmamın arkasında bir tarağın dişleri gibi dizilip cemaat şuurunun idrak edildiği, meleklerin bu manzarayı gıpta ile seyrettiği seyrangâh oldu camiler... En mübarek günlerde kubbelerin tekbirlerle, salavatlarla çınladığı, minberde, kürsüde Allah ve Resulü’nün anlatıldığı, Kur’an tilavetiyle sekinenin indiği, emr-i bil maruf, nehy-i anil münker vazifesinin ifasında karargâh oldu camiler...

Yar-ı Sadık’a aşkın fısıldandığı, gönül kırıklarının onarıldığı, ellerin semaya açılıp gözyaşlarıyla dua dua yalvarılan, hazinesi bol olan lütuf sahibinin sınırsız vereceğinin emniyeti içinde taleplerin sıralandığı niyazgâh oldu camiler...

Faniden bakiye firar edilen, tevbe ile feryatların arşa çıktığı, günah nikabıyla gelip pişman olanın af dilekçesini aldığı, güzergâh oldu camiler...

Kadınların cahiliyedeki değersizliğine mukabil, namazda saf tutarak kıymet kazanıp “kul” rütbesiyle anıldığı, ihlas ve samimiyetiyle huzur-u Rahmana yükseldiği, sohbet halkalarıyla dinini talim ettiği, Kur’an okuyarak kurbiyet kesbettiği, ebedî cennet için girizgâh oldu camiler...

Avlusunda çocukların özgürce koşup oynadığı, saçaklarında kuşların yavrularına yuva yaptığı, şadırvanından güvercinlerin su içtiği, çocuk civıltıları ve kuş sesleri eşliğinde ibadet edilen bab-ı huzur oldu camiler... Çocukların omuzlara alı-

nıp secdeye gidildiği, başlarını okşayıp taltif edildiği, gelecek nesillere Rabbin sevdirdiği yer oldu camiler...

Şadırvandan akan su ile hem beden, hem ruhun pür-i pak olduğu, avlusunda dost sohbetiyle gönlün sürura erdiği, kapısından girildiğinde manen “ehlen ve sehlen” nidalarının işitildiği, minaresinden Rabbin kim olduğunun cümle âleme ilan edildiği mekân oldu camiler...

Kalabalıklarda kaybolanın kendini bulduğu, yalnızlık ve yabancılık illetine duçar olanın sarıp sarmalandığı mekân oldu camiler... Dünyalık sıkıntılardan kurtulmak isteyen nefes aldırın, günah yüküyle gelen kimse kapısına gittiğinde, onu anne şefkatiyle kucaklayan sıcacık kucak oldu camiler... Huzursuz gönüllerin huzura erdiği, yorgun ruhların dinlendiği en müstesna yer oldu camiler...

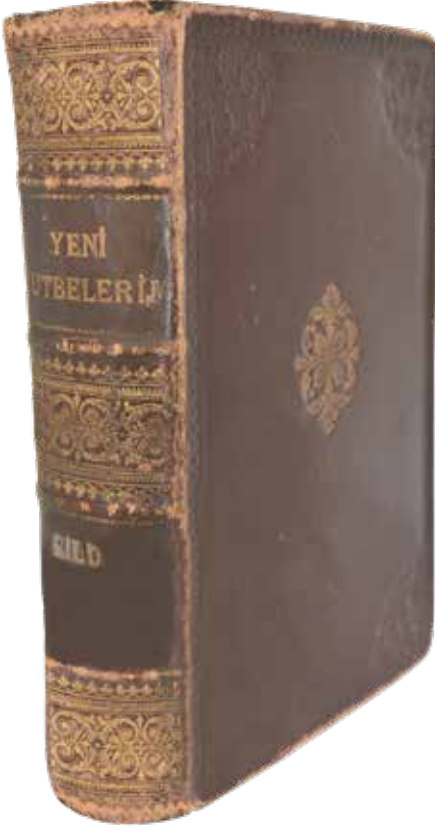
Son yolculuğa çıkarken, bize “bir namazlık saltanat” hediye edip taht misali musalla taşında bizi uğurlayan, en sevdiklerimizi iyiliğimize şahit tutan, halis bir kul olduğumuza dair ebedî âlemde hüsn-ü şehadette bulunacak vefalı yâren oldu camiler...

Allah (c.c) , asırlardır dinine bayraktarlık yapan; din için, namus için, vatan için can veren şehitler hürmetine yurdu-muzu camisiz, semamızı bayraksız, minarelerimizi ezansız, bizi imansız bırakmasın. ■

BAŞKANLIĞIN HUTBE KİTAPLARI: “YENİ HUTBELERİM” ve DİĞERLERİ

Dr. Mehmet BULUT

DİB Başkanlık Müşaviri

Reisliğin ilk hutbe mecmuası olan ve 1927 yılında yayımlanan Türkçe Hutbe'nin 1928'deki ikinci baskısından sonra bu eserin yeni bir baskısı yapılamadığı gibi -aynı yıl harf inkılabı olduğu için eski harfli bu eserin bu haliyle yeniden basımı imkânı kalmamıştı- Reislik 1936 yılına kadar başka bir hutbe kitabı da yayımlayamazdı.

Bu süreçte imam-hatiplerin söz konusu hutbe mecmuasının eldeki nüshalarıyla bu yıllarda şahıs veya özel yayınevlerince basılmış hutbe kitaplarından faydalandıkları düşünülebilir. Ayrıca, daha önce de belirttiğimiz gibi din hizmetlilerinden bir kısmı, Arapça tertip edilmiş eski hutbe mecmualarından hutbe okumaya devam etmişlerdi.

“Yeni Hutbelerim”

1930'lu yılların ortalarına gelindiğinde, İslami ilimlerin hemen her alanında eser vermiş olan merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin bu defa “Yeni Hutbelerim” adını verdiği iki ciltlik bir hutbe kitabı hazırladığına şahit oluyoruz. Eserin birinci cildi 1936, ikinci cildi de 1937 yılında Reislik yayını olarak

basıldı. Eser, toplam 900 kûsur sayfa tutmaktaydı.

Önceki yazımızda, müellifi belirtilmemiş olmasına rağmen “Türkçe Hutbe”nin büyük ihtimalle Akseki tarafından yazılmış olduğunu ileri sürerken dayanak noktalarımızdan biri de bu iki ciltlik kitabına “Yeni Hutbelerim” adını vermiş olmasıydı. “Yeni Hutbelerim” terki bindeki “yeni” sıfatı, Reislikçe daha önce yayınlanmış söz konusu kitabın da onun kaleminden çıktığını ortaya koymaktadır.

Yeni Hutbelerim, Başkanlığın yayınladığı en önemli hutbe kitaplarından biri. Eserin birinci cildinde 72, ikinci cildinde 79 olmak üzere toplam 151 adet hutbe yer almakta. Türkçe Hutbe için yazılan ve “Diyaret İşleri Reisi Rifat” imzasını taşıyan mukaddimeye bu eserde de yer verilmişti. Mukaddime yazısının baş tarafına yine Rifat Börekçi adıyla yer verilen kısa bir notta, 1927 ve 1928’de iki kez basılan “Türkçe Hutbe”nin mevcudunun kalmadığına, dilinin de epeyce eskidiğine işaret edilerek, o yıllarda Müşavere Heyeti azası olan A. Hamdi Akseki’nin hazırladığı bu eserin Reislikçe resmen kabul edilip basımının uygun görüldüğü belirtilmişti. Mukaddimeden sonra hatiplik ve hutbe konusunda bazı açıklamalar yapılmıştı; açıklamalar arasında cuma namazı hakkında bilgiler de yer almaktaydı. Bu arada müellif, bazı hutbelerin uzunca tutulduğunu, hatiplere seçme imkânı vermesi açısından bunların yıldız işaretiyle bölündüğünü, hatibin uzun gördüğü hutbeyi münasip yerinde

bitirebileceğini ifade etmişti. Akseki, bu özelliğiyle eserinin, hutbe yanında vaaz için de din hizmetlilerine kaynak teşkil edebileceğine dikkat çekmişti. Vakıa da böyleydi.

Akseki, Reislikçe ilk hutbe kitabının 1927 yılında yayımlandığından hareketle, 1937 yılına kadar geçen on yıl içinde Türkiye’nin ekonomik yönden kaydettiği ilerlemeleri de yeni bir hutbe kitabının hazırlanmasını zorunlu kılan nedenler arasında saymıştı. Bu cümleden olarak Türkçe Hutbe kitabından farklı olarak bu eserinde hutbe konularını önemli ölçüde değiştirdiğini; itikat, ibadet ve ahlak meselelerine daha çok yer verdiğini ifade etmişti. Bununla birlikte, yine de eserinin birinci cildinin üçüncü sırasına “Tayyarenin Ehemmiyeti” başlıklı hutbeyi koyması, onun, dönemin sosyal şartlarını da gözettiğini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Söz konusu hutbede uçak işinin (burada savaş uçağı mevzu bahis edilmektedir) pahalı bir yatırımı gerektirdiği hatırlatılarak, cemaatten “tayyare” ve “tayyareciliğe” sürekli yardım etmeleri istenmekteydi.

Akseki, “Mukaddime” yanında, Türkçe Hutbe mecmuasının sonunda yer alan dua metinlerini de kısmen sadeleştirerek eserine almıştı. Aynen yer verelim:

“Ya Erhamerrahimîn! Dini İslam’ı nusratınla teyit ve beşeriyeti nuru iman ile tenvir eyle Yarabbi!

Ehli İslam’ı daima aziz ve mansur, düşmanlarını zelil ve makhur eyle Yarabbi!

Günahlarımızı mağfiret ve kusura larımızı affedip dünyevi ve uhrevi hayırlar, saadetler ihsan eyle Yarabbi!

Görünür görünmez kazalardan, güç yetmez ve takat yetişmez belalardan cümlemizi lütfunla esirge Yarabbi!

Hükümeti Cumhuriyetimizi adlû ihsan üzere daim ve devlet adamlarımızı mülkü millet hakkında hayırlı işler görmeğe muvaffak eyle Yarabbi!

Kahraman ordumuzu karada, denizde, havada mansur ve muzaffer eyle Yarabbi!

Yurdumuzu ve bilcümle İslam diyarını afetlerden ve musibetlerden masun ve mahfuz eyle Yarabbi!”

Evkaf Umum Müdürlüğünden Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 28 Şubat 1938 tarihli ve 4632/15 sayılı genelgede, -1931-1950 arası yıllarda camilerin ve cami görevlilerinin idaresinin bu genel müdürlükte olduğunu tekrar hatırlatalım- Diyanet İşleri Reisliğinden gönderilen bir yazıda, A. Hamdi Akseki tarafından hazırlanan hutbe kitaplarının köy camilerine varıncaya kadar tevzi edildiği, ayrıca müftülükler genelge gönderilerek, müftülerin kontrol vazifeleri çerçevesinde, her hafta okunacak hutbelerin mahalli müftüler tarafından yapılacak bir düzenleme ile belirlenerek bu hutbelerin bütün camilerde okunmasının sağlanması istendiğinden söz edilerek “Hatiplerin vazifelerini müftüler tarafından tayin edilecek esaslar dairesinde yapmaları Umum Müdürlükçe de muvafık görüldüğünden keyfiyetin

mıntikanız içindeki hatiplere bildirilmesi (...) tamamen tebliğ olunur.” denmiştir. (Mecmua, Vakıflar Umum Müdürlüğü, Ankara 1942, c. 4, s. 77-78.)

Bu tamimden ve başka kayıtlardan de anlaşıldığına göre, basılıp tevzi edilmesini müteakip camilerde okunacak hutbelerin bu iki ciltlik kitaptan seçilmesi zorunlu tutulmuştu.

Akseki'nin bu hutbe kitabının daha sonra yeni baskılarının yapılmadığını da bu arada hatırlatalım.

Sözünü ettiğimiz hutbe kitabının tashihihin/editörlüğünün, Tecrid-i Sarih mütercimi Profesör Kâmil Miras tarafından yapıldığını da burada belirtmeliyim. Yani, bir kitap ki müellifi Akseki, musahhihi Prof. Miras!

Ve diğerleri

Türkçe Hutbe: 1927'de yayınlanan Türkçe Hutbe mecmuasında yer alan hutbeler, ilk yayınından 26 yıl sonra 1953'te Başkanlıkça bu defa yeni harflerle ve hutbe metinleri kısaltılarak yeniden yayımlandı (Yayın No: 31/57, 149 sayfa.) Bu yeni baskıda, ilk baskıdaki mukaddimenin sadeleştirilmiş olarak sadece baş tarafı, dua örnekleri ise aynen yer aldı. İki yeni hutbe ilavesiyle hutbe sayısı 53'e çıkartıldı.

Hutbe/Hacı Bayram Minberinden Hutbelerim: Tanınmış bir hatip olan Mustafa Runyun tarafından hazırlanan ve 1955'te Başkanlık yayınları arasında "Hutbe" adıyla yayımlanan eser, 1956 yılında bu defa "Hacı Bayram Minberinden Hutbelerim" adıyla yeniden yayımlandı. (Yayın No: 38.) 47 adet hutbeyi ihtiva etmekte-

Yeni Hutbelerim, Başkanlığın yayınladığı en önemli hutbe kitaplarından biri. Eserin birinci cildinde 72, ikinci cildinde 79 olmak üzere toplam 151 adet hutbe yer almaktadır.

dir. Mevize kısımları birer sayfayı geçmeyecek şekilde kısa tutulmuştur.

Hutbe Mecmuası: A. Atıf Tüzüner tarafından hazırlanıp 1960 yılında yayımlanan ve 50 adet hutbe metnini ihtiva eden bu eser (Yayın No: 78, 108 sayfa), tertip ve muhteva yönünden Başkanlığın diğer hutbe kitaplarından farklılıklar gösterir. Hutbe metinlerine, ele alınan konuların başlıkları verilmek yerine, eski Arapça hutbe mecmualarına benzer şekilde, sırasıyla Kameri ayların adları yazılmıştı: Muharrem Hutbesi, Safer Hutbesi... gibi. Bu şekilde her kameri ay için dört hutbe yazılmış, esere iki de bayram hutbesi ilave edilmişti. İkinci bariz özelliği ise hutbelerin bir-iki paragrafla kısa tutulmuş olması. Bunlar, zamanı kısıtlı cemaatin yoğunlukta bulunduğu cami ve mescitlerde, günümüzde de okunabilecek kısa ama öz metinlerdir.

Hutbeler: Yukarıdan beri sıralanan hutbe kitaplarından sonra Başkanlığın 1973 yılına kadar kitap halinde hutbe yayınına rastlamıyoruz. Bu yıl itibarıyla Başkanlık, her yıl bir hutbe kitabı çıkarmayı kararlaştırdı. İlk örneği olarak 1973'te yayınlanan ve "Hutbeler" adını taşıyan bu kitap (Yayın No: 144, 8+269 sayfa) 61 adet hutbeyi ihtiva etmekteydi. Konu seçiminde dini ve milli gün ve gecelere ağırlık verilmişti. Her biri, Başkanlık personeli olan değişik şahıslar tarafından hazırlanmış ve içindekiler sayfasında hutbelerin yazarları belirtilmişti. Genişletilerek 1974 ve 1975 yıllarında yeni baskıları yapıldı.

Başkanlığın bu ve sonraki birkaç hutbe kitabının baskısında bir yenilik yapılmış ve hutbe metinleri föy volan olarak ciltlenmişti. Şöyle kiföy volanın tel zımbası açılıp okunacak hutbe metni çıkarılmakta, okunduktan sonra da sayfalar yerine tekrar yerleştirilmektedir.

Hutbeler: 1973'ten itibaren "Hutbeler" adıyla Başkanlıkça yayımlanan hutbe kitaplarının kapsamlı bir örneği aynı adla 1981 yılında verildi. (Yayın No: 207, 564 sayfa.) Muhteva ve tertip itibarıyla öncekilerle aynıdır. 98 hutbe metni yer almakta. Hutbelerin önemli bir kısmını dinî ve millî gün ve geceler için yazılanlar oluşturmaktadır. İnanç, ibadet ve ahlak konuları yanında rüşvet, karaborsacılık, faiz, kaçakçılık, vergi, tutumluluk ve israf, ormanları koruma gibi konulara da yer verilmiştir.

Minberden Öğütler: Günümüzde Başkanlık yayınları arasın-

da halen satışta olan üç ciltlik Minberden Öğütler adlı kitap, kanaatimce, iki yönüyle öncekilerden farklılık arz etmekte. Birincisi, bu kitapların, daha önce camilerde okunmuş hutbe metinlerinden derlenmiş olması; ikincisi de bunların hatipler tarafından minberde olduğu gibi okunması değil de görevlilerce hazırlanacak yeni hutbeler için kaynak teşkil etmesinin, rehberlik etmesinin amaçlanmış olması. Bir de genel okuyucunun dini kültürlerine katkı sağlama...

Hutbe dergileri

1960-1964 yılları arasında Başkanlık, hutbe konusunda farklı ve önemli bir çalışmaya imza atarak değişik periyotlarda (genellikle 3 ayda bir) “Hutbeler Dergisi (Mecmuası)” adı altında süreli yayın hâlinde hutbeler yayımladı. Farklı şahıslar tarafından hazırlanmış, her sayıda ortalama 10-15 hutbe metni yer alıyordu.

Hutbe ilaveleri

22 Kasım 1968’den 1990 yılı sonuna kadar yayımlanan Diyanet Gazetesi’nin her sayısında (yaklaşık 23 yıl içinde 382

sayı yayımlandı) hutbe eklerine yer verilmişti. Keza Ocak 1991’den itibaren yayımlanmaya başlayan Diyanet Aylık Dergi’de de düzenli olmasa da belli bir tarihe kadar hutbe eki yayımlamaya devam edildi.

Hutbe kitap, dergi ve ekleri yanında, Reisliğin bazen tek bir hutbe metnini broşür haline getirerek matbu olarak yayımlandığına da işaret etmek gerekir. Mustafa Runyun tarafından İstanbul’un fethinin 500. yıldönümü vesilesiyle 29 Mayıs 1953 cuma günü okunmak üzere hazırlanan “Fetih Hutbesi” ve 1960 yılında yayımlanan Ağaç Sevgisi örnek olarak gösterilebilir.

Reislik mensupları tarafından hazırlanan ancak Reislik yayını olmayan hutbe kitaplarından birkaçına da burada kısaca temas etmek bir kadirşinaslık olur kanaatindeyim:

1933-1940 yılları arasında Müşavere Heyeti azalığı da yapmış olan Eyüp Necati Perhiz tarafından hazırlanıp 1934’te yayımlanan (367 sayfa) Felsefeli Dini Esaslar: Cami Hatiplerine Hutbe, Ehli İmana Ahlak;

İkinci Diyanet İşleri Reisi M. Şerafettin Yaltkaya tarafından hazırlanan ve 1946 yılında özel olarak bastırılan Hatiplik ve Hutbeler (bu kitaptan bir miktarının satın alınarak birer nüshasının müftülük kitaplıklarına gönderilmesi Müşavere Heyetine kararlaştırılmıştı);

Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı tarafından hazırlanan “Müminlere Hutbeler” (İstanbul, 1966, 1970, ...);

İsmail Coşar tarafından hazırlanan, Minberden Müminlere (Ankara, 1970, 1972, ...);

Kemal Güran tarafından hazırlanan, Hatiplere Hutbeler (TDV Yayını Ankara 1994.), vb.

Sonuç yerine

Reislik, kuruluşuyla birlikte hutbe gibi önemli bir meseleyi sürekli gündeminde tutmuş, hutbe kitapları yayınlama konusunda gayret göstermiş ve tabir uygunsa günümüze kadar bu alanda bir literatür oluşturmuştur. Başkanlık günümüzde de meseleye son derece önem atfetmektedir.

Biz birkaç yazımızda arşiv belgeleri ve genel literatürden faydalanarak hutbe konusunun daha çok tarihi arka planı ve yayımlanan hutbe kitaplarının tanıtımı üzerinde durduk. Kuşkusuz hutbe konusu, muhteva ve sunum itibarıyla da önem arz eden, bu boyutlarıyla da ele alınması gereken bir konudur. Nitekim Başkanlık bu yönleriyle de konuya önemle eğilirken, konuya ilişkin ilmi/akademik çalışmalar da yapılmaktadır. Esasen bir irşat ve eğitim vasıtası olarak hutbeler üzerinde ne kadar durulsa yeridir. ■

Reislik, kuruluşuyla birlikte hutbe gibi önemli bir meseleyi sürekli gündeminde tutmuş, hutbe kitapları yayınlama konusunda gayret göstermiş ve tabir uygunsa günümüze kadar bu alanda bir literatür oluşturmuştur.

ŞEFKAT VE MERHAMET PEYGAMBERİ

Dr. Abdülkadir ERKUT

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

“Ant olsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.”

(Tevbe, 9/128.)

Tevbe suresinde müşriklere çeşitli yükümlülükler getirilmekte, münafıkların yanlış davranışları eleştirilmekte ve müminler bazı konularda uyarılmaktadır. Surenin sonunda yer alan ayette ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şefkat ve merhametinden söz edilmektedir. Bundan anlaşılmaktadır ki surede zikredilen çeşitli inanç grupları ile ilgili hükümler, onların durumunu ıslah etme hikmetine yöneliktir. Bu surette ayet, tevbe, iman ile mağfiret kapısının sonuna kadar açık olduğunu insanlara hatırlatmaktadır. (İbn Aşur, et-Tahrir ve’t-Tenvir, XV, 70.) Söz konusu ayet-i kerime mealen şöyledir: “Ant olsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe, 9/128.)

Ayet-i kerimde öncelikle Hz. Muhammed’in (s.a.s.) peygamber (resul) oluşuna vurgu yapılmıştır. Çünkü o kendiliğinden bir şey getirmemiştir, getirdiği hakikatler Rabbindendir. En şerefli sıfat olması hasebiyle Hz. Peygamber’in özelliklerine bu sıfat ile başlanmıştır. Zira peygamberlik, onun zatının kemalinin, nefsinin arınmışlığının,

Allah ile kulları arasında elçiliğe ehil kılınışının ifadesidir. Onun peygamber oluşunun sonucu olan diğer özellikleri şöyledir: Hz. Muhammed (s.a.s.) bir beşerdir. İnsanların kendi cinslerinden, onların dilini konuşan, konuştuğunda meramını anlayabilecekleri bir insandır. Onu anlamaları, kendilerine önder edinmeleri ve onunla ünsiyet kurabilmeleri bu sayede mümkün olmaktadır. Bu yüzden Kur’an’da onun beşer oluşu sıkça vurgulanmıştır. (Yunus, 10/2; Fussilet, 41/6; İbrahim, 14/10.) Şayet insan değil bir melek olsaydı insanlar için bu, zor bir durum olurdu. Allah, insanlara rahmetinden dolayı peygamberi beşer olarak göndermeyi murat etmiştir. Onu bir beşer kılması, insanlara O’nun (c.c.) bir nimetidir. (Âl-i İmran, 3/164.)

Buna rağmen Hz. Peygamber’in muhataplarından bir kısmı onun beşer oluşuna itiraz etmiş; bu husus onların iman etmelerine mani olmuştur. Oysa insanlar, kendi içlerinden bir beşer olarak onu tanımakta, geçmişi bilmekteyken. Onun doğruluğuna, güvenilirliğine, iffetine şahittirler. Nitekim Hz. Hatice ve Hz. Ebubekir onun bir mucize getirmesini beklemekten Müslüman olmuşlardır.

Allah, insanlara rahmetinden dolayı peygamberi beşer olarak göndermeyi murat etmiştir.

Hız. Muhammed (s.a.s.) insanların sıkıntıya düşmesinden üzüntü duymaktadır. Onun bu üzüntüsü, günaha ve isyana saplanmaları, cehennem azabına düşer olmaları gibi uhrevi meşakkatler için geçerli olduğu gibi dünyevi meşakkatler için de geçerlidir. Ancak uzak durulması gereken en önemli meşakkat ilahî cezaya maruz kalmaktır. O, asıl olarak onları bu meşakkatten korumak için gönderilmiştir. Hız. Peygamber'in bu özelliği ile uyumlu olarak, getirdiği din de kolaylık dinidir; yerine getirilemeyecek meşakkati barındırmamaktadır. (Bakara, 2/185; Hac, 22/78.) Aksine getirdiği hükümler kulların maslahatını içeren hükümlerdir.

Hız. Muhammed (s.a.s.) insanlara çok düşkündür. Onların dünyevi ve uhrevi faydalara nail olmalarına çok isteklidir. İman etmelerine, tevbe edip hakka dönmelerine, hidayete ulaşmalarına, cennete girmelerine yönelik çabası o derece ileri bir düzeye ulaşmıştır ki Cenabı Hak "Demek sen, bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa, arkalarından üzülmekle âdeti kendini tüketeceksin!" (Kehf, 18/6.) buyurarak onu teselli etmiştir. Ayetin hitabının bütün insanlara yönelik olduğundan hareketle Hız. Peygamber bütün insanlar için merhamet sahibi bir peygamberdir. Ancak, müminler için merhamet duygusuna ilaveten şefkat duygusu da söz konusudur.

Hız. Muhammed (s.a.s.) müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur. Şefkat ve merhamet, insani özelliklerin en yüceleridir; katı kalpliliğin ve kabalığın zıddıdır. Şefkat, merhamete göre daha özel bir anlama sahip, merhametten daha şiddetli bir duygudur. Şefkatin gereği zararı defetmek, merhametin gereği fayda sağlamaktır. Zararı defetmek fayda sağlamaktan daha öncelikli olduğundan, ayette şefkat merhametten

önce zikredilmiştir. Ayrıca "Müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur." cümlesinde "müminlerin" öne alınması ile Hız. Peygamber'in hem şefkat hem merhametinin; beraber olarak iki duygunun müminlere özgü olduğuna işaret edilmiştir. Buna karşın "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya, 21/107.) ayeti, onun sabit ve bütün insanları kuşatan genel rahmetini ifade etmektedir. Ayette belirtilen Cenab-ı Hak'ın isimlerinden "Rauf ve Rahim" ismi, (Nahl, 16/7.) Hız. Peygamber'den başka biri için kullanılmamıştır. Bu iki ismin Hız. Peygamber için kullanılması, onun sadece kendinde var olan şefkat ve merhamet duygusu ile değil Allah Teâlâ'dan aldığı şefkat ve merhametle hareket ettiğinin ifadesidir. Hak Teâlâ, müminler için ona kendi katından şefkat ve merhamet bahsetmiştir. (Şaravi, Tefsir, IX, 5616.) Bununla birlikte bu engin şefkat ve merhametine rağmen ondan yüz çevirenler vardır ki bundan dolayı o, şöyle teselli edilmiştir: "Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce arşın sahibidir.'" (Tevbe, 9/129.)

Din, insanların hayatlarında gözetmeleri gereken emir ve yasakları ihtiva etmektedir. Mümin, bu hükümleri getirenin kim olduğuna bakmaktadır. Onlar şefkat ve merhamet sahibi peygamber tarafından getirildiğinden, bu yükümlülükleri meşakkat adetmemekte; aksine var gücüyle onlara sarılmaktadır. Peygamber insanları daha büyük ve ebedî meşakkatlerden kurtarmanın sancısını duymaktadır. Diğer taraftan Peygamber müminler için bu derece şefkat ve merhamet taşıdığına göre bu durum, onların Hız. Peygamber'in davetini sahiplenmelerini ve onu desteklemelerini gerektirir. ■

Şefkat ve merhamet, insani özelliklerin en yüceleridir; katı kalpliliğin ve kabalığın zıddıdır.

EBEDÎ KURTULUŞUN AYRILMAZ İKİ SERMAYESİ: MAL VE CAN

Doç. Dr. Abdulvahap ÖZSOY

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

"فَلَا جِهَادَ وَلَا صَدَقَةَ، فِيمَ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِذَا؟..."

"Cihat yok, sadaka yok, peki cennete nasıl gideceksin?"

(Ahmed b. Hanbel, V, 224; el-Hâkim, Müstedrek, II, 89.)

Beşir b. el-Hasâsiyye tarafından aktarılan yukardaki ifadeler uzunca bir hadisin bir bölümünü oluşturmaktadır. Rivayetin tamamında Beşir (r.a.) Hz. Peygamber'e biat etmek için yanına gitmiş, Hz. Peygamber ise birtakım şartlar ileri sürerek onun biatini kabul etmiştir. Bunlar İslam'ın şartları olarak kitaplarımızda yer verilen; Allah'tan başka ilah olmadığına; Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek, beş vakit namaz kılmak, ramazan orucunu tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek şartlarını saymış ve Allah yolunda cihat etmeyi de ilave etmiştir.

Beşir (r.a.) birtakım bahaneler ileri sürerek cihat ve Allah yolunda harcama yapamayacağını beyan edince Hz. Peygamber Beşir'in elini tutmuş ve ağzından yukardaki ifadeler dökülmüştür: "Cihat yok, sadaka yok, peki cennete nasıl gideceksin?"

Hz. Peygamber'in cennete gitmeye vesile olacak diğer amellerle birlikte üzerinde durduğu iki husus Allah yolunda malını ve canını feda etmek olarak ifade edilebilir.

Hadisi bize rivayet eden sahabi Beşir b. Ma'bed es-Sedûsî ed-Dabbî, İbn Hasâsiyye diye tanınmaktadır. Asıl isminin Zahm veya Nezîr olduğu Hz. Peygamber'in bu ismi Beşir ile değiştirdiği rivayet edilmiştir. Bekr b. Vâil kabilesinden Medine'ye hicret etmiştir. Muhtemelen Hicri 9. Yılda Bekrîlerden gelen heyet içerisinde yer almış ve aktardığı biat hadisesi bu zamanda meydana gelmiş olmalıdır. Basra'da yerleşen sahabiler arasında kabul edilmiştir.

Hz. Peygamber yeni Müslüman olanlardan kendisine itaat edeceklerine dair biat almış, onlarla sözleşme yapmıştır. Medinelilerle yapılan Akabe biatları İslam tarihinde meşhur biatlardır.

Hadiste ifade edilen hususlara yakından baktığımızda İslam'ın esaslarının tümünü kapsadığını görebiliriz. Beşir (r.a.) açık yüreklilikle yapmakta zorlanacağı iki esası ifade etmiş, bunlardan mazur

görülmesini talep etmiştir. Ancak Hz. Peygamber diğer ibadetlerin yeterli olduğunu, bunları yapmasa da kurtuluşa erebileceğini ifade etmemiş, bilakis bunlar olmadan cennete girmenin mümkün olmadığını net bir şekilde beyan etmiştir. Hz. Peygamber'in cennete gitmeye vesile olacak diğer amellerle birlikte üzerinde durduğu iki husus Allah yolunda malını ve canını feda etmek olarak ifade edilebilir. Hz. Peygamber'in bu şekildeki net tavrının sebebi Cenab-ı Hakk'ın bu konudaki açık ifadeleri olmalıdır. Çünkü Yüce Rabbimiz "Şüphesiz Allah, müminlerden canlarını ve mallarını kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır..." (Tevbe, 9/111.) buyurarak cennetin yolunun Allah yolunda malımız ve canımızdan fedakârlık yapmak olduğunu açıkça ifade etmektedir. "Bey'at" da aslında kök itibarıyla alışveriş demektir. Dolayısıyla Allah Teâlâ, Hz. Muhammed vasıtasıyla müminlerden aldığı biati kendine nispet etmekte ve cennetin yolunun alınan bu biattaki mal ve canın kendi yolunda feda edilmesi olduğunu buyurmaktadır.

Hadiste ifade edilen iki husus biz Müslümanların yapacakları bütün amelleri içine alan kapsamlı ifadelerdir. Malımız ile yapacağımız fedakârlıklar İslam'ın dünyaya bakışı ile doğrudan orantılıdır. Çünkü bir mümin dünya malını hiçbir ölçüye riayet etmeden elde etmek, onu kayıtsız şartsız biriktirmek, heva ve hevesi uğrunda harcamak ve kibir vesilesi hâline getirmek için kazanamaz. Bir müminin kazancının en temel ölçüsü onun helal yoldan temin edilmesi ve hak uğrunda harcanmasıdır. Dünya bizim için hak yolunda sürülecek bir tarla mesabesindedir. Bizler bu tarlanın en verimli arazilerine en kazançlı ürünleri ekmek, dikmek ve yetiştirmekle mükellefiz. Ancak bü-

tün bu gayretimizin dinen meşru bir temele dayanması ve elde edilen kazancın hak yolunda feda edilmesi gerekmektedir. Bu itibarla dünyasında dinin değişmez esaslarına yer vermeyen birinin namaz, oruç ve hac gibi dinin en temel ibadetlerini yapsa bile ebedî kurtuluş yurdunu elde etmesi zordur.

Diğer taraftan cihat kavramının kapsamına yukarda zikredilen ibadetlerin de girdiğini ifade etmek gerekir. Çünkü mümin nefsine, şeytanın ayartmalarına karşı Rabbine iman etmek, günde beş vakit namaz kılmak, oruç ve hac ibadetlerini yerine getirmekle büyük bir mücadele/cihat/gayret ve çaba içine girmektedir. Bu ceht ve gayretin zirve noktası ise dini, namusu ve vatani gibi mukaddes değerleri uğrunda canını feda etmesidir. Bu ibadetleri yapabilmek için müminde cihat şuurunun olması gerekir. Aksi takdirde yapılan ibadetler birer âdet ve alışkanlık çerçevesinde gerçekleşecek ve iman ile başlayan bu kutlu yolun sonundaki ihsan kıvamında bir mümin olmaya vesile olmayacaktır.

Dolayısıyla ihsan kıvamında bir mümin olmanın ayrılmaz vasıfları ve ebedî kurtuluşa ulaştıracak en önemli vasıtalar, Allah yolunda malımızı ve canımızı feda edebilmektir.

Allah Teâlâ bizleri malını helal yoldan kazanan ve hak yolda harcayan; canını, ömrünü O'nun yolunda tüketen kullarından eylesin! Âmin.

Hadisten Öğrendiklerimiz

1. İman edip cenneti kazanmanın fedakarlık gerektiren boyutları vardır.
2. İman ile başlayan hayat yolunun ihsan kıvamında kulluğa ulaştıracak iki temel fedakârlık alanı vardır: Malımız ve canımız. ■

Bir müminin
kazancının
en temel ölçüsü
onun helal
yoldan temin edilmesi
ve hak uğrunda
harcanmasıdır.

MUTLAK İYİLİĞİN VE ŞAŞMAZ HAKİKATİN KAYNAĞI

BERR

Fatma BAYRAM

İstanbul Üsküdar Başvaizi

“Berr” kelimesi Arapçada “itaatkâr, sadakatli, vefakâr ve iyiliksever olma” anlamına gelen “birr” kökünden türemiş bir sıfattır. Esmayihüsнадan biri olarak “yaratıklarına karşı rahmeti, mağfireti, lütuf ve ihsanı bol” ve “söz ve haberlerinde mutlak sadık, asla yalan söylemeyen” şeklinde olmak üzere iki farklı anlam taşır. Hakikate sadakat ile mutlak iyiliğin aynı kelime ile ifade edilmesinin de dikkat çekici olduğunu belirttikten sonra bu ismin anlamındaki genişliğe de işaret etmek gerekir. Bu kelimenin aynı zamanda yeryüzünün kara parçaları anlamına geldiğine de işaret eden Ragıb el-İsfehanî kelimenin kökenindeki genişlik anlamını öne çıkararak “Berr” olmanın hayırlardaki genişlikle ilişkisine dikkatlerimizi çeker.

Berr ismi taşıdığı ikinci anlam itibarıyla de Allah Teâlâ’nın sözlerinin ve O’ndan gelen haberlerin tartışılmaz, kesin doğrular olduğunu ifade eder. Allah’ın ilmi, dolayısıyla da verdiği bilgi değişmez, zaman onu eskitmez, hiçbir zaman hükümsüz kalmaz. O bilgiden şüphe duyan kendisine yazık eder. Çünkü şaşmaz, yanılmaz, mutlak gerçek olan hakikatin kaynağından uzak düşmüş olur. Gidişatının hakikat ile örtüşme ihtimali kalmaz.

Berr, Yüce Rabbimizin asli isimlerinden olduğu cihetle kâinatta asıl olan iyilik ve hakikate sadakattir. Kötülük ve yanlış asıl değil, arızidir. Bu ikisi iyiliğin azalması ve hakikatten sapılması sonucu ortaya çıkar. Kötülükleri asli zannetmek ve bu durumu “tanrının iyiliği” inancı ile

bağdaştıramamak yüzyıllar boyunca insanları şirke sürüklemiş, günümüzde de tanrı fikrini tamamen reddetmeye sevk etmiştir. Oysa kötülük, iyiliğin azalması sonucu ortaya çıkan arızı bir durumdur.

Kur’an’da Berr

Kur’an’da “çok şefkatli ve kerem sahibi” anlamında olmak üzere sadece bir ayette ve “Rahîm” ismiyle birlikte Allah’ı tavsif eder. Berr ve Rahîm isimlerinin bir arada zikredilmesi bize, (Rahman isminden farklı olarak, Rahîm isminin ifade ettiği merhametin kulun ameline bağlı bir karşılık olmasından dolayı) Rabbimizin iyilik ve ihsanlarının biz kulların tercih ve davranışlarına bağlı olduğuna da işaret eder. Cennetliklerin, kendilerini bu konuma getiren dünya hâlleri hakkında yaptıkları sohbetin bir parçasını aktaran bu ayetin metnine baktığımızda bu vurguyu açıkça görürüz: “Gerçekten biz bundan önce ona yalvarıyorduk. Şüphesiz O iyilik edendir, çok merhametlidir.” (Tur, 52/28.)

Berr tecelli ederse

Kur’an’a göre, insanların “berr” olarak nitelenmesi, “birr/iyilik”in bütün vasıflarına tam olarak sahip olmasına bağlıdır. Kur’an’da birr (iyilik) kavramının kapsamlı bir şekilde açıklandığı ve kimlere “iyi” denilebileceğinin açıkça ortaya konduğu Bakara suresi 177. ayete göre inanç, ibadet, güzel ahlak, fedakârlık, metanet ve sabır alanlarında eksikleri olanlar “iyi”lerden olamazlar. “İyi” de-

Kur’an’a göre, insanların “berr” olarak nitelenmesi, “birr/iyilik”in bütün vasıflarına tam olarak sahip olmasına bağlıdır.

Hat: Abdurrahim KAHYA

nebilecek insanın bütün yönlerini kapsayan bu hususlardan hiçbirini, diğerinin yokluğunu telafi edemez.

Bu ismin tecelli ettiği kullar kendisine ihsanda bulunana fazlasıyla mukabelede bulunduğu gibi birine iyilik etmek için onun kendisine iyi davranmış olmasını beklemez; iyilik çetelesi tutmaz. Müslüman iyilik gördüğü veya beklediği için değil, iyi bir insan olduğu için iyilik yapar. Hatta kötülük yapmış olana dahi iyilikle mukabelede bulunur. İnsanların özürlerini kabul eder, onları yokuşa sürmez, ilişkileri zorlaştırmaz. İnsanlara ikram edeceği zaman kendisine en sevimli gelen şeylerden ikram eder. Bütün iyiliklerinin, Yüce Allah'ın kendisine yaptığı ikramlar sayesinde olduğunu unutmaz. İyiliklerini kendinden bilmez.

Aslında iyilik etmek, iyilik edilen kişiden çok, iyilik eden için şifadır. Kişinin kendini iyiler arasında hissetmesi onu depresif düşüncelerden korur. Bu nedenle günümüzde karşılıksız iyilik etmek, psikolojik terapi yöntemi olarak uygulanmaktadır.

Kuşeyrî, "Berr" isminin kapsadığı sırları açıklarken berr ile "birrül valideyn" (ana-babaya iyilik ve ihsanda bulunmak) arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Bu kapsamda Allah Teâlâ'nın kula iyilik ve ihsanlarının, o kulun ana babasına itaat ve ihsanına bağlı olduğunu da vurgular. Elbette bu ismin tecelli ettiği kul bütün mahlukata iyi davranır.

Ancak hiyerarşik değer anlayışını kaybetmiş olan bizlerin, ana-baba, aile büyükleri, hocalar gibi üzerimizde emeği olan insanlara iyi davranmayı özellikle hatırlamamız gerekir.

Sufilere göre bu ismin içerdiği anlamları kavramış olan bir kul, Allah'ın, onun eksik ve günahlarını bağışlayıp onlara rağmen nasıl iyilik ve ihsanda bulunduğunu iyice düşünmeli ve günahlara odaklanmak yerine –Allah onları nasıl örttüyse- kendisi de kendisini bağışlayıp günahlardan doğan ezikliği sürdürmeyi bırakmalı, iyiliklerini çoğaltmak suretiyle Allah'a şükretmeye yönelmelidir. Ders almak ve bir daha işlememe azmini güçlendirmek için arada bir günahları hatırlamakta yarar vardır. Ancak bilmelidir ki sürekli hata ve eksikliklerini düşünmek kişinin iyilik ve güzellik kapasitesini yok eden bir odaklanma hatasıdır. Sürekli pişmanlık aşamasına takılıp kalanlar nefis basamaklarında yükselemezler. Üstelik bu hâl Berr olan Allah Teâlâ'nın lütuf ve ikramlarını görmeye mani olur. Kişi sırf bu yüzden dahi şükür mertebesini kaybedebilir. Hatalar istiğfarla temizlenmeli, günahlar örtülmeli, hatta unutulmalı, Allah'ın nimetlerine odaklanarak şükürünü ifa etmeye bakılmalı. Efendimizin de defalarca vurguladığı gibi insanların en hayırlısı, iyi amellerle meşgul olan, hayırlarda yarışan, kalbinde şer bulundurmayan ve hiç kimseye eziyet etmeyendir. ■

BEYAZ ÜLKE: LÜBNAN

Taha KILINÇ

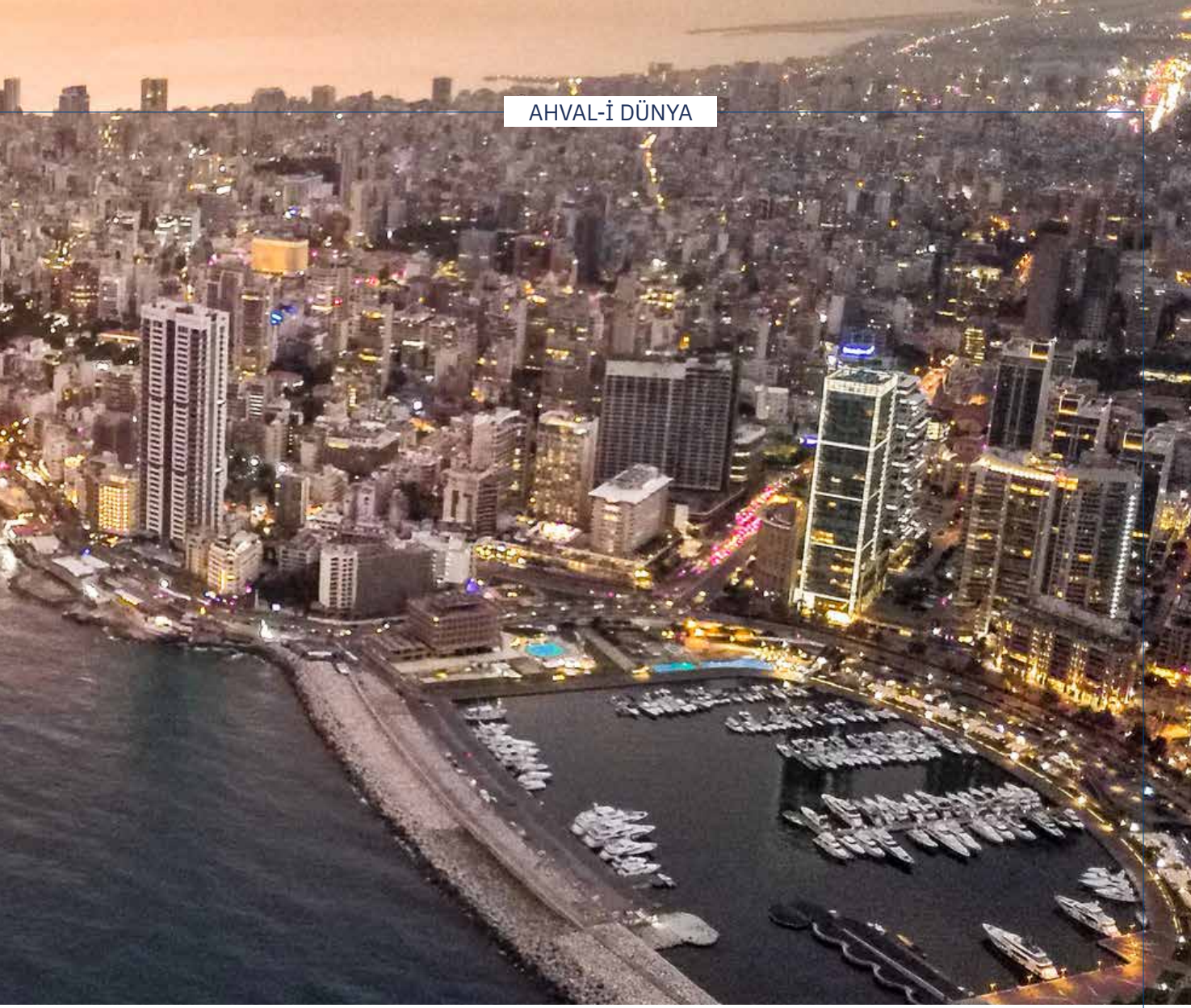
Ortadoğu'nun en küçük ülkelerinden biri olan Lübnan, 10 bin 542 kilometrekarelik bir alana yayılan yüz ölçümüyle aynı zamanda Asya karasının da en küçük bağımsız devletidir. Kapladığı fiziksel alanın mütevazı ölçülerine rağmen Lübnan, 18 ayrı din ve mezhebin iç içe yaşadığı, nazik dengeler üzerinde ayakta duran, son derece renkli ve kozmopolit bir ülkedir. Çeşitli mezhepleriyle Hristiyanlar, Sünniler, Şiiler, Dürziler ve diğerleri,

yüzyıllardır Lübnan'ı diğer tüm ülkelerden farklı ve özgün kılan rengârenk mozağin parçalarıdır.

Lübnan'da en son nüfus sayımı, Fransız mandası döneminde, 1932'de yapılmıştır. O zamandan günümüze, yani tam 87 yıldır, Lübnan'da kaç kişinin yaşadığı bilinmiyor. Bazı tahminler, Lübnan'ın nüfusunun 4 milyona yaklaştığını ifade etse de resmî sayım yapılamadığı için kesin sayıyı bilmek mümkün değil. Lübnan'da nüfus sayımı yapılmamasının, Fran-

sızların o dönemde kurduğu siyasi yapıyla yakından alakası var.

1923'ten 22 Kasım 1943'teki bağımsızlığa kadar, tam 20 yıl boyunca Lübnan'ı manda yönetimiyle idare eden Fransızlar, 1930'ların başında, ülkedeki farklı din ve mezheplerin birbiriyle çatışmaması adına bir düzenleme getirmişti. Buna göre Lübnan cumhurbaşkanları Katolik Maruni Hristiyanlardan, başbakanlar Sünni Müslümanlardan, meclis başkanları da Şii Müslümanlardan

seçilecekti. Bu dağılım, Lübnan'ın o dönemki nüfusuna göre yapılmıştı. 1930'larda Hristiyanlar çoğunluğu teşkil ettiği için cumhurbaşkanlığı Hristiyanlara verilmişti örneğin. İkinci sırada Sünni Müslümanlar geldiğinden başkanlık onlara kalmış, nihayet üçüncü sıradaki Şii Müslümanlara da meclis başkanlığı tahsis edilmişti. Aradan geçen zamanda nüfus oranları değişmesine rağmen, sırf bu siyasi düzenleme olduğu gibi kalsın ve zaten ip üstünde yürüyen

ülkede dengeler yerinden oynamasın diye 1932'deki son nüfus sayımıyla yetinilmektedir. Fransızların kurduğu sistemin günümüze yansıyan bir sonucu olarak Arap dünyasında, devlet başkanlığını bir Hristiyanın yaptığı tek ülke Lübnan'dır.

Lübnan'ın ismi, bu güzel ülkenin olağanüstü tabiat güzelliklerini yansıtır. Sözlüklerin ve tarihî kaynakların verdiği bilgiler, "Lübnan" kelimesinin eski İbraniceden Arapçaya, oradan da diğer dillere ya-

yıldığını gösteriyor. Levanon (İbranice), Lübnân (Arapça), Lübnan (Türkçe), Lebanon (İngilizce), Liban (Fransızca) kullanımlarında da görüldüğü gibi ülkenin ismi, her dilde yaklaşık olarak birbirinin aynısıdır. Mana da ortaktır: Beyaz ülke. (Aynı kökten gelen "leben" kelimesi, günümüz Arapçasında ayran anlamındadır, ancak "süt" kelimesinin de direkt karşılığıdır. Artık Türkçeleşmiş bulunan "labne peyniri" de ismini, bembeyaz renginden alır.) Lübnan'a ne-

den “beyaz ülke” dendiğini araştırdığımızda ise karşımıza ülkenin sırtını yasladığı karlı ve ulu dağlar çıkar. Gerçekten de kuzeyden güneye, Lübnan’ın doğu kesimleri yüksek dağlarla kaplıdır. Bu dağların zirveleri ise yılın önemli bir bölümünde bembeyazdır. Lübnan’ın yıl boyu fotoğraflarını çeken bir kimse, elindeki karelerin çoğuna beyaz rengin hâkim olduğunu gülümseyerek fark edecektir.

Ta Fenikelilerden itibaren Ortadoğu coğrafyasının en önemli ve ihtimam gösterilen noktalarından biri olan Lübnan, tabiat güzelliklerinin tarihî derinliğe eşlik ettiği, üst üste katmanlar hâlinde kültürel mirasın hâlâ canlı biçimde seyredilebildiği bir ülke. Yolu Lübnan’a düşecekleri bir nevi rehber de olsun diye en kuzeyden güneye, bu güzel ülkenin bağrında sakladığı bazı güzelliklere işaret edelim.

Lübnan’ın kuzey kesimindeki en önemli şehir, yüzyıllardır aynı zamanda işlek bir liman olarak da karşımıza çıkan Trablus’tur. İslam dünyasındaki iki Trablus’tan biridir burası. Diğeri, Libya’nın başkentidir malum. Bu ikisini birbirinden ayırt etmek için Libya’dakine Trablus-u Ğarbî (Türkçede kısaca: Trablusgarb), Lübnan’dakine de Trablus eş-Şâm denmiş. Günümüzde bu kullanım, yalnızca Lübnan’daki Trablus için geçerli. Libya’nın başkentine Trablus deniyor, Lübnan’daki kardeşine ise Trablusşam. Türkçede ise bu ayrım genel-

likle bilinmediğinden, her ikisi de Trablus tesmiye olunuyor.

Sultan İkinci Abdulhamid’in tahta çıkışının 25’inci yılı anısına, 1902 ve civarında imparatorluğun dört bir yanına inşa edilen saat kulelerinden biri de Trablus’ta bulunuyor. Geçirdiği ciddi restorasyonların ardından günümüze oldukça sağlam biçimde ulaşan kule, uzun Osmanlı asırlarının tatlı bir hatırası olarak ziyaretçilerini selamlıyor. Trablus eski çarşılarını adımlarken göreceğiniz Cami-i Kebir, Taynal Camii, Mevlevihane ve çok sayıda eski medrese, sizleri Eyyubi, Memlûk ve Osmanlı medeniyetlerinin izlerinde

Sultan Abdulhamid Saat Kulesi / Beyrut

uzun soluklu bir gezintiye çıkacak. Türk kahvesini çok seven Trablus halkının yemek ve tatlı konusundaki tercihleri de bizimkine oldukça yakın.

Güneye doğru yolumuza devam ederken, bir kolyedeki inci taneleri gibi Akdeniz’in kıyısına sıra sıra dizilmiş kasabalar göreceğiz. Bunlardan en önemli ikisi Cubeyl ve Cunye. Her ikisi de Fenikelilerden kalma birer liman şehri olan bu kasabalar, Osmanlı döneminde özenle muhafaza edilmiş. Cubeyl’de Sultan Abdulmecid’in emriyle inşa edilen şirin cami, hâlâ duruyor ve Sultan’ın adıyla anılıyor. Cunye ise hep bir sayfiye ve dinlenme mekânıymış. “Feylesof” namıyla bilinen ünlü şairimiz Rıza Tevfik Bölükbaşı, yakın dostu Ürdün Kralı Abdullah’ın danışmanı olarak görev yaptıktan sonra, 1934-36 arasında burada yaşamış mesela.

Ve nihayet Beyrut’tayız. 1975-90 arasında tam 15 yıl süren yıkıcı iç savaş öncesinde “Doğunun Paris’i” olarak bilinen, deniz ve dağların birbiriyle kucaklaşıp eşsiz bir kıvam oluşturduğu, barındırdığı çeşitlilik ve zenginlikle modası hiç geçmeyecek bir şehir burası... “Beyrut” kelimesinin eski İbranicede “Beerot” yani “kuyular” kelimesinden türediği varsayılıyor. Eski dönemlerde gerçekten de Beyrut’un içinde ve çevresinde sayısız kuyu ve su kaynağı varmış. Sırtını yasladığı ulu dağları düşününce, bu durum oldukça tabii. Bugün plansız yapılaşma, aşırı nüfus

Muhammed el Emin Camii / Beyrut

ve siyasi problemler nedeniyle ihmal edilmiş bir görüntüsü olsa da Beyrut hâlâ nefesleri kesecek kadar etkileyici bir şehir.

Merkezi Akdeniz kıyısına yakın olan Beyrut'ta, birçok eser birbirine yürüme mesafesinde. Arapçada "Ravşa" olarak isimlendirilen "Güvercin Kayalıkları", Muhammed el Emin Camii, Ömer Camii, Şehitler Meydanı, Hamra Caddesi ve diğerlerini, aynı gün içinde yürüyerek gezmeniz ve görmeniz mümkün. Biraz daha vakit ayırırsanız, şehrin kuzeyindeki yeraltı mağaralarında ("Ceita" olarak bilinir) sandalla gezintiyeye de çıkabilirsiniz. Geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında keşfedilen mağaralar, aynı zamanda Beyrut'un içme suyunu sağlayan ana kaynaklar.

Beyrut'tan aşağı doğru devam ettiğimizde, yine iki tarihî şehir görürüz: Sayda ve Sûr. Fenikelilerin liman şehirleri olan bu yerleşimler, geçtiğimiz yıllarda İsrail'in saldırıları nedeniyle dünyanın siyasi gündemine de girmişti. Bugün ise nispeten sakin ve sessiz liman şehirleri görünümünde ikisi de. Sayda, Lübnan'ın sabun üretim merkezi. Sayda çarşılarında geleneksel usullerle üretilmiş binbir çeşit sabuna rastlamanız sizi şaşırtmasın. Şehirde, bir sabun müzesi bile mevcut.

Lübnan, elbette sadece kıyı şeridinden ibaret değil. Ülkeye ismini veren ulu dağları ve vadilerin kenarlarına serpiştirilmiş birbirinden muhteşem kasabaları da mutlaka görmelisiniz. Bunlar arasında Beytuddin, Deyr el Kamer ve Bşarri bilhas-

sa önemli. Beytuddin'de "Ortadoğu'nun Elhamra'sı" olarak bilinen gösterişli bir saray mevcut. Deyr el Kamer, muazzam taş işçiliğiyle inşa edilmiş tarihî evleriyle ünlü. Kadişa Vadisi'nde kurulu Bşarri kasabası ise ünlü şair Halil Cibran'ın memleketi. 1883'te buradaki bir köyde dünyaya gelen Cibran, 1931'de ABD'deki ölümünün ardından yine Bşarri'de, bir mağaranın içine defnedilmiş. Mezarı bugün müze olarak ziyaret edilebiliyor.

Ortadoğu'nun onca karmaşa, kaos ve gürültüsü içinde Lübnan, birbirinden çarpıcı sürprizler sunuyor izleyenlere. Beyaz Ülke, aslında âdeta Ortadoğu denilen coğrafyanın küçük bir özeti konumunda. Zenginliği, gerilimleri ve çelişkileriyle... ■

Söyleşi: Mahir KILINÇ

İmam-Hatip Mustafa SÖZEN:

"Kalpleri
fethetmenin
yolu farklılıkları
hoş görmektir."

İmam-hatip olarak görev yaptığınız ilçede roman vatandaşlarımız yoğunlukta ve onlarla güzel bir iletişim içerisindesiniz. Bu iletişim nasıl başladı ve devam etti?

Lapseki Hacı İsmail Efendi Camii'nde 2012 yılında göreve başladım. Lapseki'deki görevimin ilk zamanlarında bir cuma namazı çıkışında birkaç genç kardeşimiz yanıma geldi. "Hocam sesiniz ve okuyuşunuz çok hoşumuza gitti. Okuyuşunuzdan musiki bilginiz varmış gibi geldi bize. Sizinle tanışabilir miyiz?" dediler. Orada onlarla tanıştık, bir süre sohbet ettik. O sohbet esnasında Roman olduklarını ve insanların kendilerine farklı baktıklarını söylediler. Açıkçası bu beni üzdü. Kendilerine Allah indinde kimsenin kimseye üstünlüğü olmadığından ve üstünlüğün Hucurat suresi 13. ayetinde yer aldığı gibi Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan kişide olduğundan bahsettim. Onlarla bu konuşmamı samimi bulmuşlar ve hoşlarına gitmiş. Sonrasında onlara mahallelerine geleceğimi söyledim. Bunu duyunca çok sevindiler ve onlara

şaka yaptığımı zannettiler. Söz verdiğim gibi mahalleye gittim. Bir kahvehanede oturup sohbet ettik, oradaki diğer Roman kardeşlerimizle tanıştım. Beni yine görmek istediklerini söyleyince ders yapma düşüncesi aklıma geldi. İlmi halden de başlayarak kahvehanede derslere başladık. Bu derslerimiz her hafta önce kahvehanede daha sonra da ev ev devam etti. Onların düğünlerine, cenazelerine katıldım. Böylelikle Roman vatandaşlar tarafından büyük bir sevgi kazandık ve bu sevgi hâlâ devam etmekte, iletişimimiz sürmektedir.

Roman kardeşlerimizin müziğe olan ilgi ve yeteneklerini bir ilahi grubu da oluşturmak suretiyle farklı bir alanda değerlendirmişsiniz. Bundan kısaca bahseder misiniz?

Roman kardeşlerimizin müziğe olan ilgileri bambaşka. Sanki doğuştan kazanılmış bir yetenek bu. Mahallenin neredeyse her köşesinde ellerinde bir müzik aleti bulunan gençleri görebilirsiniz. Haftalık yapmış olduğumuz sohbetlerde güzel sesli gençlerle ilahiler söylüyorduk ki bir

ilahi grubu oluşturma fikri aklımıza düştü. Güzel sesli gençlerin yanına iyi enstrüman kullananları da ekledik ve bir ilahi grubu oluşturduk. Onların müziğe olan ilgileri ve becerileri işimizi kolaylaştırdı. Her hafta birkaç eser üzerinde çalışma gerçekleştirdik. Bir repertuar oluşturduktan sonra da ufak çapta konserler vermeye başladık. Belediyenin ve kaymakamlığın yapmış olduğu programlarla birlikte birçok etkinlikte ilahiler söyledik.

Toplum içerisinde farklılıklarımızla bir arada yaşayabileceğimizi göstermeyi başarmış biri olarak neler söylersiniz?

Evvela Müslüman olarak her insanın saygı ve hürmete layık olduğu kanaatindeyim. Farklılıkların Allah'ın bizler için bir nimeti olduğunu düşünüyorum. Farklı dindeki insanları ve din-den çok uzak olan kimseleri de Müslümanlığı yaşamayı bekleyen bir aday olarak görüyorum. Dolayısıyla kimseye karşı öteleyici, kırıcı olmayan bir dil geliştirmeye özen gösterdim. Bunu öğrenmemde ana etken elbette farklı dil, din ve ırktan insanlarla bir arada yaşamaktı.

Yaşadıklarınızın arasında unutamadığınız bir anınızı bizimle paylaşır mısınız?

Kardeşlerimizle ilahi grubunu kurduğumuz günden beri programlara katılırken "Acaba bir gün devlet erkânının da huzurunda konser verir miyiz?" diye konuşup dururduk. Bir gün bu dileğimiz gerçekleşti ve Sayın Diyanet İşleri Başkanımızın Sayın Cumhurbaşkanımıza refakat ettiği bir programda konser vermek bizlere nasip oldu. Ayrıca huzurunda konser vermeyi hayal ettiğimiz Cumhurbaşkanımızla konser sonunda sohbet etme ve fotoğraf çekirme fırsatımız da oldu. Bu anımızın gerçekleşmesini kardeşlerimizle samimi başlayan yolculuğumuzun tatlı bir meyvesi olarak görüyorum.

Toplumun her kesiminden insanlarla kaynaşmak ve onlara ulaşmak için din gönüllüsü olan arkadaşlarımıza neler söylemek istersiniz?

İnsanlara dil, din, ırk fark etmeksizin hoşgörü ile yaklaşmak kalpleri fethetme açısından çok önemlidir. Kur'an'da bu konu ile alakalı şöyle

buyrulmaktadır: "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmran, 3/159.) Görüldüğü gibi insanlara yumuşak ve hoşgörülü davranmak biz din görevlileri için çok önemlidir. Halka hizmet sunan insanın herkese karşı güler yüzlü ve tatlı dilli, açık kalpli ve sempatik olması insanların ona yaklaşmasına vesile olur. Kibir, gurur, kendini beğenme, asık surat bir din görevlisinde bulunmaması gereken vasıflardır. Efendimizin "Sakin maruftan hiçbir şeyi hakir görme, velev din kardeşini güler yüzle karşılamam olsun." (Müslim, El-Birr Ve's-Sıla, 144.) buyurması güler yüz göstermenin dinimizin bir emri olduğunu bize göstermektedir. Eğer bir din görevlisi bu şekilde yaklaşp sadece görevi mih-raptan ibaret görmez ve hayatın içinde, insanların arasında bizatihi olmaya çalışırsa başarılı oluyor. Kısacası toplumun içerisindeki farklılıklara yönelik Hz. Peygamberimizin bizlere buyurduğu bir arada yaşamının ahlakını ve öğretilerini kuşanmamız gerekiyor. ■

Mustafa Sözen, 1981 yılında Samsun Havza'da dünyaya geldi. İlkokulu Amasya Merzifon'da bitirdikten sonra İstanbul Karaköy Arap Camii Kur'an Kursunda hafızlığını ikmal etti. Ortaokul ve lise eğitimini Amasya Merzifon'da tamamladıktan sonra 2001'de Merzifon'da vekil imam hatipliğe başladı. Sonrasında sırasıyla 2004'te Tunceli Çemişgezek ilçesine, 2007'de İstanbul Küçükçekmece Cennet Mahallesi'ndeki Yavuz Selim Camii'ne atandı. İstanbul'da görev yaptığı yıllarda musiki eğitimi aldı. Son olarak atandığı Çanakkale Lapseki Hacı İsmail Efendi Camii'nde görevli bulunan Mustafa Sözen'in, katıldığı Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmalarında dereceleri bulunmaktadır. Mustafa Sözen evli ve iki çocuk babasıdır.

ÂMÂ BİR DEHA: TİRMİZİ

Kaan H. SÜLEYMANOĞLU

Muhammed bin İsa et-Tirmizi, miladi 824 yılında, bugünkü Özbekistan sınırları içinde bulunan Tirmiz kasabasında dünyaya gelmiştir. Buhara'nın güneyinde, Ceyhun nehri kıyısındaki bu yerleşim yeri dönemin önemli ilim merkezlerinden biriydi. Hafızlık eğitimi ve temel dinî tahsilini ailesinin yanında tamamlayan Tirmizi, 840'lı yılların sonunda kelimenin tam anlamıyla kendini hadis ilmine adanmıştır. Sadece doğduğu coğrafyayla yetinmemiş, o çağlarda İslam dünyasında hızla yaygınlaşan ilim yolculuklarına çıkmış, âlimleriyle meşhur Horasan, Irak ve Hicaz bölgelerinde önemli isimlerden hadis derse almıştır. Ders aldığı isimler arasında Kütüb-i Sitte imamlarının üstadı olarak anılan İbnü'l-Müsenâ, İmam Buhari, İmam Müslim ve Ebu Davud gibi muhaddisler de vardır.

Tirmizi'nin doğuştan âmâ olduğuna dair rivayetler vardır. Yalnız kimi aktarımlar, onun sonradan âmâ olduğunu söyler. Gözlerinin görmemesine karşın müthiş derecede güçlü bir hafızaya sahipti. Bu yüzden "Hafızu'l-Meşhur" lakabıyla bilinirdi. Çağdaşı âlimlere kı-

Tirmizi'nin Camiussahih adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası

yasla hayatı hakkında az bilgi vardır. Fakat hadis alanında ortaya koyduğu yüksek disiplin ve dikkat, onun "Hâkim" adıyla anılmasına, alanında üstat oluşuna delalet eder.

Özellikle İmam Buhari'nin eğitim halkasında uzun ve faydalı yıllar geçiren Tirmizi, ondan sadece hadis öğrenmekle kalmayıp "fikhü'l-hadis" de tahsil etmiştir. Ayrıca Buhari'nin Tarihulkebir'i, Tirmizi'nin ilel konusunda en çok faydalandığı kitapların başında gelir. Buhari de bu azimli öğrencisini sevmiş, her fırsatta takdir

etmiştir. Tirmizi ünlü eseri Camiussahih sayesinde Horasan ve Hicaz bölgelerinde saygı duyulan bir isim olmuştur.

Mezheplerin yeni yeni teşekkül etmeye başladığı bir dönemde yaşayan Tirmizi, daha sonra oluşacak ekollerin ünlü temsilcileriyle tanışmış, onlardan istifade etmiştir. Camiussahih'te yer alan fıkıh muhtevalı hadisler ve özellikle bu hadislerin seçiminde sergilediği tutarlılık ve hassasiyet, onun fıkıh ilmi alanında derin bilgisini ortaya koyar. Tirmizi hafızası güçlü, analiz kabiliye-

ti yüksek bir âlimdir. Zehebi, onun Mekke yolculuğu esnasında karşılaştığı bir hadis âlimine iki cüzlük hadisi ezberden okuduğunu aktarır. Malını ve mesaisini ilme ve Allah yoluna adadığı için dünya malına değer vermezdi. Özellikle hafızasının kuvvetine dair menkıbeler hadis âlimleri arasında meşhurdur. Bu menkıbelerin birinde Tirmizi Mekke sokaklarında dolaşırken geçmişte hadis öğrendiği bir muhaddisle karşılaşması ve yazdığı bütün hadisleri ezberden birebir tekrar etmesi anlatılır. Tirmizi'nin hadisleri tamı tamına okuduğunu gören muhaddis, ona hiç bilmediği, birbirinden farklı kırk hadis okur. Tirmizi az önce işittiği hadisleri de olduğu gibi aktarınca muhaddis hayretler içinde kalarak, "Senin gibisini hiç görmedim." der. (Tirmizi, Sünen-i Tirmizi, c.1, s. 15-18.)

Tirmizi, hadis bilimine bazı yenilikler getirmiş, bazı usulleri ise geliştirmiştir. Hadisleri bab başlıkları altında tasnif eden Tirmizi'den önceki âlimler, "hasen" kavramını kullanmış olsa da hadisleri "hasen", "sahih", "zayıf" olarak üçlü tasnife tabi tutan ilk muhaddis Tirmizi'dir. O kendisini hadis ilmine adanmış, derlediklerini süzgeçten geçirmiş, tasnif etmiş, ezberlemiş ve sık sık müzakere etmiştir. Hadis ilmi onun yaşamında daima canlı, hareket hâlinde, gelişen, olgunlaşan bir mahiyet arz eder. Hadis rivayetlerinde, bulunması ileri bir dikkat gerektiren kimi kusurları, fark etmiş, kayıtlarına almıştır. Hadis tenkit-

çiliği hususunda ortaya koyduğu tavır, sonraki pek çok âlime ilham kaynağı olmuş, bu ilmin usulünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Eserlerine aldığı kimi hadislerin (açık yüreklilikle) zayıf olduğunu belirtmiş, senetleri yönünden onları tenkit etmekten geri durmamıştır. Hadisleri aktardıktan sonra sonlarına onları "hasenun", "hasenun sahihun", "hasenun garibun", "hasenun sahihun garibun" veya "garibun" şeklinde kavramlarla derecelendiren Tirmizi, "hasen" ve "garib" kavramlarının ne anlama geldiğini de izah ederek o yıllar için oldukça yeni bir bilimsel yöntemi uygulamıştır. Senetleri değerlendirirken sahabe ve tabiin yorumlarını aktarmış, sonunda kendi düşüncelerini de bir sentez olarak ortaya koymuştur.

Hadis ilminin yanı sıra fıkıh ve tefsir alanlarında da "imam" diye vasıflandırılacak ölçüde yetkin biriydi. Rivayet ettiği hadisler, daha sonraki yıllarda müfessirler tarafından kullanılmış, önemli bir boşluğu doldurmuştur. Özellikle ayetlerin nüzul sebeplerine ilişkin Tirmizi'nin eserlerinde yer alan hadisler, bu alanda çalışma yapan herkesin takdirini kazanmıştır.

Tirmizi, eserinde yer almasını istediği bir konuya dair sahih hadis bulamadığı zaman, bazı zayıf hadisleri de kullanmaktan imtina etmemiş fakat bu hadislerin senetlerini tenkit etmekten de geri durmamıştır. Ravilerin güvenilirliği üzerin-

de okura fikir vermiştir. Kendi düşüncesini doğrulayan rivayetlerde bile bu ilim adamı tavrını sonuna kadar muhafaza etmiştir. Kimi âlimler, onun ile, cerh ve tadil konularında otoritesine atfen "sahiheyn"den sonra üçüncü sırada yer alması gerektiğini söylemiştir. Tirmizi'nin, duygulu bir insan olduğu, insanlarla ve yöneticilerle ilişkisinde titiz davrandığı, ismine hâlel getirecek davranışlardan kaçındığı, müstağni bir insan olduğu, dünya malına değer vermediği bilinmektedir. (M. Yaşar Kandemir, İslam Ansiklopedisi, TDV, cilt: 41, s. 202.)

Tirmizi, gittiği her yerde, bulunduğu her mecliste ilmin vakarını korumuş, kendisine soru soranları, yaşlarına, cinsiyetlerine ve statülerine bakmaksızın ciddiyetle cevaplandırmıştı. Rivayete göre bir sohbette ona, "Bize insanı tarif eder misin?" diye sordular. Tirmizi bu soruya şöyle cevap verdi: "İnsanda daima bir zaaf hâli mevcuttur. Bununla beraber o hem bir amaç peşindedir hem de büyük iddia. Bu zayıf hâliyle o büyük iddiasını nasıl gerçekleştirebilir ki? İnsan dikkat etmelidir. Yaptığı her işe bakmalıdır. Hayır, şerri bilmelidir. Dikkat etmezse, yanılabilir. Belki de zararına olan bir şeye bilmeden sevinir. Büyüklelerin nazarında onun bu işi, zor affedilen bir hata olabilir." Gerçekten de bütün yaşamını bu dikkat ve rikkatle geçiren Tirmizi, 9 Ekim 892 tarihinde doğduğu yerde, Tirmiz'de vefat etmiştir. ■

KÜÇÜK BEDENLERİN BÜYÜK ÖFKESİ

Prof. Dr. A. Bülent BALOĞLU

Milletçe sözün bittiği yerde durduğumuzun bilmem farkında mıyız? Zira tehlike kapımızda, hemen burnumuzun dibinde. Küçük bedenlerden fışkıran bu öfke ve nefreti basitleştirip çocukluğa vermemiz mümkün değil.

“Ben seni vursam bile üzülmem, kediye mi üzüleceğim. Yaşımızın yetmediği yerde yaşantımız yeter!” Tüylar ürperen, kan donduran bu sözlerin sahibi, Adana’da “Çıtır” isimli hamile bir kediye pitbull cinsi bir köpeğin önüne atıp parçalatan üç çocuğumuzdan biri. “Kedi öldü, hiç mi üzülmedin?” sorusuna verdiği cevaptı bu. Bunun gerçekte sorunun cevabı olmadığı konusunda benimle hemfikirsinizdir. Bu, kelimenin tam anlamıyla,

tarifsiz bir hınç, kin, nefret, öfke ile harmanlanmış açık bir meydan okuma! Kime mi? Herkese... Sana, bana, topluma, kültüre, ahlâka, vicdana, değerlere, eğitime... Önüne kim çıkarsa ona!

Milletçe sözün bittiği yerde durduğumuzun bilmem farkında mıyız? Bu sözler için kriz masaları kurmamız gerekir, zira tehlike kapımızda, hemen burnumuzun dibinde. Küçük bedenlerden fışkıran bu öfke

ve nefreti basitleştirip çocukluğa vermemiz mümkün değil.

İnsani yıkımla yüzleşmek

Kabahati sadece bu çocuklara yüklersek ana babalarını, öğretmenlerini aklamış oluruz. Eğitimi çoktan seçmeliden ibaret gören anlayışı aklamış oluruz. Toplumun hassasiyetlerini gevşeten, aile kurumunun değerlerini gayrimeşru ilişki hikâyeleriyle alaşağı eden ucuz dizilerin, filmlerin yapımcılarını, oyuncularını,

yayıncılarını aklamış oluruz... Bu listeyi uzatabilirim. Suç hepimizin, bütün bir toplumun; suçu çocuklara yıkarsak kul hakkına girmiş oluruz.

Aksi takdirde bu öykü hiçbir yere gitmez...

Mantıklı, temkinli, soğukkanlı olmak durumundayız. Yoksa anlık zevkleri doyasıya yaşayan, nefsinin anlık dürtülerine kayıtsız şartsız uyan, insani-vicdani hisleri tınlamayan, ahlaksızlığı ilke edinmiş, sınır-

ları aşarak yaşama modasına tutkuyla bağlanmış asi ruhlar karşısında cephe kaybederiz.

Şahsen ben bu çocuklara, kaskatı yüreklerinin bir parça yumuşaması için kedi barınağında kedilere bir ay bakma cezası verirdim. Bunu dedim de Amerikalı hâkim Michael Cicconette'nin suçlulara verdiği ilginç cezalardan biri geldi aklıma. Hâkim, 35 yavru kediyi ormana götürüp terk eden kadına para cezasının yanında bir ceza daha keser: Bir ka-

sım gecesi yanında yiyecek, içecek, çadır bulunmaksızın ormanda tek başına bir gece geçirmek; acır da sadece ateş yakmasına izin verir...

Dikkat ettiniz mi, empati yaptırıyor yani diğerkâm olmayı öğretiyor hâkim; gör bakalım neymiş, karanlık, yalnızlık, açlık ve susuzluk; tat bakalım neymiş, ürpermek ve korkmak, tehlikeyle koyun koyuna yatmak... Caydırıcı ceza dediğin budur.

Uzatmayayım, daha bu yaşta gözü kara bir gücü, sınır tanımaz bir ukalalığı, züppece meydan okuma cesaretini bir “mafya kabadayısı” kıvamında şahsında toplamış asileri terbiye etmenin zorluğundan haberdarım. Köklerinden savrulmuş, mutsuz, kayıtsız “içimizdeki yabancı” yeni kuşaklarla tekrar buluşmamızı sağlayacak “aspirin” çözümlerin bulunmadığını da biliyorum. Bu, akşamdan sabaha olacak bir şey değil.

Kendi düşen ağlamaz; nasıl düştüysek yerden kalkmasını da bileceğiz. Gelin burada psikiyatri uzmanı Erol Göka'ya kulak verelim: “İçimizdeki doğal limanın, vicdanımızın dayanıklılığı karşılaştığımız olaylarla kendimize ve başkalarına karşı eylemlerimizle sınanıp duruyor. Bazı olaylar var ki insanlığımızı gözetleme kulesi gibi de işlev görüyorlar. Bu tür olaylarla aynı anda hepimiz birden sınanıyoruz.” (Mutedil Müslümanların Günümüzdeki Düşmanları, Kapı Yay., İstanbul 2016, s. 62.) Göka, bunu Gazze'de olup bitenler bağlamında söylese de üzerinde durduğumuz olay için de aynıyla geçerli... Bizi dehşete düşüren, travmaya sokan olaylar, insanlığımızın gözetleme kuleleri...

İç huzursuzsa dışa huzur yansıtmak imkânsız. İçerdeki huzur tuz buz olduğunda dışarıyla kavga başlar. Dışarı, artık ait olmadığın, kendini bir parçası hissetmediğin dünyadır. Orada kimsesiz, itilip kakılan bir yabancı olduğun hissi yer bitirir seni. Bu hisle dışarıya olan öfken perçinlenir, zamanla tarafsız bir kin ve nefrete dönüşür.

Daha ileri safhasında ölümcül olması muhtemeldir. Öfkeni çıkaracak birilerini ararsın. Önüne kim gelirse gelsin, türü, cinsi fark etmez: insan, hayvan, bitki... Kediye köpeğe parçalatır, köpek yavrularını nehre atarsın, köpeği arabaya bağlar saatlerce koşturursun, ağaç fidanını köklersin, trafikte kızdığın birisinin arabasının önüne kırar, tehlikeli şekilde sıkıştırıp magandalık yaparsın.

İç huzursuzsa
dışa huzur
yansıtmak
imkânsız. İçerdeki
huzur tuz buz
olduğunda
dışarıyla kavga
başlar. Dışarı, artık ait olmadığın,
kendini bir parçası
hissetmediğin
dünyadır.

Söylemezsem içime dert olur. Ağacı kökleyene de tam bir ay sabahtan akşama kadar ağaç dikme cezası verirdim. Para ve hapis cezasından daha etkili olacağına adım gibi eminim. Ben hâkim değilim ama bazen düşünürüm, bu tür suçlara ne tür cezalar verilmeli diye...

Bir gerçek var. Sınır tanımaz bir kötülük yeryüzünü bir alev topu gibi kuşatırken öfkeli bir gençlik kültürü de giderek yayılıyor. Başboş bir sürüklenme duygusunun sebep olduğu artçı şokların yıkıcı etkileri zamanla bağımlılıklar yaratıyor. Şüphesiz, şiddet bağımlılığı bunlardan yalnızca biridir. Şiddet bağımlısını ehlileştirmek deveye hendek atlatmaktan daha zordur.

Toplumsal halkayı yarıp dışarı çıkanlar, istikamet ve hedef yoksunu olanlar, çaresiz ve işsiz dolaşanlar topluma ağır faturalar ödetebilirler. Bunlara şimdilerde “marjinal gençlik” deniyor ve bunlar öfkelerini, mesela Amerika'da ateşli silahlarla Almanya'da yabancıların evlerini kundaklamayla yatıştırıyorlar. (William Greider, Tek Dünya: Küresel Kapitalizmin Manik Mantığı, İmge yay., İstanbul 2003, s. 50-51.) İnsani yıkımın en dehşetengiz olaylarının failleri olup çıkıyorlar.

Dolayısıyla sorunu yok sayar, insani yıkımla yüzleşmeyi reddedersek yeni Hitlerlerin kapıyı çalması an meselesi olabilir...

İnsan “sermaye” olursa...

Bizi köşeye sıkıştıran, izahta zorlandığımız bu ve benzeri trajik olaylarla niçin sıkça karşılaştığımız sorusunun cevabı büyük oranda eğitimle alakalıdır. İktisatçı Samir Amin, kapitalizmin kendi hedefleri doğrultusunda toplumu yeni baştan tasarladığını söyler. O bunu “toplumsal yeniden üretim” şeklinde kavramsallaştırır ve bununla kastettiği şey,

“Verili bir toplumun işlemesi için gerekli fiziksel, toplumsal, politik ve ideolojik şartların yeniden yaratılmasını sağlayan birleşik mekanizmalar”-dır. (Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme, Yordam Yay., İstanbul 2018, s. 187.) Bu mekanizmalar arasında eğitim ayrıcalıklı bir mevkiye sahiptir.

Toplumun yeni baştan tasarımında öncü rol ve görev neoliberal ideolojiye düşmektedir. Bu amaçla neoliberal ideoloji yani neoliberalizm, öncelikle bütün güç ve yetkinin bir avuç finans elitinin ve şirketinin elinde toplanmasına engel olan, kendi pazar/market değerleriyle çelişen ne varsa tamamını etkisizleştirmek/verimsizleştirmek ve toplumsal hayatın bütün alanlarını topyekûn dönüştürmek için kolları sıvar. İlk olarak, siyaset, kültür, örf, gelenek, ticaret ve eğitimde (ve hatta dinde) “engel” veya “ayak bağı” namına ne varsa hepsine “eski/çağ dışı” etiketi vurup gözden düşürür. Daha sonra, tamamını kendi kalite kontrol denetiminden geçirip “modern/çağdaş” etiketini vurdukları ile değiştirir. Neoliberalizm bu projeyi 1970’lerden bu yana sabırlı ve sistemli biçimde sürdürüyor.

Neoliberalizmin meşhur ilkelerini de sıralayalım ki merakımız biraz daha netleşsin: Hükümet problemdir; toplum kurgudur; yönetim pazar yönelimli olmalıdır; kuralıslaştırma ve nesneleştirme/metalaştırma özgürlüğün araçlarıdır; toplumsal ihtiyaçlar bencilliğe/

çıkarıcılığa boyun eğmelidir; finans kültürü toplumsal hayatın tamamını yönetmelidir; yükseköğretim kamunun iyiliğinden ziyade şirket/pazar menfaatlerine hizmet etmelidir. (Henry A. Giroux, "Neoliberalism's War Against Higher Education and Its Role of Public Intellectuals", *Límite. Revista Interdisciplinaria de Filosofía y Psicología*, c. 10, no. 34, (2015), s. 7.)

Neoliberalist anlayışın dini boşladığını sanmayın. Dini mit, uydurma ve hurafeden ibaret görse de kitleleri uyum ve disiplin altında tutmak için gerekli görür. Ancak yumuşatılmalı, “ılımlı” hâle getirilmelidir (bilhassa İslam dini). İstismarı iyi bir kazanç kapısıdır, bundan feragat edilemez. Siyaset ve ekonominin neoliberal politika ve uygulamalarına ayak bağı olması engellenmelidir. Böyle bir din vahyin ve geleneğin otoritesini reddetmeli, asli vurguları özgürlük, bireycilik ve rasyonalite üzerine olmalıdır. Teolojik liberalizm, dinî liberalizm, liberal din gibi kavramların sıkça kullanılmasına dikkat çekmek isterim. Bu konuya da ayrı bir bahis açacağım inşallah.

Bütün bunlar “habisleşmiş bir döngüsel servet akışı” (iktisatçı Alain Parguez'in tabiri) içindir.

İnsan, neoliberalizmin dünyayı yeni baştan tasarlama projesinde nerede duruyor diye sorarsanız söyleyeyim, o da bir sermayedir. Kapitalizmin teknoloji dünyasında, Heidegger’in dediği gibi “bir hammadde rezervi”dir. Tıpkı

sermaye kavramında olduğu gibi sahip olunabilen, maddi değeri olan mal, meta, para, mülk hükmündedir. Aynen sermaye gibi o da daha büyük kazançlara yelken açmak için bir araçtır. Kas gücü, beyni, kabiliyetleri bakımından mal ve menfaat üretme potansiyeli olan bir varlıktır; bu sebeple ekonomik değeri vardır. “İnsan sermayesi” kavramının sıkça duyulur olması tesadüfi değildir. Bu kavramı ilk defa 1960'ta Chicago ekonomi okulundan Theodore Schultz kullanmış.

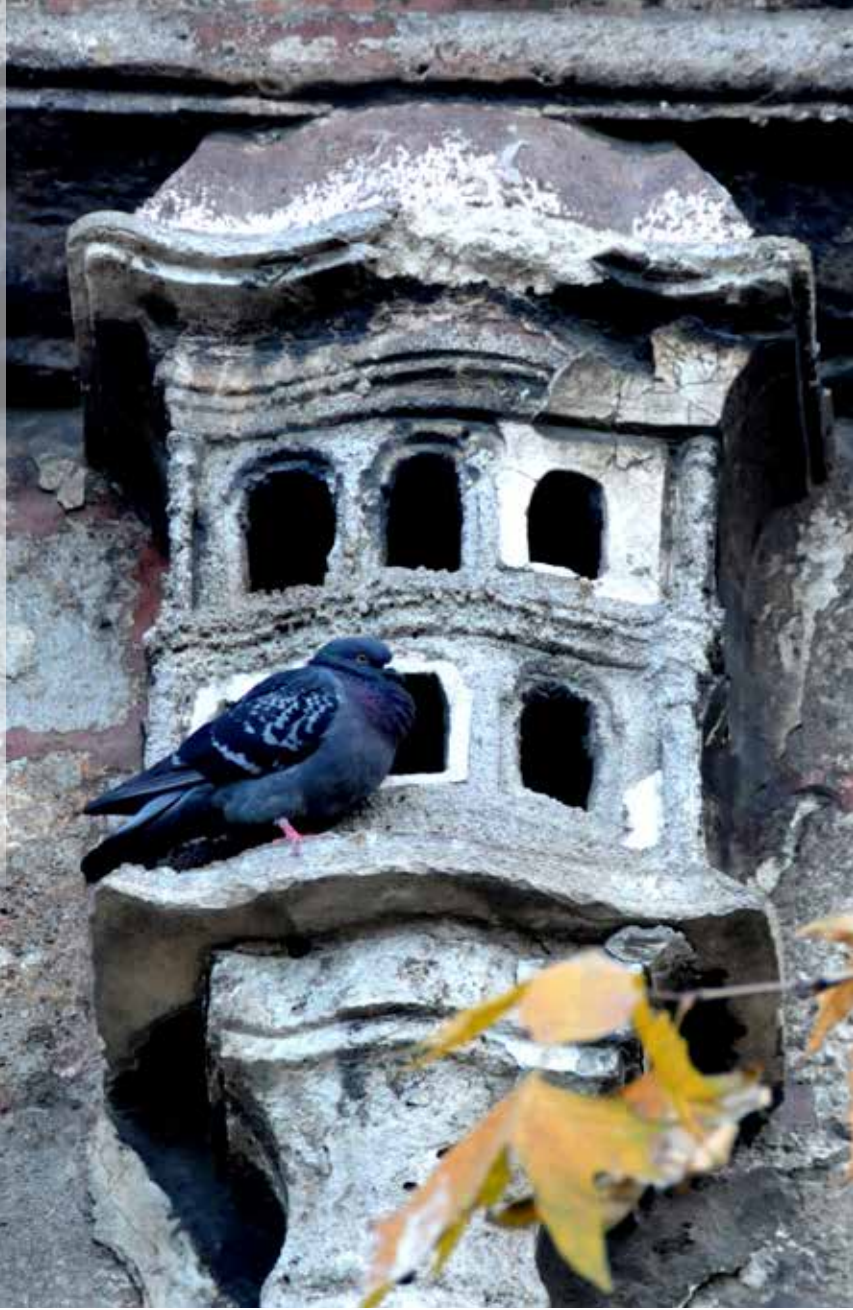
Size, “Devletin ve özel sektörün rekabetçi ortamında insan sermayenizi iyi eğitir ve geliştirirseniz geleceğin yeni dünyasında kendinize yer bulma şansınız var.” şeklinde bir cümle kurduğumda, cümlede sermaye tutkunu küreselci kapitalist, neoliberalist imayı sezdiğiniz varsayıyorum. Neoliberalizmin gelecek kurgusu rekabetin acımasız, insafsız kurallarıyla şekillenecekse, bu denklemin dışında kalanlar bu adaletsiz yarış daha başlamadan kaybedenlerdir.

Hamile kediye köpeğe boğduran çocuklarımıza gelince, onlar gibiler yarışa başlamadan diskalifiye olanlardır. Öfkeli meydan okumaları onların değerli “sermaye” sınıfından elenip değersiz “cüruf/atık” sınıfına dâhil edilmelerine sebep olur...

Sana, bana, anne-babalarına, öğretmenlerine... Neoliberal düzene kendisini yem eden herkese! ■

KUR'AN VE SÜNNET ÇERÇEVESİNDE HAYVAN HAKLARI

Dr. Adil BOR
Haseki Dini Yüksek İhtisas
Merkezi Müdürü

Kur'an-ı Kerim'in nazil olmasıyla birlikte miladi altı yüz on yılında insanlık yeni bir evren, insan ve toplum tasavvuruyla buluşmuştu. Bu yeni anlayışta Cenab-ı Allah'ın sadece insanların veya Müslümanların değil, taşıyla, toprağıyla, bitkisiyle, hayvanıyla, canlı-cansız bütün varlığın yaratıcısı ve rabbi olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede Allah, âlemlerin rabbi (rabbü'l-âlemin),

Hız. Muhammed, âlemler için rahmet (rahmetenli'l-âlemîn) ve Kur'an-ı Kerim âlemler için rehber (hüdenli'l-âlemin) olarak ifade edilmektedir. Böylelikle insanlığa yeni bir varlık anlayışı sunulmuş oldu. Bu varlık anlayışındaki hiyerarşide, duyu organlarıyla görülebilen varlıklardan, insandan sonraki en değerli varlık, hayvandır. (Razi, Mefâtihu'l-Gayb, İXX, s. 232.)

Kur'an-ı Kerim, insanlarla beraber yaşayan hayvanlardan da bazen isimleriyle ve bazen de vasıflarıyla bahsetmektedir. Öyle ki Kur'an-ı Kerim'in hiçbir ayetinde hayvanları aşağılayan ve hakir gören bir dilin ve üslubun kullanıldığına rastlamak mümkün değildir. Bilakis Kur'an-ı Kerim'de hayvanların da insanlar gibi birer topluluk olduğu ifade edilmektedir: "Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki ka-

nadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.” (Enam, 6/38.)

Kur'an-ı Kerim, deve, koyun, keçi, sığır, aslan, kurt, köpek, maymun, hıncır, at, katır, eşek, fil, sivrisinek, karasinek, pire, bit, kelebek, çekirge, arı, örümcek, karınca, karga, hüt-

hüt, bıldırcın, balık, yılan ve kurbağa olmak üzere yirmi sekiz hayvandan adıyla bahsetmektedir. (Atıf el-Hindi, Hayvanun Zukiret fi'l-Kur'an el-Cüzü'l-Evvel.) Hatta Kur'an-ı Kerim'de bazı sureler, Bakara (inek), Enam (deve, koyun, keçi gibi hayvanlar), Nahl (balarısı), Ankebüt (örümcek), Neml (karınca) ve fil gibi hayvanların adlarıyla isimlendirilmiştir. Hatta Kur'an-ı Kerim'de teşbihler yapılmakta, ahlaki değerlerini yitiren insanların hayvanlardan daha aşağı düzeyde oldukları ifade edilmektedir. (Araf, 7/179.)

İslam'a göre hayvanların hayatlarını sonlandırmayı gerektiren bir durum olmadığı sürece hayvanların da insanlar gibi kendilerine takdir edilen yaşama sürelerini tamamlama hakları vardır. Bir hadiste bu duruma şöyle işaret edilmektedir: “Kim bir kuşu amaçsız/ haksız yere öldürürse o kuş, arşın etrafını sarsarcasına sesini yükseltip kıyamet gününde mahşere gelir ve şöyle der: ‘Ey Rabbim! Beni öldürene sor, niçin boş yere beni öldürdün?’” (Nesâî, Bâbü'n Nehyi'ani-l Mücesseme, 4458.) Hayvanların yaşam hakkının önemine dikkat çeken hadislerden biri de şu şekildedir: “Miraca çıktığımda bana cehennem gösterildi. Baktım ki içinde bir kadın azap görüyor. Sebebini sordum. Bana: ‘O kadın bir kediye hapsetmiştir; ona ne bir şeyler yedirmiş ne de su içirmiştir. Ölünceye kadar kediye haşarat türünden bir şeyleri yemesine de müsaade etmemiştir.

Bu nedenle bu kadın cehennemde azap görmektedir.’” (Nevevî, Muhyiddin Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, Şerhu Sahîhi Müslim, XIV, s.491.) Diğer taraftan bazı hadislerde, susayan bir köpeğe ayakkabısıyla kuyudan su çekip içiren bir kişinin cennete gittiği belirtilmektedir. (Nevevî, ŞerhuSahîhi Müslim, XIV, s.241.)

Yeryüzünde insanların olduğu gibi hayvanların da yaşamaları ve çoğalmaları için gerekli ortam hazırlanmıştır fakat insanlar, hayvanlardan farklı olarak, kendilerine tanınan imkânlardan sorumlu tutulmuştur. Rivayet edildiğine göre, bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber bir mekânda

Yeryüzünde insanların olduğu gibi hayvanların da yaşamaları ve çoğalmaları için gerekli ortam hazırlanmıştır fakat insanlar, hayvanlardan farklı olarak, kendilerine tanınan imkânlardan sorumlu tutulmuştur.

konaklar. O esnada sahabe-den biri, ormanlık alana gider ve Hummara denilen kuşun yumurtalarını yuvasından alır. Daha sonra kuş yuvasına döndüğünde yumurtalarının yerinde olmadığını görür. Hz. Peygamber ve arkadaşlarının bulundukları yere gelerek kanatlarını çırpmaya başlar. Bu durumu gören Hz. Peygamber, bu kuşu kimin üzdüğünü sorar. Sahabeden biri, “Ey Allah’ın Resulü! Onun yumurtalarını ben aldım.” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber, yumurtaların yerine konulmasını emreder ve yumurtalar tekrar yerine konulur. (Hâkim en-Neysâburî, el-Müstedrek’ale’s-Sahihayn, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1995, IV, s.267.) Benzer bir şekilde, Mekke’de belli bölgelerin, “dokunulmaz (haram)” ilan edilmesiyle birlikte bölgede kendiliğinden yetişen bitkilerin koparılmasının, hayvanlarının öldürülmesinin ve avcılığın yasaklanmasının, hayvanların can güvenliğini ve neslini korumaya yönelik tedbirlerden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Hz. Peygamber “Ceylanların Medine’de otladıklarını görsen onlara dokunmam. Çünkü Medine harem bölgesidir.” buyurarak, Medine’yi de haram bölgesi ilan etmiştir. (Buhari, Kitabü’l-Hac, I, s. 221.) Özellikle şu olay da hayvanların yaşamına ve nesillerinin devam etmesine İslam’ın ne kadar önem verdiğinin önemli bir göstergesidir. Şöyle ki Hz. Peygamber ordusuyla Mekke’yi fethetmeye giderken ordunun gittiği yol güzergâhında bulunan dişi bir

köpeğin ve yavrularının zarar görmemesi için ordunun yönünü değiştirerek köpeklerin başına bir nöbetçi bırakmıştır. (Vakidî, Muhammed b. Ömer b. Vakid, Kitabü’l-Meğâzî, Beyrut: Mu’essesetü’l-Â’la, 1989, II, s. 804.)

İslam’da hayvanlara işkence yapmak, hayvanlar üzerinde merhamet sınırlarını aşan deneyler uygulamak ve onların doğal yapılarını bozmak, hayvan hakları ihlali sayılmaktadır.

Buraya kadar bahsetmiş olduğumuz hayvan haklarının yanı sıra hayvanları, fitri yapılarına uygun işlerde çalıştırmak, bunu yaparken de onlara ağır yük yüklememek, binerken yormamak, beslenmelerine dikkat etmek, hayvanların sağlığıyla ilgilenmek ve onlara karşı adil davranmak da önemli hayvan haklarındandır. Ayrıca, İslam’da hayvanlara işkence yapmak, hayvanlar

üzerinde merhamet sınırlarını aşan deneyler uygulamak ve onların doğal yapılarını bozmak, hayvan hakları ihlali sayılmaktadır. Hayvanlara lanet okumak, yüzlerine vurmak ve yüzlerini dağlamak gibi acı verici davranışlarda bulunmak da İslam’da yasaklanmıştır. Hayvanların, kendi doğal ortamlarında yaşaması da onların tabii haklarındandır. Bununla birlikte ünsiyet peyda etmek için evde hayvanların beslenmesi de uygun görülmüştür. Küçük kedileri kucağına alarak onlarla oynayan ve hayvan sevgisiyle meşhur olan Ebu Hureyre’ye “kedicik babası” ismini veren (Tirmizi, Menâkıb, 46.) Peygamberimiz, kediyi ev hayvanlarından saymıştır. (İbn Hanbel, V, 310.) Sağlık açısından bir sorun teşkil etmiyorsa evde hayvanların beslenmesinin caiz olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda dikkat edilmesi gereken, ev halkının maddi ve manevi olarak zarar görmemesidir.

Sonuç itibarıyla İslam’da hayvan haklarının, önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Hatta hayvan haklarına riayet edilmediği takdirde bu durum, dünyada toplumların helakine sebep olabileceği gibi ahirette de cehenneme girmeye neden olabilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de, (Allah’ın gönderdiği bir) devenin su içmesini, merada otlamasını engellediği ve bu deveye işkence ederek öldürdüğü için Salih peygamberin kavmi Semud’un helak olduğu belirtilmektedir. ■

GENÇLİK ÇAĞI

Meryem KOÇ ŞEN

İstanbul Esenyurt Kur'an Kursu Öğreticisi

Çocukluk çağının geride kaldığı fakat toplum nezdinde henüz yetişkin bir birey olarak kabul görülmediği bir dönemdir gençlik. İnsanın karakterinin tohumları çocukluk çağında atılır. Yetişkinlik döneminde ise bu tohumların olgun meyveler vermesi beklenir. Gençlik işte bu iki dönem arasında tohumdan meyveye uzanan bir büyüme, serpilme, olgunlaşma sürecidir. Öyle ki tohum filizlenecek, bir fidana dönüşecek, birey her fırtınada imtihandan geçecek ve bir yandan güçlenirken bir yandan da tecrübe dediğimiz

eşsiz birikime sahip olacaktır. Ve böylece yetişkinlik çağında güçlü bir ağaç olarak meyveye duracaktır. Bu yönüyle bir eşiktir gençlik. Gençlikte kimi zaman bireyin tutum ve davranışları çocukça görülür, hâl ve hareketleri henüz tecrübeden nasibini almamıştır, cüretkârdır fakat acemidir de. Genç kendini zaman zaman bu eşikte sıkışıp kalmış hisseder. Çocuk ruhu hâlâ capcanlı nefes alıp vermektedir. Zihni diri, taze ve bilgiye açıktır. Tecrübe dediğimiz şey kişiye durup düşünmeyi öğütlerken genç ivedilikle harekete geçmek ister.

Heyecanı kimi taşkınlıklara sebep olur.

Gençlerin yetişkinliğe adım atmaya çalıştığı bu çetrefilli geçiş sürecinde karakterlerinin inşası, ailelerin yanı sıra toplumların da ana gündem maddelerinden biri hâline gelir. Gelir ama nasıl? Tarihin hemen her döneminde kuşaklar arası çatışmalar yaşanmış, özellikle genç nesiller toplumun eleştiri oklarına maruz kalmıştır. M.Ö. IV. yüzyılda yaşamış ünlü düşünür Aristo'nun sesine kulak verelim: "Bugünlerde gençler kontrolden çıkmış durumda. Kaba bir şekilde

Yeni kuşakların dilini kavramak, o dille kuşaklar arasında sağlam köprüler kurmak ve kurulan bu köprülerden geçmişin birikimini yeni nesle aktarmak ciddi bir emek istiyor.

yemek yiyorlar, yetişkinlere karşı saygısızlar, ebeveynlerine karşı çıkıyorlar ve öğretmenlerini sinirlendiriyorlar.” Daha da geriye gidersek M.Ö VIII. yüzyılın ünlü ozanı Hesiodos’un yakarışlarını duyarız: “Bizlere, büyüklere karşı saygılı olmayı, ağırbaşlı davranmayı öğretmişlerdi. Şimdiki gençler kurallara boş veriyorlar. Çok duyarsızlar ve beklemeyi bilmiyorlar.”

Filmi biraz ileri saralım, yüzyıllar hatta bin yıllar sonrasında bile toplumların gençlere bakış açısında büyük kırılmaların yaşandığını söyleyebilir miyiz? Yoksa hâlâ onların taşkınlıklarından, zaman zaman aşırılığa kaçan davranışlarından şikâyetçi mi modern çağın yetişkinleri? Şikâyet etmek pek bir fayda sağlamadığına göre çözüme giden yolda harcamızı ne ile karacak, önümüze çıkan engelleri nasıl aşacağız?

Öncelikle söylemeliyiz ki her şey sağlıklı ve sağlam bir iletişime dayanıyor. Onlara herhangi bir söylemi dayatmak yerine, kendini güvende hissedebileceği, düşüncelerini

rahatlıkla ifade edebileceği bir atmosfer yaratmakla başlanmalı işe. Zira gençler, içinde bulundukları sosyal ve fizyolojik gerilim sebebiyle kendilerini doğru ve net bir şekilde ifade etmekte zorlanabiliyorlar. Onlara yönelteceğimiz dilin, titiz bir işçilikle elden geçirilmesi gerekiyor. Onların zihin dünyalarına hitap etmek, inişli çıkışlı duygu durumlarını kavramak bir çırpıda halledilebilecek bir mesele olmasa gerek. Bir kere yeni kuşakların dilini kavramak, o dille kuşaklar arasında sağlam köprüler kurmak ve kurulan bu köprülerden geçmişin birikimini yeni nesle aktarmak ciddi bir emek istiyor. Hz. Muhammed’in (s.a.s.) örnek yaşantısına baktığımızda, toplumun bütün fertleriyle olduğu gibi gençlerle de onların dilinden bir iletişim kurmayı başardığını görüyoruz. Sözünü incelterek söylüyor, davranışlarında hassas bir muvazene güdüyor. Onun tatlı sözlerinin gençler üzerinde tesir etmesinde anahtar kelime samimiyet. Üstelik sadece dil de değil, bir bakışta, günlük sıradan

bir davranışta dahi samimiyet ve sevecenlik. İstihzadan ve merhametsizlikten sakınıyor Hz. Peygamber. Buyurgan, mütemadiyen yadırgayan ve hatta yargılayan bir dil değildi onun dili. Aksine teşvik eden, takdir eden ve yüreklendiren bir dil. Daha peygamberliğin ilk yıllarında bu dilin etrafında halkalanıyor gençler. Hicretle birlikte sayıları günden güne artıyor İslam’a hizmet eden gençlerin.

Hz. Peygamber, Üsame’yi daha ilk gençlik yıllarında aralarında Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir gibi sahabenin önde gelenlerinin bulunduğu bir topluluğa önder olarak tayin edebiliyor. (Buhari, Meğâzî, 88.) Bu davranışıyla bir yandan gençlere özgüven duygusu aşılarırken diğer yandan da topluma gençliğe güvenmesini salık veriyor. Sarkacın iki ucunda yer alan toplumun iki önemli kesimini hassas bir dengeye oturtuyor böylece. Yemen’e kadı olarak vazifelendirdiği Hz. Ali, tecrübesizliğini öne sürerek bu görevi kabul etme noktasında tereddüt ettiğinde Hz. Muhammed ona karşılaştığı davalarda nasıl hareket etmesi gerektiğini anlatıyor ve duasıyla cesaretlendiriyor Hz. Ali’nin genç yüreğini. “Allah’ım, bunun kalbine hidayet ver ve diline sebat ver!” buyuruyor. (İbn Mâce, Ahkâm, 1.) Her zaman olduğu gibi gençlerin hayat yolunda attıkları bu önemli adımlarda onların yanında yer alarak tecrübesizliklerinin yarattığı tedirginlikleri gidermek için olanca çaba sarf ediyor.

Onun rahleitedrisinden geçen gençler tevhit mücadelesinin neferleri olmuşlardır. Mekte’de ilk Müslüman olanlardan biri Amr b. Abese’dir. (Hâkim, Müstedrek, V, 1949.) Gençtir Amr, çevresinde boy veren türlü fuhşiyata sessiz kalmaz. Onun genç ve körpe zihni kabul etmez kötülüğün zehirli bir sarmaşık gibi dört bir yanı sarmasını. Hz. Muhammed’in tebliğine kulak verir. Onun örneğinde vahyin aydınlığını görür ve Müslüman olur. Daha on sekiz yaşında Müslümanlığı seçmiştir Muâz b. Cebel, akabe biatinde bulunmuş, gözü pekliği ve parlak zihniyle pek

çok defa Hz. Peygamber’in iltifatına mazhar olmuştur. Fıkıh konularına vukufiyeti göz doldurur ve genç yaşta kadılık vazifesi ile görevlendirilir Muâz. (İbnü’i Esîr, Üsdü’l-gâbe, V, 187.)

Hz. Peygamber (s.a.s.) gençliğin zorlu bir imtihan, meşakkatli bir yol olduğu bilinciyle iradesini kontrol altında tutan, heva ve heveslerine tamah etmeyen, arzuların esiri olmayan, günahlarından ateşten sakınır gibi sakınan genci Allah’ın himayesinin dışında hiçbir himayenin bulunmadığı kıyamet gününde Rabbin himayesi altında bulunan

yedi kimse arasında saymıştır (Buhari, Ezân, 36.) O her zaman gençlerden ümitvar olmuş, davranışlarıyla, gençlere verdiği görev ve sorumluluklarla bunu göstermiştir. Medine’de Suffe adı ile bilinen o çardakta nice genci dizinin dibinde yetiştirmiştir. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mesûd, Enes b. Malik, Ebu Hüreyre ve daha nice celeri. Peygamberimizin eğitim meclislerinde gençlik çağlarını geçiren bu kişiler İslam kültür ve medeniyetinin inşasında önemli rol oynamış, kendilerinden sonra gelen nesiller için de birer örnek teşkil etmişlerdir. ■

EVRENİN DÜZENİ VE KAYNAĞI

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

Hocam, evrenin işleyiş düzeni kafama takılıyor. Evrenin işleyişi nasıl? Nasıl bir düzen var evrende? Bu düzeni kim kurmuş ve yönetiyor?

Bu soruya öncelikle yaratıcının gönderdiği kiptan cevap verelim: “Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizleri (erkekli-dişili) eşler halinde yarattık. Uykunuzu bir dinlenme (sebebi) kıldık. Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık. Üstünüze yedi sağlam gök bina ettik. Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık. Taneler, bitkiler, sarmaş do-laş bahçeler çıkaralım diye yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık.” (Nebe, 78/6-16.)

Biraz açmamız gerekirse ne denmek isteniyor bu ayetlerde?

Ayetlerde tam da evrenin düzeni ve bu düzenin işleyişi anlatılmaktadır. Yeryüzünün döşek misali ovaları, kazık misali dağları; çeşitli renk, ırk ve kabileler şeklinde insanları; gece ile gündüzün peş peşe gelişi, gecenin karanlığının dinlenme, gündüzün aydınlığının ise geçim aracı kılınması; yağmurlar ve buna bağlı olarak yeryüzünün canlılara yiyecek imkânı sağlamak üzere özlü taneli, yapraklı ve meyveli bitkilerle donatılması tek tek anlatılmakta. Yüce Allah bütün bu imkânları “siz” diye hitap ettiği insan için hazırladığını beyan etmekte.

Bu olaylar arasında nasıl bir irtibat var?

Evren içinde gerçekleşen her olgu ve olayın, birbiriyle sıkı irtibatının bulunduğu kesin. Yukarıdaki ayetlerde bu noktaya dikkat çekilmekte, gök ile yeryüzünün ve ikisi arasında bulunan varlıkların birbiriyle irtibat yönleri, ihtiyaç durumları ve biri olmadan diğerinin varlığının imkânsızlığından söz edilmekte. Evren içindeki düzen ve ilişki ağı birinin diğerinden müstağni kalamayacağı bir şekilde oluşturulmuş. Bütün bu gerçekleri, insan zihnine yaklaştırmak için “çadır” örnekleme tercih edilmiş.

Nasıl yani?

Gökyüzü âdeta bir çadır, yeryüzü çadırın içinde serilmiş bir döşek, güneş çadırın en yüksek noktasına asılmış bir lamba. Öte yandan yağın yağmurun canlılar için hayati önemi, gecenin dinlenme ve gündüzün geçim temin için düzenlenmiş olması buna eklenmiş. Gök olmadan yeryüzünün işlev göremeyeceği, güneş ve yağmurun âdeta gök ile yer arasında irtibat kaynağı olduğu gerçeği ve bu unsurlardan birinin olmaması durumunda diğerlerinin asli işlevlerini yerine getiremeyeceği özenle vurgulanmış.

Biri olmadan niçin diğeri olmasın?

Bu durum tecrübeyle sabit. Güneşin olduğu ancak atmosfer ve suyun bulunmadığı gezegenlerde hayatın olmadığı açıkça görülmekte. Güneşin girmedeği yerde de hayat bulunmamakta. Anlaşıyor ki bu unsurlardan birinin kurulu yapı

içinden çekilmesi irtibatın kopması ve evrendeki ahengin bozulma sebebidir.

Peki, bu düzen ve işleyişin kaynağı nedir?

Bu irtibat ve ahenk, ya burada sayılan unsurların kendi tercih ve potansiyelleri iledir veya dışarıdan bir irade ve otorite vasıtasıyladır. Anılan unsurların böyle bir potansiyelinin olmadığı bugüne kadarki tecrübelerden anlaşılmaktadır. Evren içindeki unsurların en akıllısı ve tecrübelisi insandır ve onun da böyle bir yapıyı meydana getirecek ve yönetecek potansiyelinin bulunmadığı açıktır. Kaldı ki insanın müdahalesi ile evrende var olan unsurlarının devamlılığının sağlanması bir tarafa, unsurlar arasında kurulu bulunan irtibat ve ahengin bozulması söz konusudur. Nitekim son zamanlarda görülen çevre felaketlerinin birçoğunun insanın düşüncesizce ve ölçüsüzce tabiata müdahale etmesinin sonucu olarak ortaya çıktığı bir gerçektir. Nitekim bunun için uluslararası antlaşmalar ve sözleşmeler yapılmasına rağmen henüz tahribatın önüne geçilebilmiş değildir. Diğer bir deyişle evren içinde insan, yapıcı bir unsur olmaktan öte, yıkıcı ve bozucu bir aktör görüntüsü vermektedir. Çünkü evren ve işleyişi insanın akli ve biyolojik gücünü aşan bir boyuttadır. Nitekim kendi yararına olacağını düşünerek attığı birtakım adımların yukarıda işaret edilen çevre felaketine yol açması da insanın evreni tam kavrayamadığının ve bu büyük yapı karşısında aciz kaldığının resmidir.

İnsanın evren içindeki konumu nedir?

Bu resim karşısında düşündüğümüzde, evren içinde akılla ve iradesiyle etkili bir aktör gibi görünen insanın, bir başka yönden zaman ve mekân koridorundaki akışa kapılmış edilgen gerçekliği ile yüz yüze geliriz. Hatta bu noktadan bakıldığında insanın hâkim görünümlü bir mahkûm olduğunu söylemek bile mümkündür. Bu yüzden olacaktır ki bazı düşünürler insanın dışarıdan dayatılan birtakım yasaların emrinde sürüklenen pasif bir varlık olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Ancak yukarıda işaret edildiği gibi insanın, kendisine verilen akıl ve irade imkânı ile evren içinde belli ölçüde aktif ve etkili bir varlık olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. Meseleye tek taraflı bakılmadığı, yani hem ev-

renin düzeni hem de insanın bu düzen içindeki rolü iyi gözlemlendiği ve hesap edildiği takdirde insanın iradeli fiilinde hem Allah'ın hem de insanın etkisinin olduğu açıkça görülebilir. Bütün bunların yanında insanın eylemlerine çevrenin etkisinin bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Çünkü Allah evren içinde her şeyi birbirine bağlı ve bağlantılı bir şekilde yaratmıştır. Tıpkı göğün yere, yerin göğe bağımlı olması gibi insan da diğer varlıklara bağımlıdır. Bununla birlikte muazzam yapısıyla evren, insanın bilgisinin ve görgüsünün kavrayacağı ve kapsayacağı bir alan olmaktan uzaktır. Bu şartlar altında insanın evrende yegâne düzenleyici ve geliştirici rol oynaması ve böyle bir sorumluluk üstlenmesi çok zor görünmektedir.

Öyleyse sonuç ne?

Gelinen noktada bütün bu karmaşık ve bir o kadar ahenkli yapı, güç ve irade sahibi, dışarıdan bir varlığa işaret etmekte; akıllı ve iradeli varlık olan insanın dikkatini bu yöne çekmektedir. Güç ve irade sahibi bu varlık, bütün bu yapının üstünde Müteâl, müstakil belirleyici ve hiçbir sınır ve sınırlayıcı kabul etmeyen, zaman ve mekân başta olmak üzere her türlü kayıt ve şarttan müstağni özelliklere sahiptir. O, aynı zamanda bilgi, güç ve irade niteliklerini haiz, her istediğini istediği şekilde ve miktarda yapandır. Öyleyse, ancak bu niteliklere sahip bir varlığın evreni kurması, sürdürmesi ve işletmesi mümkündür. Bütün bu özellikleri göz önünde bulundurduğumuzda, dikkatler ilahî dinlerin odak noktasını oluşturan Allah'a çevrilmektedir. Nitekim yüce Allah Kur'an'da sık sık kendisinin yerin, göğün ve içindekilerinin tamamının sahibi ve yaratıcısı olduğunu ifade etmekte ve uyarı mahiyetinde "Sizin Allah'tan başka dostunuz, yardımcınız ve ilahınız yoktur, sakın zalimlere dayanmayın aksi takdirde cehennem ateşine maruz kalırsınız." (Hud, 11/113.) mesajını iletmektedir. Ayette "zalim" sıfatı ile işaret edilen varlık, Allah'ı ve kurduğu nizamı tanımayan bundan dolayı da kâinattaki kurulu düzeni ve ahengi bozan veya bozmaya yeltenen insanlar ve cinlerdir. Hâlbuki bunlar ilahî imtihanın gereği olarak kendilerine akıl ve irade imkânı verilerek yeryüzü ve gökyüzü şartlarına tabi kılınmış varlıklardır. ■

FARZ, VACİP VE NAFİLE NAMAZLARIN HANGİLERİ CEMAATLE, HANGİLERİ TEK BAŞINA KILINMALIDIR?

Cuma namazını kılmakla yükümlü olan erkeklerin, Cuma namazını camide cemaatle kılmaları farz; beş vakit namazın farzlarını cemaatle camide kılmaları ise Hanefilere ve Malikilere göre müekked/kuvvetli sünnettir. Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten hadislerden ve ilgili ayetlerden hareketle Hanbeliler beş vakit namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayın, Şafiler ise farz-ı kifaye olduğunu söylemişlerdir. (Merginanî, el-Hidâye, I, 362; Kâsânî, Bedâî, I, 155; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 368-369.) Ramazan ve Kurban Bayramı namazları da vacip namazlardan olup cemaatle kılınır (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 283.) Sünnet namazlardan teravih namazı cemaatle kılınabilir. Teravih cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle kılınabilir. Ramazan ayının dışında vitir namazını cemaatle kılmak mekruhtur. (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 239.) Nafile namazlardan küsuf (güneş tutulması) ve İmameyn'e göre istika namazı da cemaatle kılınır. (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 241-242, 245.) Bunların dışındaki tüm sünnet ve nafile namazları herkesin tek başına kılması uygun, cemaatle kılınması ise mekruh görülmüştür. (Serahsî, el-Mebsût, II, 144.) Nafile namazlardan olan tesbih namazının (Ebu Davud, Tatavvu, 14.) cemaatle kılınabileceğine dair kaynaklarımızda bir bilgi bulunmadığından bu namazın da tek başına kılması daha uygundur.

CAMİLER İÇİN KULLANILAN "ALLAH'IN EVLERİ" İFADESİ ALLAH'A BİR MEKÂN İSNAT ETME ANLAMİ TAŞIR MI?

"Allah'ın evi" terkinin Arapça karşılığı "Beytullah" olup Kâbe hakkında kullanılan bir ifadedir. "Beyt"ten maksat, Kâbe'dir. "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun." (Bakara, 2/125.) ayetinde de ev kelimesi Allah'ın zatına izafe edilmiştir. Kâbe'ye Beytullah (Allah'ın evi) denilmesi, Allah'a ibadet etmek için yeryüzünde yapılan ilk mabet olması, insanların hidayeti ve putperestliğin yıkılıp tevhit inancının yerleşmesi için gönderilmiş olan Hanif dininin sembolü ve bütün Müslümanların namazlarında yöneldikleri yer olması gibi sebeplere dayanır. Allah, "Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir." (Âl-i İmran, 3/96.) buyurarak onun şerefini yüceltmıştır. Allah için ibadete mahsus olan tüm camiler ve mescitler için de "Allah'ın evi" terkinin kullanılır. Nitekim bir hadis-i şerifte "Yeryüzünde Allah'ın evleri; mescitlerdir. Oraya gelene Allah Teâlâ ikramda bulunur." (Taberani, Mu'cemü'l-Kebir, X, 10346.) buyurulmaktadır. Bu itibarla "Allah'ın evi" tabirinden Allah için ibadet edilen yer anlaşılmalı, asla Allah'a isnat edilen bir mekân anlaşılmamalıdır. Çünkü Allah (c.c.) zaman ve mekândan münezzehtir. Yani zaman ve mekânla ilişkilendirilemez. O, bir mekânda olan değil, bütün mekânları kuşatmış olandır. Zaman ve mekân mahlûk/yaratılmıştır. Allah ise yaratıcıdır. Dolayısıyla O, yaratılmışlara has özelliklerden münezzehtir, yani uzaktır.

CEMAATLE NAMAZ KILARKEN ÖN SAFTA MEYDANA GELEN BOŞLUĞU DOLDURMAK İÇİN ÖNDEKİ SAFA YÜRÜMEK CAİZ MİDİR?

Cemaatle namaz kılarken ön saftaki boşluğu doldurmak için ileri yürümek amel-i kesir sayılmadığı gibi namazı da bozmaz. Aksine böyle yapmak müstehaptır. (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtar, II, 312-313, 388-389; Tahtâvî, Hâşiye, s. 323.)

NAMAZDAN SONRA CAMİDE MUSAFAHA YAPILMASI BİDAT MIDIR?

Musafaha; bir tür dostluk ve barış ifadesi olarak tokalaşma şeklinde yapılan bir muaşeret şeklidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu uygulamaya büyük önem vermiş (Buhari, İstizan, 27; Ebu Davud, Edeb, 154.) ve “Birbiriyle karşılaşan iki Müslüman el sıkıştığında, daha oradan ayrılmadan günahları affedilir.” (Ebu Davud, Edeb, 154.) buyurmak suretiyle musafaha etmeye teşvik etmiştir. Müslümanlar arasında dostluk, hoşgörü ve kaynaşmaya vesile olması hasebiyle namaz sonrasında musafaha yapmakta dinen bir sakınca yoktur. (İbn Abidin, Reddül-muhtâr, IX, 547.) Ancak namazdan sonra cami içinde veya dışında musafaha yapmayı, cemaatle namazın ayrılmaz bir unsuru gibi algılayarak topluca yapılan bir merasim hâline getirmek uygun değildir.

CEMAATE YETİŞEMEYEN KİMSE CAMİDE TEK BAŞINA NAMAZ KILARKEN KAMET GETİRMELİ MİDİR?

Düzenli olarak cemaatle beş vakit namaz kılınan camilere o vaktin farz namazını kılmak üzere giren kimselerin, cemaatle veya yalnız başına namaz kılacak olmaları hâlinde tekrar ezan okuyup kamet getirmelerine gerek yoktur. Düzenli olarak beş vakit namazın kılınmadığı cami ve mescitlerde ise ezan okuyarak ve kamet getirerek namaz kılmak daha faziletli olup (Alâüddîn, el-Hedîyyetü'l-'Alâîyye, s. 71.) sadece kametle de yetinilebilir. Hanefîlerin bu yaklaşımına karşılık diğer birçok mezhep, her iki ihtimalde de kamet getirmenin mendup olduğunu söylemiştir.

ZEKÂT AYETİNDE GEÇEN “FÎ SEBÎLİLLAH”IN KAPSAMINA OKULLAR, KUR’AN KURSLARI, CAMİLER VE BENZERİ HAYIR KURUMLARI GİRER Mİ?

Zekâtın sarf yerleri, Kur’an-ı Kerim’de (Tevbe, 9/60.) belirlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de toplanan zekâtın kendisine hisse verilmesini isteyen bir zata hitaben, “Yüce Allah, zekât (taksimi) hususunda ne bir peygamberin ne de başkasının hükmüne razı oldu, onunla ilgili hükmü kendisi verdi ve onu sekiz sınıfa taksim etti. Eğer o sınıflardan isen sana hakkını veririm.” (Ebu Davud, Zekât, 24.) buyurmuştur. Bu itibarla, belirli şartları taşıyan Müslümanların yükümlü oldukları zekât ve fitır sadakasının, Kur’an-ı Kerim’de Cenab-ı Hak tarafından belirlenen yerler dışında herhangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, yurt, su yolu vb. hayır işlerine sarf edilmesi fakihlerin çoğunluğunca caiz görülmemiştir. Zira zekât ve fitır sadakasının sahih olmasının şartlarından biri de temlikdir. Temlik, eşya üzerindeki mülkiyet hakkını veya mali bir hakkı başkasına devretmeyi ifade eder. Bu sebeple özellikle Müslüman fakirin ve ihtiyaç sahibinin hakkı olan ve ancak temlik etmekle yükümlünün zimmetinden düşen zekât ve fitır sadakasının, tüzel kişilere, hayır kuruluşlarına verilmesi caiz görülmemiştir. (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 207.) İlgili ayetteki “Allah yolunda” anlamına gelen “fî sebîlillah” ifadesi, kendisini Allah yoluna ve İslam’a adanmış hac yolcuları, askerler ve ilim için yola çıkan gerçek kişiler olarak yorumlanmıştır. ■

* Bu sayfadaki cevaplar, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığına ait fetvalardan oluşmaktadır.

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ: **KANAAT**

Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

*Her ne kim vere Hudâ eyle kanâ'at cân ile
Az u çok deme sakın etme nizâ' aş üstüne
(Muhibbi)*

“Osmanlı medeniyetinin söze verdiği değer, nesirden ziyade şiirle kendini göstermiş ve en çarpıcı, en gizemli sözler daima şairlerce telaffuz edilegelmiştir.” (İskender Pala, Aşına Güzeller, Önsöz) Osmanlı irfanının irtifa derecesini de şiire gösterdikleri dikkat ve özende görmek mümkündür. İslami ilim ve sanatların etkisini hayatın her kademesinde daha fazla hissettiğimiz eski asırlarda sözün değer ölçüsü, zımnında taşıdığı hikmet ve estetik ile mütenasip olmuştur. Asırlar boyu unutulmayan şiirler, hakikati en güzel vurgulayan, varlığı ve insanı daha iyi ifade eden manzumelerdir. Tabiat tasvirlerinden gök cisimlerine, toplum hayatından ahlaki öğütlere kadar pek çok konuda söyleyecek sözü olan Osmanlı münevverleri hayata, insana dair faydalı ve güzel her düşünceye kapı açmış; “iyi” olanı “güzel” ifade etmeye azami çaba sarf etmişlerdir.

Şiirlerinde her türlü ahlaki değer tarif ve tavsiye eden divan şairleri, kanaat duygusunu da böyle görmüşlerdir. Elindeki ne razı olma, azla yetinme anlamındaki bu terim, Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde tavsiye edilmekte, buna zıt bir anlam olarak dünya malına aşırı düşkünlük de yerilmektedir. Hz. Allah’ın iman edip salih amel işleyenlere vadettiği mutluluğu ifade eden “güzel hayat” (Nahl, 16/97.) tabirinin kanaatkârlık olduğu belirtilmiştir. (Kanaat, Mustafa Çağrıcı, DİA c. 24, s.290.) Çeşitli anlam

boyutlarıyla hadislerde genişçe ele alınan kanaatkârlık, gönül zenginliği olarak düşünülmüş, bunun kişiye mutlak fakirlik getirmeyeceği hatta cömert olduğu takdirde zenginlik hâlinin bile mümkün olduğu görülmüştür. (Çağrıcı, aynı yer.) Böyle bir dinî zemini olan bu kavramı ele alan şairler, onun “tükenmeyen bir hazine” olduğuna inandıkları için sözlerinde bu kavrama çok yer vermişler; fânî varlıklara karşı istighnalı (istememe hâli) bir duruşu öğütlemişlerdir. Aksi hâlde dünya malına tamah etmenin biteceği yoktur.

“Doyulmaz hân-ı ihsâna kanâ’at gelmez insâna

Kerem gördükçe ey Baki gedâ-
lardan recâ artar”

Şair, kavuştuğu nimetlere kanaat ve şükür etmeyen insanın noğlunun devamlı ihsan beklenişinde olacağını çok güzel ifade etmiştir.

Şahsi hayatlarında söylediklerini ne kadar yaptıkları bilinmez ama şairler içinde “Fakirlik övüncümdür.” sözünü hatırlatırcasına fakir olmayı ganimet, aza kanaati de nimet görenler varmış. Kanuni döneminin asker şairlerinden ve gayet mazbut bir hayatı olan Taşlıcalı Yahya’nın şu beyti muhtemelen kendi yaşantısının resmi olmalıdır:

“Dâr-ı gurbette fakîr olmak ganîmetdir bize

Cânib-i Hakdan kanâ’at ulu
nî’metdir bize”

Aynı asrın büyük şairi Fuzuli de çok mal yığmanın derdinin fazla olacağı gerçeğini, hamalın yükü arttıkça zahmetinin de artacağı örneği ile belirtmiştir:

“Mâl çok yığma hazer eyle
azâbından kim

Renci artar ağır oldukça yükü
hammâlin”

Hikmet şairi Nabi de kanaatkâr bir hayatın mutluluk sebebi olacağını, hayatta gereksiz şeylerden uzak olmanın cennet gibi sayılacağını söylemiştir:

“Kasr-ı sürûr künc-i kanâ’at
değil midir?

Sahn-ı behişt kûy-ı ferâğat
değil midir?”

(Kanaat köşesi -bir bakıma-sevinç köşkü değil mi? Feragat mahalli bir tür cennet mahalli sayılmaz mı?)

Mali durumları farklı şairlerin dünya malı karşısında benzer düşünce ve duyguları dile getirmeleri, aynı kültür kaynağından beslendiklerini göstermektedir. Mesela, Bağdat diyarında mahrumiyet içinde yaşayan Fuzuli’nin mal-mülke karşı çekimser düşüncelerinin benzerini aynı dönemin ikbal sahibi bir şairi olan Hayali Bey’de görmekteyiz. Şairlerimizin benzer beyitleri söz yarışında sanki muhataplarını tetiklemekte, aynı paralelde şiirleriyle karşılıklı olarak birbirlerini fikren beslemektedir. Baki’nin “Hatırından çıkmasını dünyaya uryân geldiğin” mısraını bilen Hayali, kâmil insan

tipini fakir-derviş kimliğiyle özdeşleştirerek, atlas kumaşlarla tanış(a)mamış kimsele- rin, üryan cisimlerine fakirlik şalını çektiğini ve bununla da iftihar ettiklerini söyler:

“Hayâlî fakr şalına çekenler cism-i uryânı

Anınla fahr ederler atlas u dî- bâyı bilmezler”

Dünya metaini aşırı yönelme- yi önlemenin bir yolunun da bu âleme ilk geliş ve son çıkış hâlini hatırlatmak olduğunu düşünen şairler, şiirlerinde ür- yanlık vasfına sıkça vurgu ya- parlar.

“Âdemoğlu âleme uryân gelir uryân gider

Nâle vü efgân ile giryân gelir giryân gider” (Taşlıcalı Yahya)

Kalben çok sevmedikçe mal sahibi olmanın dinen bir sa- kıncası olmasa da Divan şa- irleri daima dünya metaini meyletmenin riskine dikkat çekmişler, zımnen fakirliği terviç etmişlerdir. İçlerinde “istemem yan cebime koy” tutumuna sahip olanlar varsa da Osmanlı devirlerinde şiirde işlenen hâkim tema, mal-mül- ke uzak durma ve istiğna hâli olmuştur. Kanuni döneminin makbul şairi Baki, kazaskerlik mevkiine kadar geldiği hâlde bir üst makam olan şeyhülis- lamlık beklentisinde olmuş; sonraki dönemde (muhteme- len) bu isteğine kavuşama- yınca yazdığı gazelde, kaderin kendisine biçtiği kısmete ka- naat etmenin güzelliğini vur- gulamıştır:

Kanaatkârlık
erdemine erişmek
için şükür duygusuna
sahip olmak ve
başkasında olanı
da kıskanmamak
gerekmektedir.
Osmanlı insanı,
bu tür bir
ahlaki güzelliği
muhtemelen âlim
hocalardan nasihat
olarak dinlediği gibi
şairlerin dilinden de
okuyordu.

“Baş eğmeziz edânîye dün- yâ-yı dîn için

Allâhadır tevekkülümüz i’timâdımız” (Baki)

(Alçak dünya için alçak-değer- siz kimselere minnet edip bo- yun eğmem. Bizim tevekkül ve güvenimiz ancak Allah’adır.)

Kanaatkârlık erdemine eriş- mek için şükür duygusuna sa- hip olmak ve başkasında olanı da kıskanmamak gerekmektedir. Osmanlı insanı, bu tür bir ahlaki güzelliği muhtemelen âlim hocalardan nasihat ola- rak dinlediği gibi şairlerin dilin- den de okuyordu. Bu durum, o toplumda şairin misyonu ile bir vaizin dinî irşat görevinin birbirine benzer olduğunu da

göstermektedir. Bir mabette kürsüye çıkan vaiz hoca efen- di, Allah’ın nimetlerine karşı şükür ve kanaatin gerekliliğini ayet/hadis okuyarak nasıl teb- liğ ediyorsa, İslam medeni- yetini oluşturan bir toplumda yetişen bir şair de şu beytiyle benzer bir çağrı yapmaktadır:

“Senden ednâyı görüp şükür ile dem-sâz olmak

Senden a’lâlara reşk eyleme- nin merhemidir” (Nabi)

(Kendinden alttakileri görüp de Hakk’a şükür ile meşgul olmak, yüksektekilere bakıp onları kıskanma derdinin ça- residir.)

Rabbimiz Hümeze suresinde habire mal toplayıp sayanlara ve o malın kendisini ebedî ka- lacağını sananlara veyl ediyor. (Hümeze, 104/2-3.) Bu gibi dinî metinleri iyi bilen şairler, ben- zer manalar içeren veciz sözler söyleme gayretiyle manzume- ler kaleme almışlardır. Şairin, Şuara suresinin 88. ayetinden iktibas yaptığı “Ey hoca, mal ve evladın fayda vermediği o günde sanma ki senden altın ve gümüş isterler; (hayır) sa- dece (imanlı) sağlam bir kalp isterler.” anlamındaki şu beyti buna güzel örnektir:

“Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler

Yevme lâ-yenfe‘ude kalb-i selîm isterler” (Bağdatlı Ruhi)

Hız. Ali’nin “Ey altın ve gü- müş, gidin başkalarını avutun, çocuk gibi ben sizlerle avu- nacaklardan değilim.” sözü

meşhurdur. Hz. Mevlana'nın aza kanaat etme ile ilgili güzel benzetmeleri vardır. Bir beytinde der ki:

“Ger berîz-i bahrrâ der-kûzeî

Çend gunced kısmet-i yek
rûzeî”

(Denizi bir testiye koyacak ol-
san ne kadar sığar ki? Kişinin
yıgıp topladığı dünya malı an-
cak bir günlük rızık kadardır.)
Kanaat duygusunun güzelliğini
onun zıt kavramı olan tamah-
kârlıkla da anlamak mümkün-
dür. Yine Mevlana'nın sabır ve
kanaate dair şairane bir misali
şöyledir:

“Kâse-i çeşm-i harîsân pür ne-
şüd

Tâ sedef kâni' neşöd pür dür
neşüd”

(Hırs ve tamah ehlinin gözü
doymaz. Hâlbuki sedef kanaat
gösterip kapanmasa idi içinde
inci oluşmazdı.)

Edebiyatta yer alan efsaneye
göre nisan yağmuru yağdığın-
da istiridye ağzını açıp içine bir
damlanın düşmesini bekler. O
tanecik düşer düşmez ağzını
kapatır ve istiridyenin özelli-
ğinden dolayı o nisan yağmu-
runun tanesi inci olur. Nisan
yağmuru yılanın ağzına düşse
zehir olur. Esasında istiridye,
içine giren kum tanesinin za-
rarından kendini korumak için
salgıladığı bir maddeyi içine
giren kum tanesinin etrafına
sarar, insanlar da ona inci
der. Fakat nisan yağmurları-
nın bereketi, sedefte incinin
oluşumu, yilandaki zehir an-

laşılın diye böyle bir efsane
kabul edilmiştir. Mevlana işte
bu inanıştan hareketle, nasıl
ki istiridye eğer ağzına giren
o su tanesine kanaat etmeye-
rek birkaç damla daha gelsin
diye bekleseydi inci (dürda-
ne) olamayacak idiyse, insan
da elinde olana şükretmez,
olmayana hırs ve tamah gös-
terirse kemale eremez demek
istemıştır.

Kanaat tavsiyesine dair şair-
lerde söz çoktur. Dünyaya aşk
ile geldiğini belirtip kanaat ha-
zinesiyle mutlu olan Figani'nin
“Cihâna aşk ile geldim ne mâ-
lim ne menâlim var/Kanâ'at
gencine kâni' olalı hoşca hâlim
var” beyti; dünya ehline fazla
rağbet etmediğini, gönlünün
dünyaya kevser gibi akma-
dığını belirten T. Yahya'nın
“Ehl-i dünyâyâ inen açılmazız
defter gibi/Gönlümüz dünyâ-
ya akmaz hâsılı kevser gibi”
beyti; alçak dünyanın makam
ve mevkilerinden uzaklaşınca
çareyi aşk ülkesinde toprak
olmakta gören Nadiri'nin “Ge-
çip ey Nâdirî dünyâ-yı dünün
izz ü câhından/Vücûd-ı hâksâ-
rın kûy-ı aşk içre gubâr eyle”
beyitleri, şairlerin göz ve gönül
tokluğunu öğütleyen güzel ör-
neklerdir.

Şairler kanaat-şükür duygusu-
nu ulaşılabilecek hedef olarak ön-
lerine koyunca, terk edip vaz-
geçilesi imkân ve nimetleri de
yer yer belirtirler. Kimisi genel
manada herhangi bir şeyi iste-
memeyi öğütler:

“Şitâb-ı pâ-y-ı himmetle tarîk-ı
ilticâdan geç

Sebük-seyr-i tevekkül ol gönül
bâb-ı recâdan geç” (Haşmet)

(Bir yere sığınma yolundan
himmət ayağıyla koşarak geç.
Gönül, tevekkülde çabuk yürü,
istek kapısından vazgeç.) Kimi
de çok cazip olan devlet kade-
melerinde yöneticiliği isteme-
meyi tavsiye eder:

“Füzûndur mi'de-i ömr-i azîze
darı nef'inden

Nevâl-i devlet-i pâ-der-rikâba
iştiâdan geç” (Nabi)

(Tantanalı devlet kısmetine
iştah kabartmaktan vazgeç.
Çünkü değerli ömrünün mide-
sine faydadan çok zararı var-
dır.)

Her ne hâl ise şairlerin şiir
gündeminde kanaat mevzuu
sıkça yer almıştır. Kimisi sahip
ol(a)madığından tevekkül ve
kanaati tavsiye etmiş; kimi de
varlık içindeyken bile kanaatin
lezzetini özlemiştir. İmkân ve
varlık bakımından çok üstler-
de olduğu hâlde, asıl huzur ve
mutluluğun adresini göstere-
rek ne demişti Kanuni Sultan
Süleyman:

“Halk içinde mu'teber bir nes-
ne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir ne-
fes sıhhat gibi

Saltanat dedikleri ancak cihân
kavgasıdır

Olmaya baht ü sa'âdet dünye-
de vahdet gibi

Ger huzûr etmek dilerse ey
Muhibbî fâriğ ol

Olmaya vahdet cihânda kûşe-i
uzlet gibi” ■

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ
YAZMA ESER KOLEKSİYONU

Zeynep YEŞİLDAL AKTAŞ
DİB Yazma Eser Uzmanı

Yazma eserler, tarihin bugüne ışık tuttuğu bilimsel ve sanatsal özellikleri olan önemli kaynaklardır. Geçmiş ile ilgili bilim, sanat, kültür ve uygarlık araştırmaları konularında yazma eser koleksiyonlarının medeniyetlerin güvenilir bil-

gi kaynakları arasında önemli yerleri olduğu bilinmektedir. Bu nadide eserler her biri kendine özgü içeriklerle bir araya getirilmiş ve çok kıymetli müstensihler tarafından mürekkep ve kalemin buluşmasıyla istinsah edilmişlerdir. Medeniyetlerin köklerinin temelini

attıkları bu eserler geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantıyı sağlayan vazgeçilmez bilgi kaynaklarıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi yazma eserler koleksiyonunda İslam medeniyetine ait din, edebiyat,

likte her geçen gün eser sayısı artmakta ve muhtevası gide-rek zenginleşmektedir.

Bu nadide eserlerin bazıları minyatür, ebru, hat ve tezhip sanatının da buluşmasıyla birlikte kıymeti paha biçile-meyen kaynaklar hâline gel-miştir. İçlerinde barındırdıkları bilginin nadir olması, buluna-bilen tek nüsha oluşu, yazılan eserin müellif hattı oluşu ya-hut müstensihinin önemli bir kişi olması da eserin değerini arttıran sebepler arasındadır. Bununla birlikte eserin cildi-nin üzerine işlenen motiflerin tarzı ve yöntemi de eserin de-ğerine değer katan önemli bir unsurdur. Bu unsurlardan biri de hüsnühattır. Koleksiyonda bulunan ve güzel yazı sanatı-yla yazılmış eserler kendilerine olan ilginin katbekat artma-sına vesile olmuştur. Kütüp-hane el yazma eserler kolek-siyonunda Selçuklu, Rey ve Şiraz ekolünün hat ve süsle-me sanatını yansıtan nüshalar bulunmaktadır. Koleksiyonda Selçuklu Dönemi ve Memluk Dönemi Kur'an-ı Kerim'lerinin yanı sıra Osmanlı Dönemi'nde yazılmış son derece değerli ve nadir Kur'an-ı Kerim'ler de bulunmaktadır.

Yine bu eserler dışında İb-nü'I-Mecdî'nin oldukça nadir olan astronomi ile ilgili Gun-yetü'l-fehîm ve'ttarîk ila Hal-li't-takvîm adlı eseri, Muhyi el-Tokâdî'nin Bustânü'l-müs-limîn adlı eserinin bilinen tek nüshası, Muhammed b. el-Üşânî el-İs'erdî'nin Divan'ı-nın tek nüshası, Sadrüşşerî'a

es-Sânî'nin et-Tavzîh fi Halli Gavâmizi't-Tenkîh adlı eseri-nin en eski nüshalarından biri, Ya'kûb b. Sûcî b. A'maş b. İd-rîs'in hiçbir kütüphanede rast-lanılmayan Meşâriku'l-İhtisâs adlı eseri ve daha pek çok na-dir eser Başkanlık kütüphane-sindeki yerini almıştır. Kuyum-cu titizliği ile yapılan çalışma neticesinde sahip oldukları tarihî ve sanatsal özellikler tespit edilen eserlerin tama-mı dijital ortama aktarılmıştır. Koleksiyonda bulunan yazma eserler yüksek güvenli, yüz taramasıyla girilen özel bir bölümde muhafaza edilmek-tedir. Özel üretilmiş korunaklı kompakt dolaplarda, nemden ve rutubetten arındırılmış bir bölümde tutulmaktadır.

Kütüphane bünyesinde resto-rasyon ve konservasyon bölü-mü de bulunmaktadır. Tarihsel değerlerine ve yıpranma du-rumlarına göre sınıflandırıl-ması yapılan eserler büyük bir titizlikle restorasyon işlemine alınırlar. Ülkemizin kültür var-lığı açısından önemli bir rol oy-nayan yazma eserler, özgünlü-ğüne zarar vermeden yapılan fiziki müdahaleler neticesinde mevcut durumlarından daha sağlıklı hâle getirilerek koru-ma altına alınmıştır. Böylece kültürel mirasın gelecek ne-sillere ulaştırılmasına katkı sağlanmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kü-tüphanesi Yazma Eser Ko-leksiyonu mevcut el yazması eserlerin kataloglama işlemleri büyük bir özenle gerçek-leştirilmiştir. Eserlerin içinde

tarih, tıp, astronomi gibi alan-larda Arapça, Osmanlıca ve Farsça yedi bin iki yüz cilt ve bu eserlere ait risalelerle bir-likte toplam on dokuz bin beş yüz adet yazma eser bulun-maktadır. En son bünyesine kattığı Amerika'dan gelen Ali İhsan Tangören bağışı ile bir-

Müstensih: Abdurrahman en-Necârî / Hicri 1226 (1811-1812)

var olan bilgiler bu alanlara itina ile eklenmiştir. Her bir eser için sistemde katalog kaynağı, dil kodu, dewey yer numarası, müellif adı, eserin bilinen diğer adı, fiziksel tanımlama, genel not, konu-konusal terim başlıkları altında bilgiler verilmiştir. Daha ayrıntılı şekilleri ise sitede marc görünümü alanında karşınıza çıkmaktadır. Bu alanlar sırasıyla; eserin dili, miladi tarihi, telif tarihi, (tarihlerin hicri-miladi çevrilmiş hâlleriyle), demirbaş numarası, müellif adı, müellifin unvanı, müellif var ise isim ile ilişkili tarihler, tek biçim adı, eser

adı, alt eser adı, eserin bilinen diğer adı, tercüme tarihi, istinsah yeri gibi ilgili alanlar kayıt altına alınmıştır.

Fiziksel niteleme olarak cilt-yaprak sayısı, yazı türü-yazım (hat) türü, tevki ve rika, muhakkak ve reyhani, sülüs ve nesih hatlarından hangisi ile kaleme alındığı belirtilmiştir. Ayrıca manzum, mensur, satır, sütun sayısı, boyut ölçüsü, tezhip (süsleme), ve minyatürün bulunduğu sayfalar belirtilmiştir. Kâğıt alanında filigranlara dikkat edilmiş, filigranlı ya da filigransız terimi kullanılarak belirtilmiştir. Bu

rada önemli olan husus müellif eserin istinsah tarihini yazmadıysa filigran sayesinde eserin tarihinin tespit edilebilmesidir. Bunun dışında kâğıt hangi renkte ise not edilir. Mürrekkebin rengi yazılır. Kayıt bilgileri alanına ise eser üzerinde okunabilen tüm mühürler not edilmiş, okunamayanlar da ayrıca belirtilmiştir. Bunun dışında eser üzerine not alınan vakıf, mukabele, sema, kiraat, tevellüt ve temellük kayıtları tarihleri ile birlikte mutlaka yazılmıştır. Başlangıç ve bitiş satırları; metin kısmı da başlangıç ve bitiş satırı yazılarak

eserin eksik olup olmadığı mutlaka belirtilmiş, yazıldığı dilin alfabesiyle kayıt edilmiştir. Nüsha bilgisi ile ilgili kısımda nadir nüsha olup olmadığı, müellif hattı olup olmadığı kaçıncı yüzyıla ait olduğu bilgisi yazılmıştır. Kondisyon alanına mevcut durumu ve okunabilirliği gibi bilgilere yer verilmiştir. Diğer özellikleri alanında eserin müellifi ve eser ile ilgili bilgiler yazıldıktan sonra varsa eserin derkenarlarında bilgi olup olmadığı, eserin sonunda bulunan fevâidler, yazılmış dualar yahut okunabilen herhangi bir bilgi varsa tespit edilmiş ve yazılmıştır. Ayrıca fihristin sayfa numaraları ve boş varaklar belirtilmiş olup yine eser içerisinde bulunan şukklar mutlaka not edilmiştir. Rakabe kaydı, ketebe kaydı, ferağ kaydı kısımları özenle yazılmıştır. Alıntı-referanslar kısmı kaynak ve sayfa sayısı, dergi veyahut yayımlandığı sitenin kaydına yer verilmiştir.

Başlı başına önem arz eden cilt özelliği, motifleri ve desenleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Müstensih, mütercim, hattat isimleri yazıldıkları dildeki hâlleriyle verilmiştir. Son olarak eserlerin konularının İngilizce yazımı eklenmiş ve uluslararası standartların tamamı gözetilerek kataloglama işlemi nihayete ermiştir. Bu oluşturulan çalışma yöntemi eserlerin tamamına uygulanmıştır. Her bir esere bu başlıklar altında çalışma yapılmış ve içerisinde metnin kendi haricinde her tür bilgi kayıt altı-

na alınmıştır. Kataloglamada bibliyografik kayıt standardı oluşturulmuş, müellif isimleri, eser isimleri; var ise bilinen diğer isimleri ve müstensihlerinin de isimleri çalışmanın tamamında tek bir biçimde okuyucuların ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Kataloglama esnasında her bir yazma eserin kendi bünyesinde barındırdığı sanatlara özgü benzer tanımlama terminolojisi kullanılmıştır. Kataloglamada ele alınan eserlerin içeriklerindeki bilgi birliği hususu önemsenmiş ve terminolojik bir standart ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kataloglaması sağlanan ve muhafaza altına alınan yazma eserlerin katalog kayıtları oluşturulmuş ve çözümlülüğü yüksek görüntüler alınıp dijitalleştirme işlemleri yapılmıştır. Böylece günümü-

Diyanet İşleri
Başkanlığı
Kütüphanesi
Yazma Eser
Koleksiyonu
mevcut el
yazması eserlerin
kataloglama
işlemleri büyük
bir özenle
gerçekleştirilmiştir.

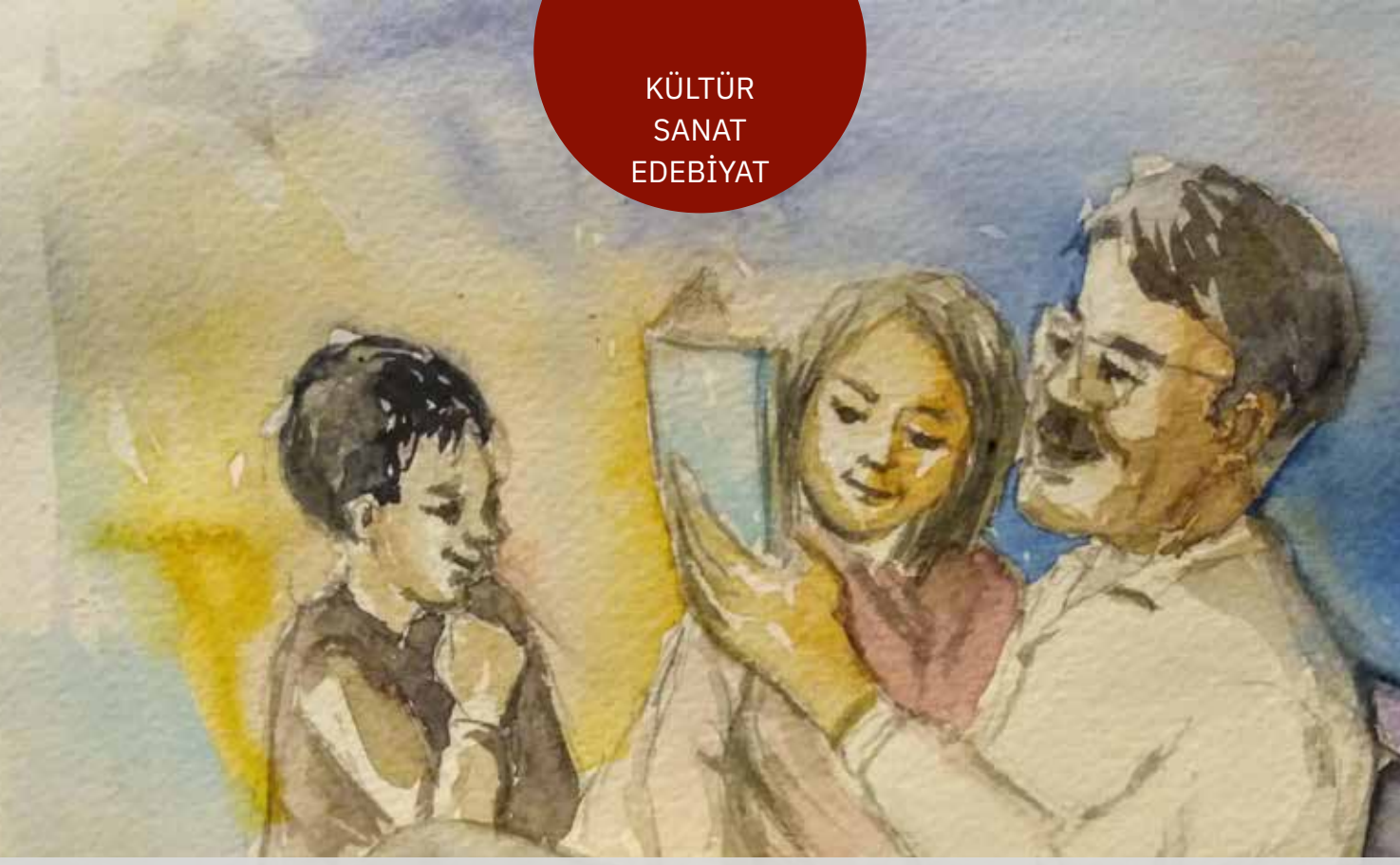
zün gereksinimlerine uygun koşullarda saklanan eserlerimiz nesilden nesile aktarımına devam etmek üzere kayıt altına alınmıştır.

Gerçekleştirilen özverili çalışma neticesinde yazma eserlerin katalogları ve görüntüleri Nisan 2019 tarihi itibarıyla kütüphanenin veb sitesinden kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Aşağıdaki linklerden erişim yapılabilmekte ve her türlü esere erişim noktasındaki aksaklıklarda hızlı bir şekilde geri dönüşüm sağlanmaktadır:

<https://kutuphane.diyanet.gov.tr/YazmaEserSearch.aspx>
<https://yazmaeserler.diyanet.gov.tr/>

Türkiye ve dünyada erişime açılan eserleri zengin içerikleri ve detaylı katalogları neticesinde dikkatleri üzerine çekerek yurt içinden ve yurt dışından her gün artan üye sayısı ile karşılık bulmaya başlamıştır. Bu nedenle yalnızca bulundukları bölgede değil aynı zamanda uluslararası bilim çevrelerinin de hizmetine sunulmuş olan bu katalogun, araştırmacıların yeni verileri gün yüzüne çıkarmaları için yol gösterici olması arzu edilmektedir.

Ayrıca Yazma Eser tutkunlarını Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi üçüncü katta bulunan Yazma Eser bölümünde devam etmekte olan “Kuran-ı Kerim Tıpkıbasım Sergisi”sini görmeye davet ediyoruz. ■

BANA BİR MASAL ANLAT BABA

Mustafa Mirza DEMİR

Bir var idi, bir yok idi; mert, namertten çok idi... Yemiştten bir ısırk aldım, dizimde derman buldum, yola revan oldum. Az gittim, uz gittim, dere tepe düz, dokuz kış bir güz gittim. Döndüm ardıma baktım, üç fersah yol gitmişim. Vardım, bir pınarın başında durdum; pınarda iki tas, biri altın biri gümüş. Aldım elime gümüş tası doldurdum, berrak sudan içtim yedi yudum. İçim ferahladı, gözümün feri geldi, kafamı kaldırdım karşımda Keloğlan.

Derdini, sevincini, hüznünü anlatmak; hikmeti ve kendi benliğini aramak ve bu uğur-

da geçilmesi gereken yolları bildirmek gibi tasa ve kaygılar toplumun, hikâye anlatıcılığı ihtiyacını doğurmuştur. Anlama, anlatma, dinleme, öğrenme gibi eylemler bütün insanlığın ezeli ve fitri özelliğidir.

Dün, bugün ve yarın arasında kelimelerle kurulan köprü olması hasebiyle masalların, ilk zamanlardan günümüze değin süregelen millî birikimin ve geleceğin kuşaktan kuşağa aktarılması vazifesini yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Toplumun kendine özgü motiflerle süslediği ve zamanla güncellediği masallar, o toplumun aynası olması açısından da önemlidir.

İnsanlık tarihinin sözlü halk edebiyatının ilk ve önemli türlerinden olan masallar, bütün Doğu toplumlarında olduğu gibi Türklerin edebiyatında da büyük bir yer tutar. Hikâyeye anlatıcılığı Dede Korkut hikâyeleri, Hazreti Ali cenkleri ve Oğuz Kağan destanlarında olduğu gibi Türk masalları ile de hayatımızın bütün damarlarına derinlemesine nüfuz etmiştir. Öyle ki günümüz teknolojik iletişim ve modern eğlence araçlarının henüz icat edilmediği zamanlarda uzun kış gecelerini aydınlatan kandiller olmuş, çocuğuyla büyüğüyle toplumun hayatı-

na renk katmıştır. Dinleyicinin bütün dikkatini hikâyeye çekmek amacıyla bir tekerleme dizisiyle başlayıp genellikle olağanüstü kahramanların başından geçen inanması güç serüvenleri sade ve akıcı bir dille anlatan ve böylece akılda tutulması da kolaylaştırılmış olan masalların öncelikli hedef kitlesi çocuklardır. Ancak Mevlana, Şeyhi ve Sadi gibi bilgelerin eserlerinde insanlara öğüt verirken masala da yer verdiklerini düşünürsek büyükleri de dinleyici kitlesine kolaylıkla dâhil edebiliriz. Anlatıcı, ekseriyetle kadın olsa da dedeler ve babalar da bu geleneğe katkıda bulunurlar. Masalın iki önemli işlevinden biri eğlendirmek, diğeri ise eğitmektir. Eğlendirici yönü ile çocukların merak duygularını uyandırıp dikkatlerini toplarlarken eğitici yönüyle de bazı remizler vasıtasıyla ahlaki değerleri öğretmektedir. Aynı zamanda ana dilinin güzelliklerini ve inceliklerini öğretmek dil zevkinin kazanılmasını sağlamaktadır. Tahayyül hazinesinden gibi görünen birçok masal motifi aslında hakikati işaret eden sembollerdir. Masallarda kurgulanan olaylarda anlatılmak istenen çoğunlukla gerçek hayatta karşılığı olan hakikatlerdir. İnsanoğlunun yaşam gerçeği, hayattan beklentileri, karşılaşılan güçlükler karşısında üretilen çözüm önerileri ile donatılmıştır masal kahramanları. Nefsin kötü huyları, şeytanın hileleri, ke-malat merhaleleri gibi tasav-

vufi terimler bazen bir canavar ya da dev olarak karşımıza çıkar, bazen de aşılması zor bir dağ gibi. Masallarda yer ve zaman belirsizdir: Evvel zaman içindedir ya da bir varmış bir yokmuş adlı bir zaman diliminde yaşanmaktadır. Hayal gücünün sınırlarını zorlayarak karmaşık bir düğümü kolayca çözüveren tılsımlı bir anahtar gibidir masallar. Masal kahramanları hayvanlarla, devlerle, canavarlarla, büyüyle mücadele ederken; cesareti, akı ve zekâsıyla rakibini yenerken ve sonunun ölüm olacağını bilse bile doğru sözden ayrılmazken dinleyiciye iyiliği, doğruluğu, dürüstlüğü, azmi, sabrı, cesareti, kanaati, ahlaklı ve erdemli olmayı aktarmaktadır.

Günümüz
teknolojik iletişim
ve modern eğlence
araçlarının henüz
icat edilmediği
zamanlarda uzun
kış gecelerini
aydınlatan
kandiller olmuş,
çocuğuyla
büyüğüyle
toplumun hayatına
renk katmıştır.

Masallarda imkânsız aşk yoktur, dürüstlüğü açamayacağı kapı bulunmaz; tatlı dille ikna edilen azılı düşmanlar ve genellikle mutlu sonlar vardır.

Günümüz Türk edebiyatının çağdaş roman ve öykülerinde sıklıkla masal motiflerinden faydalanılmakta ve çok da başarılı eserler ortaya konmaktadır. Düne kadar anonim olarak söylenegelen ve bugün yazıya aktarılmış olarak hemen her yörenin kendine has özelliklerini bilgece yansıtan Türk masallarını bugün de eğitim materyali olarak kullanabilmeliyiz. Türkçenin dil ve anlatım zenginliğini ve güzelliklerini çocuklarımıza daha kolay tattırabilir, masallar vasıtasıyla dilin hikmet deryasında kulaç atmayı öğretebiliriz. Yarınlar da dertlerimiz ve kaygılarımızdır biraz da umutlarımızı yeşertecek olan. Masallar, bu kaygılarımızın nişanelerinden biri olsun. Millî ve manevi değerlerimizi, Anadolu irfanını ve hikmetini gelecek kuşaklara aktarabilmek için yürüdüğümüz yolda karanlık gecelerimizi aydınlatan bilgece masallarımız olsun. Gökten kaç elma düşer, onların da kaç bizim payımıza düşer bilinmez. Kaf Dağının ardına varamayız, Simurg'u göremeyiz belki ama en azından yola revan oluruz! Değil mi? Hadi şimdi telefonunu elinden bırak, televizyonu kapat ve bana bir masal anlat baba! Onlar ersin muradına, biz çıkalım kerevetine... ■

BİR ZAMANLAR AVRUPA'DA MÜSLÜMANLAR VARDI

Koray ŞERBETÇİ

İslam askerleri, Tarık bin Ziyad komutasında Avrupa kıtasına adım attıkları sırada çok garip bir gelişme yaşandı. Afrika kıtasını Avrupa'dan ayıran boğazda askerlerin hayret dolu bakışları altında gemilerden yükselen alevler bir düşman saldırısı sonucu değil bizzat Tarık bin Ziyad'ın emrinin sonucuydu. Peki neden?

Tarık bin Ziyad, askerlerini bu yeni kıtaya taşıyan gemileri yakıt olarak ordusuna iki seçenek sunuyordu: Ya zafer ya ölüm!

Tarih boyu kendi adıyla anılacak olan Cebelitarık boğazında büyük İslam komutanının bu hamlesi sadece dünyanın en önemli askeri taktiklerinden ibaret olmayacaktı. Tarık bin Ziyad aslında yepyeni bir tarih sayfası açmıştı. Bugün bizim İspanya olarak bildiğimiz, Avrupa kıtasında uzatılmış bir baş gibi duran İberik yarımadası artık Müslümanlarla tanışıyordu.

Bilindik bir tarih anlatısı, atılan bu adımdan bahsettikten sonra Müslümanların 732 yılında Puvatya Savaşı ile Pirene

dağlarında durdurulmasından bahseder ve ardından 1492 yılında Beni Ahmer Devleti'nin yıkılışına kadar bölgede Müslümanların egemen olduğunu anlatır. Biraz daha meraklıları için bu zaman dilimi içerisinde yaşanan pek çok savaştan ve antlaşmadan bahseder. Sanki tüm bu anlatım Müslümanlar başarılı askerî taktikleri, gözü pek savaşçıları ve deneyimli komutanları ile buraya gelmiş, bölgeye hâkim olmuş ve en sonunda çekip gitmişlerdir gibi manzara çizer. Oysaki bu sürecin bambaşka bir yönü vardır. Hiç değinilmeyen bu

Kurtuba Medresesi, Endülüs

yön, Müslümanların Avrupa'da ortaya koyduğu özgün bir toplum modelidir. Fakat ısrarla cesur ve imanlı savaşçılar olma dışında kendilerine bir paye verilmeyen Müslümanların model ortaya koyucu yönleri görmezden gelinir.

Avrupa'ya ilk ders

O zaman sormak gerekir: Müslümanlar Avrupa'ya ne getirmişlerdir?

İlk olarak Avrupa kıtasına adım atan Müslümanlar bu topraklara yepyeni bir zihniyet getirmişlerdir. Öyle ki

Avrupa'ya geçen Müslümanların komutanı olan Tarık bin Ziyad aslında azat edilmiş bir köledir. Tarık, kabiliyetiyle Emeviler'in Kuzey Afrika valisi Musa b. Nusayr'ın dikkatini çekmiştir. Müslüman olduktan bir süre sonra Musa b. Nusayr tarafından azat edilmiş ve Kuzey Afrika'da gerçekleştirilen fetihlerde öncü birliklerin kumandanı tayin edilmiştir. İşte bu Avrupa'nın bilmediği bir yaklaşımdır. Ne Roma'daki köleci düzende ne de Ortaçağın soyluluğu önceleyen Avrupası'nda bu durumu anlamak mümkündür. Bir kölenin kabiliyeti dolayısıyla azat edilmesi ve ardından ordu komutanı olarak atanması Batı kültürü için anlaşılır bir şey değildir. Ama İslam, Avrupa'ya ilk dersiyle gelmiştir: "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor!" (Nisa, 4/58.)

Müslümanlar Vizigotları mağlup ederek bölgeye egemen olduktan sonra hemen bir düzen kurma işine girişmişlerdir. Öncelikle yenilen ahalie yumuşak bir yaklaşım göstermişler, sadece kendilerine direnenlere karşı güç kullanmışlardır. Ardından Vizigot krallarının ağır vergilerini kaldırarak daha hafif vergiler koymuşlardır. Tarlasında ve dükkânında çalışanların -dini- ne bakmaksızın- düzenlerini bozmamışlar, aksine muhafa-

za etmelerini sağlamışlardır. Herkesin kulaktan kulağa anlattıkları gerçek dışı öykülerle ve büyük korkuyla beklediği bu yeni fatihler, herkesi hayrete düşürerek o güne dek İspanya'nın görmediği bir din serbestliğini de getirmişlerdir.

Sürekli istikrarsızlıklar içinde çalkalanan bu coğrafya, özellikle III. Abdurrahman döneminde istikrarın ve asayişin beldesi olmuştur. Asilere ve başına buyruk derebeylere hiç müsamaha göstermeyen bu Müslüman hükümdar aksine ahalie de bir o kadar iyi merhametli ve adaletli davranmıştır. III. Abdurrahman'ın ciddi politikaları sayesinde İslam idaresinin getirdiği siyasi istikrar, bölgenin bir medeniyet havzası olması için gereken zemini hazırlamıştır.

III. Abdurrahman, kurulan İslam idaresinin sadece sosyal ve politik bir model olmadığını da Avrupa'ya göstermiştir. İslamiyet'in esas gücünün kişilerde dönüşümü sağlayan bir ruh terbiyesi olduğunu yine bu lider göstermiştir. III. Abdurrahman ölüm döşeginde bir ruh muhasebesinin sonucu olan şu sözleri söyleyerek başka bir ders vermiştir: "Zafer ya da barış içinde elli yıldan fazla hüküm sürdüm. Zenginlik, şeref, iktidar ve zevk ayaklarıma serildi. İnsanoğlunun elde edebileceği, arzu edebileceği her şeye kavuştum. Bu hâlde mutlu günlerimi saydım. Sayısı ön dörtten yukarı çıkmadı. Ey insanoğlu bu dünyaya güvenme!"

Müslümanların prestijli okulları

III. Abdurrahman öldükten sonra tahta geçen, oğlu II. Hakem bu modelin en önemli ayaklarından birisini inşa etti. Zamanın en büyük üniversitesi olan “Kurtuba Medresesi”ni kurdu. Bu medrese yüzyıllar boyu bilime gönül vermiş insanları mıknaş gibi kendine çekti. Birkaç manastırdaki rahipten başka kimsenin okuma yazma bile bilmediği Batı’da tam bir bilim merkezi oldu. Burada eğitim görmek Avrupa’daki öğrenciler için tam bir prestij meselesi oldu. Almanya, Fransa ve İtalya’daki rahip adaylarının akın akın Müslüman okullarında eğitim görmek için yollara düşmesi Papa’yı kara kara düşündürür hâle gelmişti. Hatta ileride Avrupa’nın bir bilim hamlesi yapabilmesi için gereken zemin başta Kurtuba Medresesi olmak üzere Müslüman okulları sayesinde inşa edildi dene ilse abartı olmayacaktır. Zira Müslümanlardan hoşlanmayan Batılı bir tarihçi Fernard Grenard bile şu itirafı yapmaktan kendini alamamıştı: “Hakikatte, Batı Ortaçağı Bizans’ın değil Müslümanların talebesiydi.”

Bu muazzam eğitim kurumunu inşa eden Halife II. Hakem’in kendisi de bir bilim tutkunuydu. Bilim aşkı onu bir kitap tutkunu hâline getirdi. O, farklı ülkelere özel memurlar yol layarak yeni çıkmış ne kadar kitap varsa satın alıyor ve kütüphanesine getiriyordu. Hali-

fenin kurduğu kütüphane öyle bir seviyeye ulaştı ki burada 400.000’e yakın kitabın bulunduğu rivayet edilmiştir. Kütüphanedeki kitapların sadece katalogları ellişer sayfalık kırk dört ciltten oluşmaktaydı. II. Hakem bu kitapların bir kısmını okumuş ve kenarlarına not düşmüştü. O sıralarda Avrupa’nın iftihar vesilesi olarak gördüğü kral Charles-Quint’in kütüphanesinde ise sadece 900 cilt kitap olduğu göz önüne alınırsa II. Hakem’in kütüphanesinin değeri daha iyi anlaşılabilir.

Endülüs'te
halifenin kurduğu
kütüphane öyle
bir seviyeye
ulaştı ki burada
400.000’e yakın
kitabın bulunduğu
rivayet edilmiştir.
Kütüphanedeki
kitapların sadece
katalogları
ellişer sayfalık
kırk dört ciltten
oluşmaktaydı.

Halife, devlet işlerini Muhammed ibni Ebi Amir adlı bir emire bıraktı. Tarihlerin Mansur adıyla bildiği bu emir, Müs-

lümanların İspanya’da inşaa ettiği devlet modelinin somut bir örneğini kurdu. Her şeyden önce halk adamıydı. Öyle ki Kurtuba Camii’nin genişletme çalışmalarında elinde kazma kürek olduğu hâlde bizzat çalışmıştı. Ciddi ve adaletli de bir devlet adamıydı. Bir gün başkanlık ettiği bir mahkeme yapılırken bacağında şiddetli ağrı hissetmişti. Hekim çağırıldı. Hekim bacağında ağrı yapan yerin dağlanması gerektiğini söyledi. Ama Mansur mahkemeyi bırakmadan hekime işini yapması gerektiğini söyledi. İşte yüklendiği kamunun işlerini ihmal etmemeye bu derece dikkat eden birisiydi. Fakat kendisi ölünce İspanya’daki Müslüman idare sarsıldı. Uzun bir süre devam edecek olan politik kaos başladı. Hatta ülke bir iç savaşa sürüklendi. Özellikle Berberiler ve Araplar arasında gerginlik had safhaya çıktı. Bölgenin medeniyet merkezi olan Kurtuba şehrinde yönetim tahterevallı misali bir Berberi grupların bir Arap grupların eline geçiyordu.

Erken cumhuriyet deneyimi

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Avrupa’yı şaşırtacak bir gelişme meydana geldi. Kurtuba şehrinin ileri gelenleri soruna bambaşka yaklaşım sergileyerek bir çözüm buldular: Bir tür cumhuriyet ilan ettiler!

Evet, Kurtuba eşrafı silahlı grupların kaosa sürükleyici iç savaşına karşılık ülkeyi bir konsey tarafından yönetmeye karar verdiler. Konseyin baş-

kanı olarak da İbni Cevher seçildi. Aslında 1789'da Fransız İhtilali ile kurulan cumhuriyet idaresini anlatan Batı tarihçileri, Avrupa'daki Müslümanların 1027'deki bu deneyiminden hiç bahsetmemeyi yeğlediler.

Müslümanların Avrupa'ya getirdikleri model her şeyden öte ahali yararına bir düzendi. Bir kere kamu işlerinin düzenlenmesi çok başarılıydı. Konulan yasalar mantıklı ve insani idi. Müslümanlar, fethettikleri bölgelerin iç işlerinde oranın Hristiyan ahalisini kullanmaktan çekinmediler. Kurulan sağlam güvenlik teşkilatı Müslüman kentlerindeki asayiş en yüksek düzeyde tutuyordu. Yukarıda bahsedildiği gibi vergiler tahammül sınırlarının altındaydı. Bu da herkesin devlete rahatça vergi ödemesini sağlıyordu. Bu sistem sayesinde tek başına Endülüs Halifeliğinin gelirleri dönemin tüm Avrupa krallıklarının toplamından daha fazla hâle gelmişti.

Müslümanların kurduğu model, sadece siyasi ve ekonomik kalkınmayla sınırlı değildi. Müslüman idareciler kent estetiğine de azami dikkat ediyorlardı. Şehirler, o zamanki Avrupa için hayal edilemeyecek bir düzen ve estetiğe sahipti. Sokaklar taş döşeliydi ve kaldırımlar bulunuyordu. Binaların önünde sokak lambaları vardı. Hatta dönemin Avrupalı tanıklarına göre bu lambaların ışığında on kilometre yürümek mümkündü. Şehirleşme düzeyi o hâle gelmişti ki sadece Kurtuba'da

200.070 ev, 60.300 konak, 600 cami ve 700 hamam vardı. Yine Müslüman mühendisler Guadaquivir nehrinin üzerine on yedi kemerden meydana gelen bir köprü inşa etmişlerdi. Avrupa'daki Müslüman şehirlerinin gelişmişlik seviyesi o zamanki Hristiyan şehirlerine bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. Alman tarihçi Max Kemmerich'in naklettiğine göre 1187 yılında Fransa kralı Philip August bir gün sarayının penceresinden dışarıyı izlerken yoldan geçen birkaç araba sokakta biriken pisliği dağıtınca ortaya çıkan koku nedeniyle düşüp bayılmıştı. Yine aynı tarihçinin naklettiğine göre Avrupa şehirlerinde durum berbatı. İmparator III. Friedrich'in atı şehir sokaklarında çamura saplanıyor, domuzlar sokaklarda başıboş geziyordu. Nürnberg'de durumun tahammül edilemez olması nedeniyle sokaklardaki domuz, kedi, köpek ve fare ölümlerini taşıma kararı alınca şairin birisi sevinçten şiir bile yazıyordu.

Eğitim seferberliği

Müslümanların Avrupa'ya sunduğu modelin en önemli ayağı eğitimdi. Özellikle temel eğitim veren okulların sayısı çoktu. Bu okullar paralıydı. Ancak Endülüs halifeleri okumaya meraklı fakat yoksul çocuklara burs veriyorlardı. Örneğin halife II. Hakem yoksul çocukların okuması için yirmi ilkokul yaptırmıştı. Müslüman müderrisler sadece medreselerde değil camilerde de ders veriyorlardı.

Bu dersler halka açıktı. Böylece bilim meraklıları için bir tür açık öğretim imkânı da sağlanıyordu.

Eğitim sevgisinin halka yayıldığıнын en güzel göstergesi Endülüs'teki kitap tutkusuydu. Tüm ülkede yetmiş kütüphane vardı. Bunun yanında başta zenginler olmak üzere herkes şahsi kütüphanesini de kuruyordu. Yapılan açık arttırmalarda kitapları kendi kütüphanesinde görmek isteyenlerin kıyasıya yarışması sıradan bir durumdu.

Kısacası Müslümanların Avrupa'ya adım attığı tarih olan 711 senesinden bu topraklarda son hâkimiyeti de yitirdikleri 1492 senesine kadar olanlara sadece bir savaşlar ve politik antlaşmalar sergisi olarak bakmak var olan durumu basit bir teknik bilgiden ibaret kılacaktır. Oysaki Ahmet Cevdet Paşa tarih öğrenmenin bir amacı olduğunu belirtmişti. Ona göre "Tarihten murat, olayların doğruluk ve yanlışlığını ve gerçek sebeplerini öğrenmek ve bunlardan ders almaktır." ve bu amaçla tarih öğrenilirdi.

Ahmet Cevdet Paşa'nın bu "Faide-i Tarih" yaklaşımı çizgisinde diyebiliriz ki; Müslümanlar ortaya koydukları özgün model ile pırıl pırıl yanan kubbeleri ve yaldızlı minarelerinin gölgesinde Müslüman İspanya'yı Avrupa'nın en medeni ülkesi hâline getirmişlerdi. Kısacası bir zamanlar Avrupa'da Müslümanlar vardı. ■

YEŞİL CAMİ

Kemal YAZICI

Son zamanlarda sık sık çocukluğumun gizli saklı köşelerinde buluyorum kendimi. Eski anıların üzerindeki tül perdesini aralamaya çalışıyorum parmaklarım. Çocukluk. İlkokul dört ya da beşe gidiyorduk. Okul sonrası soluğu mahalledeki çıkmaz sokakta alıyor, akşam ezanına kadar oyunlar oynuyorduk. En keyiflisi de yaptığımız tek kale maçlardı. Akşam ezanı bir çağrıydı bizim için, arkadaşlarımıza veda edip evin yolunu tutma vaktiydi. İmam Efendi gür sesiyle “Allah u Ekber” dedi mi, fırlardık olduğumuz yerden, istikamet ev.

Bir zaman sonra o çıkmaz sokakta oyun oynamak zor-

laşıyor, sestten rahatsız olanlar, top oynarken kıldığımız camlar başımıza dert açıyor ve arkadaşımızın aklına bir fikir geliyor. “Caminin avlusu ne güne duruyor.” diyor, “Hem kimseyi de rahatsız etmeyiz.” Bir müddet cami avlusunu mesken tutuyoruz, Asım Hoca ezan okumak için evden çıkınca sığıyoruz ortalıktan. Bir gün her zamankinden erken geliyor İmam Efendi, beyazlar içinde nasıl da heybetli görünüyor, irkiliyoruz biraz. Fakat çok geçmeden o müşfik gülümsemesi ve tatlı sesiyle bizi topluyor etrafına. Tek tek isimlerimizi öğreniyor, başımızı okşuyor her birimizin. “Bu kadar oyun yeter, hadi şimdi camiye.” diyor, “Ama önce bir abdest

alalım.” Hava biraz serince ama sesimizi çıkaramıyoruz. O da bizimle abdest alıyor şadırvanda. Şimdi anlıyorum. Sırf bize eşlik etmek için tazeliyor abdestini. Sonra her gün önünden geçtiğimiz ama ara sıra gittiğimiz teravih ve yılda iki defa babamızın peşine takılıp kıldığımız bayram namazlarını saymazsak pek de haşır neşir olmadığımız camiye giriyoruz böylece. Aklımız annelerimizde. Birazdan akşam ezanı okunacak, her biri gözleri kapıda evladını bekleyecek. Yine de içimiz rahat. “Camideydik, akşam namazını eda ettik.” dediğimizde yüzlerinde açacak kocaman mutluluğu düşünüp keyifleniyoruz.

Cami nasıl da huzurla dolduruyor içimizi, hele kokusu. San-ki bebekliğimizden kalma bir koku bizi içine çekiyor. Ayakka-bılarımızı çıkarıp içeri giriyoruz. Çok geçmeden cemaat toplan-maya başlıyor. Biraz utanıyo-ruz. Birkaç ihtiyar, çevredeki esnaftan tanıdık amcalar, bir de bizim okulun karşısinda-ki liseden gençleri görüyoruz. Hayret ediyoruz. Onlar da ca-miye geliyormuş demek. Ezan saatinden önce Asım Hoca her biriyle hasbihâl ediyor. Bizleri tanıştırıyor cemaatle. Genç-lerden birine dönüp “Fatih, bugün müezzinliği sen yap.” diyor. İyice şaşırıp kalıyoruz, yanımdaki arkadaşım dürtüyor koluyla beni, “Bize de yaptırır mı ileride, ne dersin?” diyor. “Neden olmasın?” diye cevap veriyorum.

Biz biraz çekingen davranıp arka saflara geçiyoruz. Asım Hoca ezan okuyor. Hep birlikte tekbir getirip arkasında saf tu-tuyoruz. Bizim takım en arka-dayız. Arada şaşırıp göz ucuy-la önümüzdeki abilere ya da birbirimize baktığımız oluyor. Kalbim yerinden fırlayacakmış gibi. Her bir secdede yüzüme ateş basıyor, “Ya yanlış bir ha-reket yaparsam...” Neyse biti-riyoruz farzı. Cemaatte hafif bir hareketlenme oluyor. Akşam namazının sünnetini de kılı-yoruz. Namazdan sonra Asım Hoca Kur’an okuyor. Ne kadar da güzel sesi.

Cemaat dağılıyor, biz de hızla çıkıyoruz camiden. Asım Hoca “Yarın okuldan sonra bekliyo-

rum.” diyor, “Namazdan sonra da hemen gitmek yok. Annele-rinize haber edin geç kalaca-ğınızı.” Evin yolunu tutuyoruz, annelerimiz telaşlanmış ama “Asım Hoca’nın yanındaydık.” deyince ortam sakinleşiyor. Babamızdan bir “Aferin benim oğluma.” koparıyoruz, “Büyü-müş de caminin yolunu öğren-miş.” Ertesi gün yine avluda toplanıyoruz. Oyuna dalıyoruz hemen. Güneş batarken Asım Hoca görünüyor, abdestimizi alıp saf tutuyoruz. Arkadaş-lardan biri cebinden beyaz bir takke çıkarıyor, boynunu bü-küp huşu ile dinlemeye baş-lıyor ezanı. Arada da o hâlini gören var mı diye gözlerini aralayıp çaktırmadan etrafı-na bakıyor. Bizi bir gülme alı-yor. Hemen ön sıradaki ihtiyar bir amca dönüyor bize doğru, şimdi yiyeceğiz paparayı der-ken amca gülümsüyor ama bir yandan sus işareti yapıyor par-mağıyla. Kendimize çekidüzen veriyoruz. Kıkırtılar kesiliyor. Asım Hoca takkeli arkadaşımı-zı yanına çağırıyor, “Bugün mü-ezzin görevi sende.” diyor. Vay uyanık vay, demek ondanmış o ağır başlı tavırlar, başına geçir-diği beyaz takke filan. İçten içe imreniyoruz arkadaşımıza.

Namazdan sonra avluda topla-nıyoruz. İki sıra banka karşılıklı oturup Asım Hoca’yı bekle-meye başlıyoruz. Asım Hoca elinde koca bir tepsiyile çık-a-gelir caminin arkasında ka-lan evinden “Hatice Teyzeniz sütlaç yaptı, yiyelim de ağzımız tatlansın.” diyor. Yumuluyoruz kâselere. Bir yandan yiyor bir

yandan da onu dinliyoruz. “Ak-şam ezanından sonra burada kalırsanız size ezan okumayı, kamet getirmeyi öğretirim, sı-rayla müezzinlik yaparsınız.” diyor. Pek hoşumuza gidiyor bu teklif. İçimizden biri “Ben Kur’an okumayı biliyorum.” diye söze karışıyor. Diğerleri de “Ben de, ben de...” diyerek atılıyorlar ortaya. Bense sesimi çıkarmıyorum. Herkesin içinde bilmiyorum demek zoruma gidiyor. Yüzüm düşüyor. Asım Hoca fark ediyor yüzümün düştüğünü, beni kenara çeki-yor, “İstersen sana öğretirim, yaz tatilinde kursların açılma-sını beklemene gerek yok, he-men yarın başlarız.” diyor. Key-fim yerine geliyor o an.

Her akşam camiye gidiyoruz, bir rutine dönüşüyor bu. Haf-ta sonları ise kimi zaman beş vakit kaçırmadan cemaate katılıyoruz. Sabah ezanında bile düşüyoruz yola. Gülerek, oynayarak arada tatlı yara-mazlıklarla cemaatin arasına karışıp gidiyoruz. Kimse yü-zünü asmıyor, kimse çekiştir-miyor çocukluğumuzun paça-larından. Genciyle ihtiyarıyla cami cemaati bağrına basıyor bizi. Çocukluğumun Yeşil Ca-mii hep huzur veriyor bana ve Asım Hoca hep o güler yüzüyle canlanıyor hatıralarımda. Şim-di camide arka saflarda gülü-şen birkaç çocuk görsem yine o günleri anıyorum. Usulca ar-kama dönüp gülümsüyor, bir yandan gözlerimi kırptıştırırken bir yandan da elimle susun işa-reti yapıyorum. ■

KALAN MİNARE ve CAMİİ

F. Hilâl FERŞATOĞLU

İstanbul Kadıköy Vaizi

İslam'ın şiarından olan ezan, Medine Mescidi'nin inşasından sonra müminlere günlük ibadet vakitlerini duyuran ve bu ibadeti cemaat halinde ifa etmeye davet eden bir çağrıdır. Çıplak insan sesiyle yapılan bu davet, ilk dönemlerde daha uzağa ulaşması için yüksek bir yere çıkılarak yapılmış. Mescitlerde ezan okuma mekânı olarak mi'zene yahut kültürümüzde daha bilinen adıyla minare ise -Arapça menâre kelimesinden gelir, "ışık veya ateş çıkan yer" anlamındadır- ilk kez Emevi halifesi I. Muaviye zamanında inşa edilmiştir. Başlangıçta belli bir mimari üslubu olmayıp ihtiyaca binaen yapılmış olsalar da İslam

coğrafyası genişledikçe belki Orta Asya ve İran'daki işaret ve haberleşme (ateş) kulelerinden, belki Suriye'deki gözetleme ve çan kulelerinden, belki Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerlerinden belki de doğudaki Hint zafer abidelerinden ilham ile farklı bölgelerde farklı mimari formlar kazanmıştır minareler.

Müslüman mabedinin ana mekânı değil sadece mütemim bir cüzü olduğu halde minaresiyle tebarüz eden nice İslam şehirleri biliyoruz. 2500 yıllık geçmişiyle Orta Asya'nın en kadim şehirlerinden biri olan Buhara da bunlardan biridir. Buhara Kalan (Kalyan) Camii Minaresi (1127), Kay-

revan Ulu Camii/Tunus (724), Sâmerâ Ulu Camii/İrak (852), İşbiliye Ulu Camii/Endülüs (1190) minareleri gibi şehirlerinin ismiyle anılan ve Orta Çağ İslam medeniyetinin ihtişamını ve kudretini yansıtan en nadide İslam eserlerinden biridir.

Kızılkum ve Karakum çölleri arasında kalmış bereketli bir vaha, İpek Yolu üzerinde önemli bir kavşak noktası olarak her dönemde ilim, kültür ve ticaretin merkezi olan büyüklü şehir Buhara, Müslüman fatihler tarafından Halife Muaviye b. Ebu Süfyan zamanında fethedilmiştir (674). Yüzyıllar içinde Sâmâniler, Karahanlılar, Moğollar, Timurlular tarafından yönetilmiş, çok savaş-

lar görmüş, yakılıp yıkılmış, nihayet XVI. yüzyılda Şeybânîler döneminde yeniden kalkınmıştır.

Buhara'nın eski şehir merkezi Şehristan'da, Karahanlı döneminde inşa edilen ve kadim şehrin dokuz asırlık hafızası olan Kalan Minare bütün Orta Asya'da Moğol istilası önceden kalabilen birkaç eserden biridir. Rivayet odur ki: Ordusuyla Buhara'ya giren Cengiz Han bu abideyi minareyi yakından görmek istemiş, kafasını kaldırarak harikulade bezemelerle örülmüş minareyi yukarı doğru süzerken başlığı başından düşmüş. Gayriihtiyari eğilip başlığını yerden aldıktan sonra "Kimsenin önünde eğilmeyen başımı yerlere kadar eğen bu minareye dokunmayın!" buyruğunu vermiş de şehir yerle bir olurken, minare kurtulmuş.

Buhara'nın en önemli sembolü olan ve ilk günkü haliyle günümüze ulaşan Kalan Minare, Karahanlı Hükümdarı Arslan Han tarafından inşa ettirilir. Arkeolojik çalışmalarda 5 metrelik temele sahip olduğu görülmüştür. Talihlidir, ne savaşlar ne yıkımlar görmüş ama kendisine bir musibet uğramamıştır. Heybetlidir, çok kenarlı bir kaide üzerine oturan ve taban çapı 9 metre olan silindirik dev gövdesi daralarak 45 metre yüksekliğe ulaşır. Uzun zaman Orta Asya'nın en yüksek yapısı olma unvanını korumuştur. Orijinal Karahanlı sanatını yansıtır, tuğla malzeme ile örülerek inşa edilmiş,

gövdesi mukarnaslı şerefeye kadar on üç farklı desen kuşağıyla bezenmiştir. Geometrik motifli kabartma dizilerle yükselen gövdenin orta yerinde kufi hatlı bir kitabede Arslan Han'ın adı geçer. Öncüdür, mukarnaslı konsolun hemen altındaki turkuaz sırlı kuşak, sırlı tuğla kullanımının bilinen en eski örneği kabul edilir. Sivri kemerli on altı açıklığı bulunan zarif şerefenin üst kısmı yine mukarnaslarla tamamlanmış ve en uç nokta külaha benzer bir tepelikle son bulmuştur. Müezzinleri sadece namaza çağırır, geceleri minarenin tepesinde yaktıkları ateş, çölde yönünü bulmaya çalışan kervanlara bir zaman yol göstermiş, sevinç olmuştur.

Kalan Minare büyük bir kemerle Kalan Camii'ne bağlanır. Arslan Han tarafından minareden hemen önce yaptırılan (1121), Cuma Camii olarak da anılan ilk cami oldukça ihtişamlıymış. Rivayete göre Cengiz Han ilk gördüğünde cami için "Sultanın sarayı mı?" diye sormuş. Bütün şehir onun emriyle ateşe verilip birkaç gün içinde küle döndüğünde tuğladan yapılan cami tam olarak yansınca da büyük hasar görmüş. Bugünkü cami XVI. yüzyıl başlarında Şeybaniler zamanında ilk binanın temel izleri esas alınarak yeniden inşa edilmiş.

Kalan Camii'nin avlusuna yüksek bir eyvan şeklindeki muhteşem bir taç kapıdan giriliyor. Bu kapı muhkem bir kale görünümündeki beden duvarlarının üç katı yüksekliğinde ve

sırlı tuğlalar ve renkli çinilerle şahane şekilde bezenmiş. Dört eyvanlı ve dört bir tarafı revaklarla çevrili avlunun etrafı dikkat çekmeyen küçük tuğla kubbelerle örtülü. Eyvanların avluya bakan cephe yüzeyleri, iç kısımları ve revak kemerleri rengarenk çinilerle geometrik ve bitkisel motiflerle süslü. Taç kapının tam karşısına düşen ana eyvanın arkasında, mihrap önünde caminin turkuaz renkli yüksek kasnaklı muazzam kubbesi yer alıyor.

Bir vakitler aynı anda on bin kişilik cemaatin namaz kıldığı Cuma Camii'nde bugün hafızlık yapan gençlerin gürül gürül sesleri yankılanıyor. Caminin tam karşısında bulunan müthiş taç kapısı ve muazzam çifte kubbesi ile göz dolduran Mir Arap Medresesi'nin talebeleri bunlar. 1536'da yapıldığı tarihten bu yana -komünist rejim devrinde dahi- eğitime hiç ara vermemiş bu meşhur medrese, Türkistan bölgesi Müslüman din adamlarını yetiştiren önemli bir merkez.

Toprak rengi binalar, gök rengi kubbeler şehri Buhara'nın eski şehir meydanlarından Kalan Meydanı'nda üç muhteşem eser boy gösteriyor. Birbirlerine bakan muhteşem taç kapılarıyla Kalan Cami ile Mir Arap Medresesi güzellikte yarışırken, onlardan dört asır daha evvel yapılan Kalan Minare gündüzleri süslü kuşaklarıyla nazlı nazlı süzülürken geceleri harika bir ışıktandırma ile altınlarını takmış bir gelin edasıyla arziendam ediyor. ■

HAYAT, FIKIH VE DİNAMİZM

Uğur ÜNAL

Bir fıkıh terimi olarak, daha çok Hanefi kaynaklarında yer alan “Fesadüzzaman” kavramı çerçevesinde, zamanla toplumda meydana gelen değişimin fıkıh üzerindeki etkilerini etraflica bir doktora teziyle ortaya koyan Dr. Yunus Keleş’in, “Hayat, Fıkıh ve Dinamizm” ismini verdiği eseri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları’ndan 2019 Mayıs’ında okurla buluştu.

Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Fesadüzzaman Kavramı, Dayandığı Temeller, İlişkili Terimler ve Gelişim Süreci” başlığıyla ele alınmıştır. Bu bölümde, fesadüzzaman kavramının sözlük ve terim anlamı üzerinde durulmuş, daha önce kavrama ilişkin teknik bir tanımlama yapılmadığından, kavramın işlevine ilişkin bir istilâh denemesi yapılmıştır. Daha sonra fesadüzzaman düşüncesi ekseninde değerlendirilebilecek kavramların bununla ilişkisi, bağlantılı olduğu noktaları ve farklılıkları irdelenmiştir.

İkinci bölümde, fesadüzzaman sebebiyle değişime uğrayan hükümler, fıkıh sistematigine uygun bir tarzda ortaya konulmuştur. Değişimi doğru izleyebilmek için konunun fıkıhtaki yeri ele alınarak fesadüzzaman sebebiyle hükümlerin değişmesi için nasıl bir zeminin oluş-

tuğu gösterilmiştir. Fesadüzzaman ile gelen değişimi net bir şekilde ortaya koyabilmek için değişimden önceki durum özetlenerek konu daha da anlaşılır hâle getirilmiştir.

Son bölümde ise önceki bölümlerde irdelenen konu ve örnekler üzerinden fesadüzzamanın topluma yansıyan sonuçları üzerinde durulmuştur.

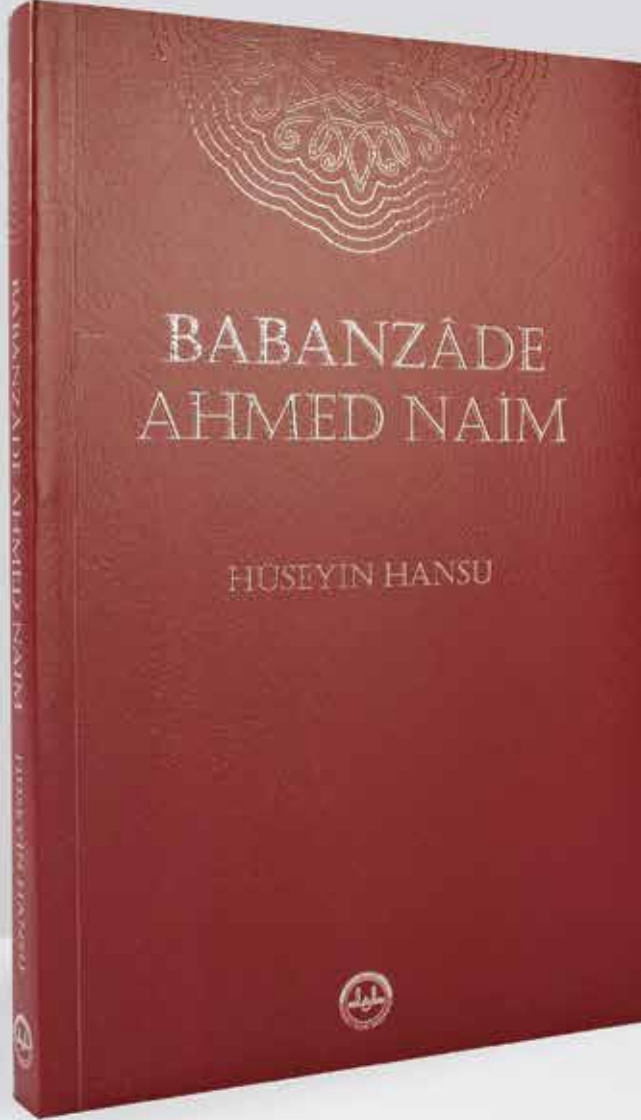

Fesadüzzaman telakkisinin etkisiyle hükümlerde meydana gelen değişim, hem usul konularına etkisi hem de usul açısından tahlili bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bölümde “Fesadüzzamanın Fikhî Meselelerin Çözümünde Etkisinin Usul Açısından Değerlen-

dirmesi” başlığı altında, fetva usulü açısından etkileri, fesadüzzamanın sürekliliği ya da izafiliği yanı sıra kavramın tali bir delil mahiyetinde ele alınıp alınamayacağı gibi konular işlenmiştir.

Kitabın ortaya koyduğu birçok teknik ifade ve izah ile akademik bir çalışma vasfının dışında, amaçladığı ve başardığı güncel fayda yadsınamaz. Yazar, kitabın okunduğunda anlaşılmasını istediği hususları şöyle sıralıyor: “Zaman, durum, hâl ve şartlara bağlı birçok fetvanın değiştirilmesi gerektiği, insanların hepsinden aynı derecede dinî hassasiyet beklemenin zorluğu, dinin temel ilkelerine dayanan ama dayatıcı olmayan bir üslupla makasıdı gerçekleştiren hayatın içinden bir din söylemi gerektiği, çağını tanıyan, öncelikleri bilen, ölçü ve dengeleri gözetken ilim ve irtışat ehlinin yetişmesinin önemi. Zorlaştırmayıp kolaylaştıran, nefret etmeyip müjdeleyen ama dinin temel esaslarını da muhafaza eden bir fıkıh dilinin zaruri olduğu...”

Dr. Yunus Keleş’in Hayat, Fıkıh ve Dinamizm adlı eseri, ilahiyatçılar ve din görevlileri kadar meseleleri metodolojik olarak anlamaya çalışan, hukuk ve hukuk usulüne meraklı okurun da ilgiyle okuyacağı bir kitap. ■

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan fikir hareketleri içerisinde Ahmed Naim, hadis ve Sünnet-i Seniyyeye önem veren ve bu konudaki çalışmalarıyla öne çıkan bir aydın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla hadisleri Türkçeye tercüme etmiş, hadis usulü hakkındaki mukaddimesi, hadis tercüme ve şerhinde takip ettiği metotla kendisinden sonraki hadis çalışmalarına öncülük etmiştir. Hadis konusundaki eserleriyle toplumun hadis kültürü ve bilincinin oluşmasında önemli bir boşluğu doldurmuştur.

www.yayinsatis.diyenet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

“Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret
gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı
veren ve Allah’tan başkasından korkmayan
kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu
bulanlardan olmaları umulur.”

(Tevbe, 9/18.)

FİYATI: 6 TL